

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Historie královéhradecké rodiny Kautzkých v první polovině
20. století**

Diplomová práce

Autor: Bc. Tereza Kautzká

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví – modul Archivnictví a pomocné vědy
historické

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Hradec Králové, 2021

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Tereza Kautzká
Studium:	F19NP0028
Studijní program:	N7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví
Název diplomové práce:	Historie královéhradecké rodiny Kautzkých v první polovině 20.století
Název diplomové práce AJ:	The history of family Kautzký in Hradec Králové in the first half of the 20th century

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude zaměřena na pracovní a každodenní život zásobovacího důstojníka Viktora Kautzkého v kontextu své doby a lokace. Tedy od narození v Rakousko-Uherské monarchii, přes první světovou válku a nasazení na východní frontě, služba ve jménu Československé republiky po konec druhé světové války. Místně je práce zasazena převážně do Josefova u Jaroměře a Hradce Králové.

Hlavním pramenem jsou deníky Boženy Kautzké, pohlednice z východní fronty, novinové výstřižky popisující každodenní dění. Doplněny budou prameny z Vojenského historického archivu v Praze. Součástí práce budou dobové fotografie.

Josef Fetka, Československá válečná armáda 1918-1939, Praha 2015.

Alena Pokorná a spol., Československá armáda v letech 1918-1938, Havlíčkův Brod 1991.

Sborník příspěvků, Armáda, společnost a první světová válka, České Budějovice 2002.

Jiří Pavlík, Válečná léta a bouřlivý rok 1918 na Královéhradecku, Hradec Králové 2018

Pavel a Olga Mertlíkovi, Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města, Liberec 2019.

Václav Novák, Pevnostním městem Josefovem, Jaroměř 2000.

Radek Bláha, Hradec Králové, Praha 2017.

Jan Brunclík, Vy padlí – vám budiž věčná čest a sláva! Oběti německého fašismu na okrese Hradec Králové v letech 1937-1945, Hradec Králové 2013.

Sborník o životě v HK v letech 1938-1945, Když nad Hradcem vlál nacistický prapor..., Hradec Králové 2010.

Marie Michlová, Protentokrát, aneb Česká každodennost 1939-1945, 2012.

Radka Šustrová, Pod ochranou protektorátu, Praha 2012.

Jiří Frajdl, Květnové povstání ve východních Čechách 1945, Hradec Králové 1975.

Prameny:

Ze soukromého archivu Rodiny Kautzký:

Deník Boženy Kautzké I., II., III.

Fotoalbum s pohlednicemi

z Vojenského historického archivu:

Rešerše z Vojenského historického archivu

Vojenský historický archiv, fond: Kroniky a fotoalba 1914-1939, kronika č.49 Posádkové velitelství Josefov 1918-1931, č. 318 Divisní proviantní sklad 4 -Josefov 1918-1933

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.8.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 9.7.2021

Bc. Tereza Kautzká

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce, paní doc. Věře Němečkové, Ph.D. za cenné rady, ochotu a laskavost s jakou mi pomáhala snášet obtíže s dostatkem materiálu v této nelehké době. Dále chci poděkovat své kamarádce Bc. Denise Malé, která je nejlepší korektorkou a má vždy neotřelé nápady. Největší dík patří mému manželovi Davidovi a celé rodině za velkou podporu, laskavost a trpělivost s psáním této práce i celým studiem.

Anotace

KAUTZKÁ, Tereza, *Historie královéhradecké rodiny Kautzkých v první polovině 20.století*, Filozofická fakulta, Universita Hradec Králové, 2021, diplomová práce.

Diplomová práce popisující život zásobovacího důstojníka Viktora Kautzkého a jeho rodiny začínající příchodem do armády na začátku první světové války, přes nasazení na východní frontě, osudy v československé armádě a v průběhu druhé světové války na základě deníků psaných jeho manželkou Boženou Kautzkou. Práce se zaměřuje především na dlouhodobé pobyty v Josefově u Jaroměře a Hradci Králové, obsahuje pracovní i každodenní život celé rodiny.

Klíčová slova: Viktor Kautzký, důstojník, zásobování, československá armáda, deník, Josefov, Hradec Králové, každodennost, Československo.

Annotation:

KAUTZKÁ, Tereza, *The history of family Kautzký in Hradec Králové in the first half of the 20th century*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2021, Master thesis.

The master thesis describes the life of supply officer Viktor Kautzký and his family. Time span of this thesis begins with joining the army at the start of WWI, continuing in deployment on the Eastern front, service in Czechoslovakian army and finishes with the end of WWII. The thesis is written on the basis of the diaries of his wife Božena Kautzká. The work is focused on long term stay in Josefov next to Jaroměř and Hradec Králové. It includes work life and everyday life for the whole family.

Keywords: Viktor Kautzký, officer, supply, Czechoslovakian army, diary, Josefov, Hradec Králové, everyday life, Czechoslovakia.

Úvod	10
1. Rodina Kautzkých za průmyslové revoluce	15
2. Viktor Kautzký a jeho příchod do armády	18
3. Ve službách československého vojska	20
4. Josefov do vzniku Československa	22
5. Slávkův první domov v Josefově	27
6. Hradec Králové za první republiky	38
7. Rodina Kautzkých v meziválečné republice	40
8. Druhá republika v Hradci Králové	47
9. Protektorát Čechy a Morava	56
9.1 Rok 1939	56
9.2 Rok 1940	64
9.3 Rok 1941	69
9.4 Rok 1942	72
9.5 Rok 1943	76
9.6 Rok 1944	79
9.7 Rok 1945 - Do osvobození	84
Závěr	89
Seznam literatury	91
Prameny	91
Literatura	93
Elektronické zdroje	98
Přílohy	100

Seznam použitých zkratk

AHMP = Archiv hlavního města Prahy

C. k. = Císařsko – královský

Gestapo = Geheime Staatspolizei = Tajná státní policie

MNO = Ministerstvo národní obrany

NOÚZ = Národní odborová ústředna zaměstnanecká

NSDAP = Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei = Národně socialistická německá dělnická strana

SdP = Sudetendeutsche Partei = Sudetoněmecká strana

SOS = Stráž obrany státu

TJ Sokol = Tělovýchovná jednota Sokol

VÚA= Vojenský ústřední archiv

YMCA = Young Men's Christian Association

Úvod

Rodina. Tradice. Minulost a budoucnost. Jaká však je ta minulost?

Přemýšlela jsem o tom, co pro mě tyto pojmy znamenají. Myšlenky mi probíhaly hlavou při prohlížení věcí nalezených v tehánově pozůstalosti. Dříve jsem se ho opakovaně ptala, jestli neví něco o historii své rodiny. Co dělal jeho děda? Jak se rodina ocitla v Hradci Králové? Nevěděl.

Až při vyklízení bytu jsme začali nacházet různé věci, které jsme neuměli nikam zařadit. Krabička plná odznaků a vlajek z Junáka, vojenská důstojnická šavle, prastará rodinná alba s dnes již neznámými lidmi. Vystalo více otázek než odpovědí. A nikdo z živých odpovědi neměl. Naštěstí zaplála naděje, když jsme našli deníky prababičky Boženy Kautzké (rozené Matějkové), která je psala pro svého syna Slávka od doby jeho narození. Velmi pečlivě zachycovala všechny podrobnosti každodenního života v první polovině 20. století. Byla to velmi talentovaná spisovatelka, která dokázala přesně zachytit většinovou společnost okolo sebe, zároveň i veškeré události v rodině a Slávkovy peripetie v dětství a dospívání.

Velkým plusem je dnes Boženin největší koníček – fotografování a popisování těchto snímků, které následně vlepovala do svých deníků spolu s různými novinovými výstřižky událostí, které hýbaly tehdejším jejím světem. Od plakátu na koncert, na kterém vystupoval Slávek, přes smrt prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, po postup válečných front za druhé světové války po celém světě den po dni. Jsou zde tedy záležitosti jak lokálního, tak i celosvětového významu.

Přes všechna tato pozitiva je to však stále ego-dokument, na nějž je třeba nahlížet kriticky a ověřovat jej. Při bližším zkoumání jsou patrné pozdější Boženiny zásahy do textu. Budiž jí ke cti, že je nikdy nepřepisovala, nepozměňovala, avšak některé pasáže jsou odštíhovány, jména žiletkou odstraněna. Důvod je jasný – strach. Za války se, ve stejném domě jako bydleli, usídlilo Gestapo, které k nim mohlo ve dne v noci vtrhnout a za špatně pochopenou větu postřílet. Posléze při osvobození se tu usídlili ruští důstojníci. Později museli čelit křivému nařčení, které skončilo až před vojenským soudem, a dohledu komunistickému režimu, který jim nepřál. Důvodů proč mít strach bylo mnoho. Který převážil natolik,

že některé pasáže byly z dějin odstraněny (či jestli jich bylo více po delší dobu), to se však již nikdy nedozvíme.

První deník o formátu 16,5 cm X 20 cm X 2 cm tvoří nelinkované papíry svázané v černých pevných deskách, které chrání původní modrý papírový obal, na některých místech již poničený a od slunce vybledlý. Do něj začala Božena psát své vyprávění o svém synu Slávkovi. První stránku tvoří okolnosti jeho narození, fotografie rodného domu a pohlednice posádkového velitelství v Josefově nad Metují.¹

Styl psaní datumů je nejprve kombinován. Nadpisy jsou tvořeny jednotlivými měsíci Slávkova stáří, dny v rámci měsíců jsou datovány průběžně. Od desátého měsíce věku zřejmě začalo být takové neustálé počítání namáhavější, a proto začíná přecházet úplně do průběžného datování a to tak, že vždy za měsíc Slávkova věku je připsán kalendářní datum. Například „Jedenáctý měsíc – duben 1929“. Naposled takto svůj zápis nadepisuje při příležitosti Slávkových druhých narozenin. Od té doby jsou ve všech denících zápisy uváděny jen pomocí průběžného datování.

V deníku jsou nepravidelně umístěny zelené stránky z tvrdšího papíru, do kterého jsou vlepené či průstříhy umístěné rodinné fotografie, mnohdy s datem pořízení snímku. K samotnému textu jsou v jednom případě přiložené Slávkovy vlásky z prvního stříhání. Od tří let věku jsou do deníku občas vlepené hochovy obrázky, ke kterým je připsán komentář s datací a popisem.

První deník končí 13. října 1933 textem: „*Dokončuji knížku, kterou jsem začala psát v červnu 1928, snažíc se, pokud je to možné a pokud to dovedu, zachytit několik vzpomínek ze Slávečkova nejútlejšího dětství. Měla jsem Slávečka stále na očích, a věděla jsem o každém jeho hnutí. Ted' už to nebude tak snadné. Hošík chodí do školky a po prázdninách nastane škola. Neznám děti, jež jsou ted' kolem něho a vím, že malá dušička prožívá už ted' mnoho dojmů, jež ani netuším.*

Pokusím se, zaznamenávat mu i dál aspoň to, co budeme prožívat v dalších letech pohromadě.

¹ Viz přílohy: Divizní proviantní sklad č. 4 – Slávkův rodný dům / Dnes muzeum a Posádkové velitelství v Josefově, Slávkův rodný dům – První deník.

*V Josefově, dne 13. října 1933*²

Svůj záměr pokračovat uskutečnila ve druhém deníku. Ten má rozměry 23,5 cm X 29 cm X 4 cm. Božena si zřejmě nechala sešít prázdné stránky s tvrdými deskami potaženými látkou a koženými nárožníky na zakázku v Josefově, na přední straně je totiž do vazby vytlačen zlatý nápis *Slávečkovo chlapectví*. I v tomto deníku jsou vloženy stránky s fotografiemi, novinovými články, pohlednicemi i kresbami. Po vnější stránce je deník v bezvadném stavu, avšak uvnitř jsou s příchodem války stránky úmyslně poničené či zcela vytržené. Texty jsou doplňovány pozdějšími přípisky s porovnáváním situace, většinou u výčtu válečných přídělů.

Události a myšlenky, které autorka považovala za velmi důležité a chtěla na ně klást důraz, jsou podtržené červenou pastelkou, nadpisy při zlomových událostech Slávkova života (např. stěhování do Hradce Králové, přestup na jinou školu) jsou pro zdůraznění podtržené modrou pastelkou. Deník je psán až do ledna 1943 ve stejném pečlivém duchu jako deník předchozí. S příchodem roku 1943 zřejmě Božena z neznámých důvodů začíná psát deník nový, třetí a do tohoto vpisuje již jen pár vět za měsíc, které připomínají nadpisy novinových článků. Alespoň náznakem je takto vylíčen další život rodiny až do roku 1951, kdy Slávek oslavil 23. narozeniny. Posledních pár stránek druhého deníku zůstalo nepopsáno. Poslední deník tvoří obyčejný sešit s modrými tvrdými deskami od firmy *Prošit – zákonem chráněný dokonalý deník* o rozměrech 21 cm X 30 cm X 2 cm. Je nadepsán lety 1943–1947. Text je psán na čtverečkovaný papír. Deník není popsán celý, na jeho konci zůstalo spolu s pijákem 10 listů prázdných. Text má stejnou strukturu jako u přechozích deníků. Jediné rozdíly tvoří větší plocha textu, který autorka cíleně zničila a absence tvrdých papírů s nalepenými fotografiemi, což bylo předem dáno vazbou sešitu. U tohoto deníku se pozvolna přechází do struktury připomínající nadpisy novinových článků, občas doplněné informacemi o rodině a okolním dění, které je dovedeno do konce roku 1946. Další deník není znám. Strach byl zřejmě natolik silný, že si Božena nadále psala pouze jakýsi čtenářský deník se svými poznámkami a výtahy o jednotlivých literárních dílech.

² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápis z 13.10.1933.

Protože byla tato žena neobyčejně sečtělá a vzdělaná, psala vše podle tehdejších pravidel českého pravopisu. Pokud se tedy v této práci objevuje výňatek z deníku, jedná se pouze o transliteraci a nijak jej neupravuji, abych tak dosáhla dobové autentičnosti, včetně způsobu psaní zkratek.

Bohužel jsem kvůli nastalé celosvětové epidemické situaci a s ní spojeným uzavřením archivů a dalších kulturních a vědeckých institucí měla velmi omezené možnosti získávání nových informací a jejich ověření. Musela jsem proto v teoretické části využít několik již zpracovaných a úspěšně obhájených závěrečných prací studentů, kteří měli ještě tu možnost pracovat přímo s prameny. První z nich je práce Martina Kubáska, který při svém studiu mohl nahlédnout do materiálů Vojenského historického archivu i Městského muzea v Jaroměři. Další je bakalářské práce Martiny Vikové, která zpracovávala téma četnické stanice v Josefově v letech 1918-1938 a vnesla tím nový úhel pohledu do zdejšího každodenního života.

Vynikajícím zdrojem by byly nepochybně dochované josefovské městské knihy (kroniky) z období první republiky. Ty jsou v současné době ve správě Městského muzea Jaromeř, avšak bohužel nejsou k dispozici z důvodu rekonstrukce muzea a stěhování celého knihovního fondu. Ředitel muzea, Mgr. et Mgr. Rudolf Havelka, Ph.D., jejich znovu zpřístupnění odhaduje na polovinu roku 2022. Zestejného důvodu jsem nemohla použít jako další ověřující a doplňující pramen každodenního života populární josefovské noviny *Naše hlasy*, které informovaly o nejrůznějších regionálních akcích.

Pro kapitolu o původu rodiny Kautzkých jsem využila využít nalezených rodinných dokumentů a později díky digitalizaci také matriky z Archivu hlavního města Prahy. Některé údaje se mi však nepodařilo prozatím dohledat. Buď vlivem současné nedostupnosti, nebo z nedostatku pramenů.³ Při pátrání po osudech členů rodiny se objevil také problém, kdy u Marie, rozené Kautzké známe pouze příjmení jejího manžela, jenž byl židovského původu a měl být společně s jejich synem Leošem deportován do koncentračního tábora. Po marném hledání jsem se spojila s Židovským muzeem v Praze, které mi pomohlo dostat se do dalších databází, avšak v těch nebyli nalezeni. U manžela Marie zřejmě kvůli chybě

³ Proto je u některých členů rodiny místo data pouze otazník.

v prepisu jména. Nalezení dalších dokumentů ztěžuje smíšené manželství Marie a jejího muže. Zatím vše nasvědčuje tomu, že se Marie snažila ochránit svého manžela a syna co nejdéle to bylo možné.

Velmi zajímavé informace přinesla rešerše z Vojenského ústředního archivu v Praze, odkud mi laskavě zaslali kopie všech dokumentů, které k Viktoru Kautzkému našli. Jednalo se především o kmenové listy, jak rakousko-uherské, tak československé, které obsahují mnoho důležitých informací a poznámek jak z pracovního, tak ze soukromého života. Velkým překvapením byl výpis z Odvolacího kárného výboru u MNO v Praze z 29. června 1948. Ve výpisu jsou objasněné body obžaloby a zproštění viny v celém rozsahu, které definitivně potvrdil 20. srpna 1948 ministr národní obrany generál Svoboda. Výpis byl zřejmě k osobní složce přiřčen proto, že Viktor byl v době procesu stále oficiálně štábním kapitánem proviantu v záloze a byl tak stále členem armády. O jeho propuštění do důchodu se rozhodlo o pár měsíců později.

Ostatní obecné vojenské materiály nemohly být prozatím prozkoumány kvůli jejich rozsahu a světové pandemii. Jejich výzkum je však plánován ihned, jak to situace dovolí.

1. Rodina Kautzkých za průmyslové revoluce

Pátrání po osudech rodiny Kautzkých je velmi zajímavé i z pohledu proměny společnosti. Zatím nejstarší zdokumentované zmínky o životě rodiny pocházejí z Velvar, kde se krejčovské řemeslo v rodině dědilo z generace na generaci. Změna přišla až po zrušení nevolnictví a následné vlně urbanismu spojené s technickým průmyslovým rozvojem Čech v rámci habsburské monarchie. Náhlé osobní svobody využil Václav Kautzký (1764-1822),⁴ který se přestěhoval do Prahy, kde potkal svou budoucí manželku, vdovu Johannu Schippovou (1772-?) z Třebíče.

V Karlíně, který se tehdy prudce rozvíjel a měnil v průmyslovou čtvrť s velkým potenciálem, se jim narodili dva synové – František (1801-?) a Josef (1805-?). I František se vyučil mistrem krejčím a dál pokračoval v rodinném řemesle. V Praze potkal Annu Schmidtovou, kterou si vzal 27. září 1834 v karlínském kostele sv. Rocha.⁵ Z tohoto manželství později vzešlo celkem pět dětí.

V polovině 19. století se rychle začala budovat železniční síť v rámci celé monarchie. V Čechách byl jedním z hlavních center tohoto progresivního průmyslového odvětví pražský Karlín se svým novým velkým nádražím v blízkosti největších firem. Tato žhavá novinka velmi zapůsobila na mysl dospívajících chlapců, kteří se toužili vydat za dobrodružstvím. Alespoň tak se to stalo v rodině Kautzkých.

Prvorozený syn Františka a Anny, Josef Filip (1836-?)⁶ se stal mašínistou⁷ u dráhy. Druhý syn Johann⁸ (1842-1847) zemřel v pěti letech na plicní tuberkulózu. Dvojčata František Havel Josef a Johanna Anna⁹ nedopadla lépe, František se nedožil ani prvních narozenin

⁴Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), Soupis pražského obyvatelstva 1830-1910 (1920), Cizí příslušníci, poř.č. 292. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F89E5B0CAF7411E9970140618600A675&scan=1#scan1> [k 26.2.2021]

⁵ AHMP, Sbirka matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR 02, 1831-1842. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=C96DD3235C5A4428ADC6BF031B2F6AF4&scan=49#scan49> [k 26.2.2021]

⁶ AHMP, Sbirka matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR N3, 1828-1836. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=C36DFD6C3CC246E1A89E6D0E5862F498&scan=275#scan275> [k 26.2.2021]

⁷ Dnes ve významu strojevedoucí.

⁸ AHMP, Sbirka matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR Z3, 1844-1849. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F70553F8A5924F5EAB351F3686ABBB8A&scan=137#scan137> [k 26.2.2021]

⁹ AHMP, Sbirka matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR N7, 1844-1845. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=611014B196FD4754924AFC3B21EA97B5&scan=143#scan143> [k 26.2.2021]

a umřel na psotník.¹⁰ O Johanně toho zatím není mnoho známo.¹¹ Posledním ze sourozenců byl František Kautzký, který zemřel v osmi měsících na mozkovou vodnatelnost 1845.¹²

Ze sourozenců se tedy dospělosti dožil pouze prvorozený Josef Filip,¹³ který se seznámil s o rok starší Marií Rentschovou z Hostomic pod Brdy a postupně se jim narodilo šest dětí.¹⁴ Nejstarší syn Evžen Karel se narodil v roce 1860. O rok později mu přibyl bratr a pozdější drážní inspektor Viktor Antonín,¹⁵ jehož osudy budeme dále sledovat. O dva roky později jej následovala Anna, která se provdala do Vysokého Mýta a po druhé světové válce se dostala do USA, kde její dcera založila rodinu v Marylandu.¹⁶ Další bratr, Konrád Vilém¹⁷ stvrdil rodinou zálibu ve vlcích svým povoláním strojvedoucího. Manželkou se mu stala Vilemína Brünerová z Holešovic, se kterou měl dvě děti. Další dcera Josefa a Marie, Anna Aloisie,¹⁸ se provdala za Aloise Kubu. Poslední syn Josef se stal nejdříve skladníkem u dráhy, posléze kancelářským příručím tamtéž. Záliba v nových strojích a touha být u pokroku lidstva se u této rodiny jasně potvrdila.

¹⁰ AHMP, Sběrka matrik, Kostel sv. Rocha, do 1843 sv. Kříže, sgn. ŽKR Z3, 1844-1849. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F70553F8A5924F5EAB351F3686ABBB8A&scan=31#scan31> [k 26.2.2021]

¹¹ Bude doplněno dalším genealogickým výzkumem v budoucnu, předpokládá se však, že také zemřela již v dětství.

¹² AHMP, Sběrka matrik, Kostel sv. Rocha, do 1843 sv. Kříže, sgn. ŽKR Z3, 1844-1849. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F70553F8A5924F5EAB351F3686ABBB8A&scan=45#scan45> [k 26.2.2021]

¹³ AHMP, Sběrka matrik, Kostel sv. Rocha, do 1843 sv. Kříže, sgn. ŽKR N3, 1828-1836. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=C36DFD6C3CC246E1A89E6D0E5862F498&scan=275#scan275> [k 26.2.2021]

¹⁴ Národní archiv, Policejní ředitelství I., Pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství 1850-1914. Dostupné z: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=7d3189e2ddf68eab8ee654b0dbd755e2fdf9dc06e18a10b3b4f502641baf7cf2&action=image&record=6> [k 26.2.2021]

¹⁵ AHMP, Sběrka matrik, Kostel sv. Cyrila a Metoděje, sgn. KAR N5, 1860-1863. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AF6A79E460C840F1AEE45B0A8C2A0DEB&scan=148#scan148> [k 9.4.2021]

¹⁶ Federální sčítání lidu USA, Michigan, Oakland, Hazel Park, 1940. Dostupné z: https://www.ancestry.com/imageviewer/collections/2442/images/M-T0627-01803-00651?usePUB=true&_phsrc=YJS4&_phstart=successSource&usePUBJs=true&pld=83839394 [k 9.4.2021]

¹⁷ AHMP, Kostel sv. Jindřicha, sgn. JCH N25, 1857-1866. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=EF40640C3AD94CF5B836916ADD9EE40B&scan=331#scan331> [k 9.4.2021]

¹⁸ AHMP, Kostel sv. Cyrila a Metoděje, sgn. KAR N5, 1860-1863. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AF6A79E460C840F1AEE45B0A8C2A0DEB&scan=294#scan294> [k 9. 4. 2021]

Pro tuto práci nás bude zajímat osud pouze jednoho z těchto sourozenců, a sice Viktora Antonína (1861-1935), otce Viktora Jana Křtitele Karla Kautzkého.¹⁹

Viktor Antonín se narodil 21. listopadu 1861 ve Velimi na železniční stanici, kde jeho otec krátce pracoval. Ani jemu se nevyhnulo povolání u státních drah, kde se postupně vypracoval. V roce 1889 při narození svého syna Viktora je psán jako kasír u dráhy ve Velimi²⁰, v roce 1910 je již přednostou stanice v Ústí nad Orlicí.²¹ Ve svých 28 letech si bere o tři roky mladší Sofii Marii Johannu Kaulichovou z Dolních Teplíc. S ní měl tři děti, všechny se dožily dospělosti. Kvůli Viktorovu povolání se rodina často stěhovala. Podle matriky domovských příslušníků žili v Meziměstí u Broumova, Moravanech, Holicích a Ústí nad Orlicí, kde byl Viktor přednostou stanice. Nakonec se vrátili zpět do Prahy do Karlína ke svým příbuzným v roce 1917. Do důchodu odešel jako inspektor československých státních drah.²²

Se svou Sofií, kterou velmi miloval, společně vychovali tři děti. Viktora Jana Křtitele Karla, kterému se dále budeme věnovat. Dceru Marii, která si vzala Žida Fahna a pak měla problémy za druhé světové války.²³ Posledním ze sourozenců byl Bruno Michal, který se stal písařem u státních drah a vzal si za manželku Inku Fikerovou,²⁴ se kterou poté žil v Praze na Pankráci.

Viktor se se svou manželkou po boku dožil 73 let. Sofie zemřela steskem velmi brzy po svém manželu a jak se můžeme dočíst z parte: „zemřela po dlouhém utrpení v sobotu dne 17.srpna 1935 v 71.roce svého, jen blahu rodiny věnovaného života, nemohouc snésti krutou tíhu odloučení od milovaného manžela, našeho předobrého tatínka, který zesnul 3. tohoto měsíce.“²⁵

¹⁹ Státní oblastní archiv v Praze, Matrika narozených Velim 11, 1815-1950. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/13401/38> [k 9. 4. 2021]

²⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Rodný list Viktora Kautzkého.

²¹ *Tamtéž*, Výpis z matrik, duchovní správa v Ústí nad Orlicí 24. 2. 1910.

²² *Tamtéž*, Parte Viktora Kautzkého, 3. 8. 1935.

²³ V této linii je naplánován další podrobný výzkum ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, který se zaměří na toto smíšené manželství během druhé světové války.

²⁴ *Tamtéž*, Parte Bruna Michala Kautzkého, 8.2.1946.

²⁵ *Tamtéž*, Parte Sofie Kautzké.

2. Viktor Kautzký a jeho příchod do armády

Jak již víme, Viktor Kautzký se narodil 4. 11. 1889 na stanici dráhy ve Velimi č.p. 74, kde byl jeho otec přednostou. Křest proběhl 17. 11. 1889 pod vedením místního faráře Blažeje Krumata. Za kmotra byl Viktorovi vybrán rodinný přítel, Jan Jindřich, rytec z Kolína č.p. 80. Za svědka šla Viktorova teta Antonie Kaulichová, manželka Václava Kaulicha, obchodníka z Dolní Teplice nad Metují.²⁶

Po vchození místní základní školy navštěvoval v Chrudimi mezi lety 1906-1909 obchodní akademii, kterou dokončil 8. 8. 1909 s dobrým prospěchem. Poté byl přijat do půlročního pokračovacího odborného kurzu pro zkoumání příze a tkanin v Císařské a královské odborné škole tkalcovské v Ústí nad Orlicí.²⁷ Po jejím absolvování nastoupil do úctárny textilních závodů firmy Jan Hernych a syn s pobočkami v Ústí nad Orlicí a v Praze. V této firmě působil až do odvodu do armády.²⁸

Dne 29. října 1914 narukoval v Terezíně do aktivní vojenské služby beze zbraně. Až do 15. listopadu 1917 sloužil se svou posádkou v Pardubicích a Hradci Králové. Se svou praxí a vzděláním se rychle stal posilou v kancelářské a skladištní službě. Tomu nasvědčoval rychlý kariérní postup a povolení dalšího vzdělávání i uprostřed probíhající války. Od 16. listopadu 1917 do 31. března 1918 byl jako frekventant vyslán do školy pro výchovu vojenských zásobovacích úředníků ve Vídni.

²⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Křestní list Viktora Kautzkého z 2. 7. 1901.

²⁷ *Tamtéž*, Vysvědčení Viktora Kautzkého z 5. 2. 1911.

²⁸ Česká moderní odborná literatura zabývající se obdobím první světové války se zaměřuje především na politickou situaci či legionáře a jejich osudy. Příkladem je kniha Jindřicha Bejla *Deník legionáře* (Praha 2013), kniha Dáša a Jaroslava Horkých *V osmnácti do války. Legionáři v 1.světové válce – po stopách našich předků* (Praha 2018), či kniha Jany Mališové *Legionáři – rodáci a občané okresu Jablonec nad Nisou 1914-1920* (Praha 2001).

Poněkud stranou tak zůstávají každodenní činnosti vojáků, kteří věrně zůstali na habsburské straně. To se snaží napravit knihy Josefa Fučíka *Piava 1918* (Praha 2001), *Osmadvacátníci. Spor o českého vojáka Velké války* (Praha 2006), či *Plnění povinností, nebo velezrada? Čeští vojáci Rakousko-Uherska v první světové válce* (Praha 2018). Další z historiků zabývajících se tímto tématem je Jiří Hutečka, který napsal například *Kamarádi frontovníci. Maskulinita a paměť první světové války v textech československých c.a k. veteránů* (in: Dějiny – teorie-kritika 11, 2014) nebo *Muži proti ohni. Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918* (Praha 2016). Jako další je kniha Vojtěcha Kesslera a Josefa Šrámka *Tváře války. Velká válka 1914-1918 očima českých účastníků* (Praha 2020). Jedná se o podrobně pojatou každodennost běžného vojína od mobilizace přes realitu na frontě, kde se setkávali s nejrůznějšími problémy od zásobování, zranění, nebo problémy s psychikou, po život v zázemí. Připojena je edice textů devíti vojáků, kteří si zapisovali nejrůznější dojmy a postřehy ze života kolem nich. Náповědou pro mnohé bude i podrobný seznam pramenů a literatury k jednotlivým oblastem.

Po absolvování této odborné školy byl povýšen z hodnosti domobranec s odznakem jednoročního dobrovolníka na domobrance podporučíka proviantu²⁹ a je poslán na východní frontu, kde je nejdříve přidělen k polnímu zásobovacímu skladišti v Demysóvě u Tarnopole, později slouží jako velitel nádražní stravovny v Nikopoli na území dnešní Ukrajiny³⁰ a nakonec je převelen k polnímu zásobovacímu skladišti v přístavu Oděsa.³¹ Standardní zásobovací oddělení tvořilo pět vojenských úředníků a 199 mužů, vozatajská četa byla tvořena 56 vojíny a 70 civilními kočími, kterým veleli dva důstojníci. K dispozici měli 80 vozidel a 190 koní.³² Vojenská stravovna nebyla běžnou součástí zásobování, ve větší míře se začala objevovat až po druhé světové válce. Vojáci se většinou stravovali na ubikacích nebo přímo pod širým nebem.³³ V Oděse sloužil Viktor v odloučení od své milované snoubenky Boženky, která si schovávala všechny jeho pohlednice a fotografie, které jí celou dobu posílal, až do konce války, která pro české země reálně skončila 28. října 1918.

²⁹ Velmi zajímavou diplomovou práci o stravování rakousko-uherské armády za první světové války napsal Petr Bjaček z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Celé téma rozebírá velice důkladně a s velkým množstvím příkladů a doslovných přepisů z různých pramenů. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/163972/?lang=en> [k 2. 4. 2021]

³⁰ Vojenský ústřední archiv, Velitelství II., III. a IV. sboru 1935-1939, Kmenový list Viktora Kautzkého (dále jen VÚA, Kmenový list Viktora Kautzkého).

Podle srovnání Antonína Markuse byla východní fronta pro zásobovací důstojníky lepší než jižní. Důstojníci byli ubytováni v pěkných dřevěných barácích vycpaných mechem a se stěnami pobitými prkny. V některých městech byli ubytováni přímo u místních obyvatel v domech.

Libuše HOMEROVÁ, *S divizní pekárnou na frontách Velké války. Útržky ze vzpomínek bývalého c. a k. zásobovacího oficiála v záloze*, in: Archivum Trebonense, 2014, s.52. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/128576/56/760/1003/78/0> [k 2. 4. 2021]

³¹ Naštěstí v této oblasti již neprobíhaly tak těžké boje, jako před rokem, kdy se tu opakovaně setkávala habsburská a ruská linie a docházelo ke krutým střetům. Nejznámějším z nich je zřejmě bitva u Zborova a Tarnopolský ústup. Ze vzpomínek Antonína Markuse je navíc zřejmé, že na frontě se jedlo ke konci války lépe než doma. Velká část potravin byla v zázemí zrekvírována, a proto se mohlo stát, že spíše voják posílal jídlo na přilepšenou domů než naopak. Více o Tarnopolském ústupu in: <https://www.valka.cz/10947-Tarnopolsky-ustup-1917> [k 2. 4. 2021].

³² Libuše HOMEROVÁ, *S divizní pekárnou na frontách Velké války. Útržky ze vzpomínek bývalého c. a k. zásobovacího oficiála v záloze*, in: Archivum Trebonense, 2014, s.54. Dostupné z <https://digi.ceskearchivy.cz/128576/58/664/591/78/0> [k 2.4.2021]

³³ Petr BJAČEK, *Stravování rakousko-uherské armády za první světové války pohledem vojáků z českých zemí*, diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2017. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/163972/?lang=en> s.34-35.

3. Ve službách československého vojska

Ihned po vyhlášení samostatného Československa se Viktor přihlásil a 21. listopadu 1918 nastoupil jako správce skladu československé armády pobočky divizního proviantního skladu č. 4 v Hradci Králové. Zde pracoval další rok, během kterého byl povýšen na domobrance poručíka proviantu. Zřejmě se chytrý, aktivní, vzdělaný důstojník s velkou praxí osvědčil i nové demokratické republice, protože od 1. 1. 1920 jej znovu nadřízení poslali na půl roku do školy. Tentokrát do školy pro výchovu aktivních důstojníků proviantu v Praze, kterou dokončil 31.7.1920. Poté byl znovu povýšen, na poručíka proviantu a u své posádky v Hradci Králové byl zařazen do sboru důstojníků proviantu z povolání. V Hradci Králové zůstali s Boženkou až do 10. 2. 1921, kdy byl přidělen do pobočky divizního proviantního skladu 4, v nedalekém Josefově u Jaroměře.³⁴

Je možné, že jeho přemístění do Josefova bylo úspěšeno uzavřením tzv. Malé dohody, která se začala v poválečné nejistotě připravovat na hrozbu nového konfliktu.³⁵ Spolu s dalšími armádami členských států byla i ta československá připravena v případě nutnosti vojensky zasáhnout a možná proto chtěli mít u josefovské pobočky další schopnou pracovní sílu, která by zajišťovala bezproblémový chod dalších operací. Samotná mobilizace vojska v Josefově začala 24. října 1921, tedy v době, kdy zde již Viktor sloužil. Jednotlivé oddíly se z pevnosti přesouvaly na různé strategické pozice. První den akce odjel jeden prapor do Jičína, další část vojska do Říkova, Zvole, Rychnova a tak dále. Naštěstí se nakonec vše podařilo vyřešit diplomatickou cestou a vojenský ozbrojený zásah nebyl nutný. Proto bylo 9. listopadu toho roku rozhodnuto o postupné demobilizaci.³⁶

Viktor nastoupil k vojenské zásobárně č. 4, která v Josefově vznikla v červnu 1920. Postupně se její název, stejně jako tomu bylo u jiných vojenských oddílů, měnil.

³⁴ VÚA, Kmenový list Viktora Kautzkého

³⁵ Hrozba konfliktu spočívala zejména v pokusu posledního habsburského císaře Karla I. a arcivévody Josefa o restauraci monarchie. Centrum boje bylo sice až v Maďarsku, kde odolávala vláda Miklóse Horthyho, který zde vládl od 28. února 1920, kdy obnovil monarchii (bez panovníka) a sám se stal zemským správcem, ale i v naší zemi to mělo dopady. Více viz: Antonín KLIMEK, *Zakotvování zahraničních vazeb*, in: *Velké dějiny země Koruny české XIII, 1918-1929*, s.175-177.

³⁶ Martin KUBÁSEK, *Posádkové město Josefov v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, 2008, s.36-38. Dostupné z: <https://portal.upce.cz/portal/studium/prohlizeni.html> [k 9.4.2021]

Od dubna 1923 to byla divizní zásobárna č. 4, o osm měsíců později divizní proviantní sklad č. 4.³⁷

V zásobárně měl Viktor jako velitelský pomocník roty na starosti poukazování a evidenci služebních předpisů, dělal pokladníka, účetního proviantu, správce budov, správce skladů proviantu a polní proviantní výstroje, likvidátora, osvětového referenta, ale měl na starosti i výcvik mužstva proviantu.³⁸

Hlavním úkolem vojenské zásobárny bylo, jak vyplývá z názvu, zásobovat armádu potravinami a dalšími potřebnými věcmi pro běžný život vojáka. Každý měsíc se vytvořil rozvrh odběrů chleba, krmiva pro koně a další hospodářská zvířata, ložního prádla pro vojáky i věci na otop. Většina věcí se brala z proviantního skladu v Josefově, jen pro uhlí, seno a slámu se muselo dojíždět do Jaroměře k hospodářskému družstvu.

Samostatnou částí zásobárny byla tzv. masná režie, která zajišťovala dodávky hovězího masa. Hovězí maso bylo drahé, a proto se každý rok uzavírala smlouva s řezníkem na dodávky masa až po důkladném zvážení všech podmínek a konkurence z celého okolí. Ostatní maso již dodávali řezníci přímo z pevnosti, které bylo za výhodnější cenu. Dodávané maso bylo nejdříve uloženo v proviantní zásobárně, kuchyním bylo vydáváno až po zhodnocení lékařem posádky, který měl dohlížet na jeho kvalitu kvůli případné nákaze, a pod bedlivým dohledem proviantního důstojníka.³⁹

³⁷ Martin KUBÁSEK, *Posádkové město Josefov v letech 1918-1938*, s.38.

³⁸ VÚA, Kmenový list Viktora Kautzkého.

³⁹ Martin KUBÁSEK, *Posádkové město Josefov v letech 1918-1938*, s. 48.

4. Josefov do vzniku Československa

O pevnosti Josefov již bylo napsáno mnoho publikací, pochopitelně především s vojenským zaměřením. Jedním z prvních autorů byl Josef Duška, kterému se podařilo po zrušení pevnosti na konci 80. let 19. století uchovat některé písemnosti, kterých se začalo zbavovat vojenské stavební oddělení. Některé z těchto písemností prodal městu, některé daroval muzeu. Nakonec se v roce 1960 dostaly do Státního okresního archivu v Náchodě, kde se staly součástí Archivu města Josefov.⁴⁰ Další zajímavou a podrobnou práci napsal učitel a kronikář Josefova Cyril Štěrba, kterou dovedl až do roku 1926, kdy dílo vyšlo. Velmi přínosný je v ní soudobý seznam domů ve městě včetně jmen majitelů a poslední kapitoly ze života samotného kronikáře, který podrobně popsal dění okolo sebe.⁴¹

Moderní historie Josefova je také zajímavým tématem pro různé závěrečné práce, což dokazuje bakalářská práce Martina Kubáska s názvem *Posádkové město Josefov v letech 1918-1938*.⁴²

Předními odborníky na téma Josefov jsou v současnosti manželé Mertlíkovi, Pavel⁴³ a Olga.⁴⁴ Každý zvlášť i spolu napsali mnoho různých studií, odborných článků a knih o Josefově a okolí.⁴⁵ Přes veškerou snahu je však toto téma stále nevyčerpané.

⁴⁰ Pavel a Olga MERTLÍKOVÍ, *Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města*, Liberec 2019, s.144.

⁴¹ Cyril Štěrba, *Z pamětí města Josefova*, Josefov 1926. Dostupné z: <https://kramerius.svkhk.cz/view/uuid:06b24c19-3966-4840-92a6-b3117737e458?page=uuid:b98fe03e-b35a-11e4-8fdb-00155d010f03> [k 2.4.2021]

⁴² Martin KUBÁSEK, *Posádkové město Josefov v letech 1918-1939*, bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice 2008. Toto téma dále rozvíjel ve své diplomové práci *Vývoj a proměny města Josefova v letech 1918-1939* obhájené v roce 2012 na FF Univerzity Hradec Králové.

⁴³ Pavel Mertlík, josefovský rodák, vystudoval archivnictví a historii na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně kde získal i doktorát. Poté mnoho let působil ve vedení Městského muzea v Jaroměři https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/sametova-revoluce-listopad-89-vyroci-1989-kralovehradecky-jaromer-starosta-pavel-mertlik.A191119_515051_hradec-zpravy_tuu?utm_source=facebook&utm_medium=sharecd&utm_campaign=desktop [k 2.4.2021]

⁴⁴ Olga Mertlíková, původem z Brna, je historička, archivářka, kronikářka města Jaroměř a od roku 1990 vedla jako ředitelka Městské muzeum v Náchodě.

⁴⁵ Z publikací Pavla Mertlíka jsou to například knihy *Vzpomínky josefovského kluka (Jaroměř 2016)*, *Jaroměř na přelomu tisíciletí (Boskovice 1999)*, *Městská čistírna odpadních vod v Jaroměři. Historie a současnost vodohospodářské činnosti v Josefově (Jaroměř 1995)*. Z článků pak *Stavba pevnosti v Čechách po sedmileté válce (in: Svorník: sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15.června 2012 v Žacléři, svazek 11, 2013)*, *Generál Querlonde -stavitel Josefova (in:Ročenka knihovny a muzea v Jaroměři, sv. 62, 1996)*, *Josef Duška a Paměti Josefova (in: Náchodsko od minulosti k dnešku: sborník příspěvků k šedesátinám PhDr. Václava Sádla, 2009)*, nebo *Vznik a současnost Josefova v evropských souvislostech (in: Ročenka knihovny a muzea v Jaroměři, sv. 62, 1997)*.

Pevnost vznikla z rozhodnutí císaře Josefa II. na místě někdejší vesnice Ples nad soutokem řek Labe a Metuje podle plánu francouzského stavitele Claude Benoit Duhamel de Querlonde. Jejím úkolem bylo uzavřít průsmyk, tzv. Náchodskou branku, kterou mohlo využít Prusko pro svou válečnou expanzi.⁴⁶ Na dějiny samotné pevnosti, která byla vystavěna za pouhých 7 let (1780-1787), se dá nahlížet z různých úhlů. Stavebního, vojenského, geografického, politického a dalších. Pro potřeby této práce budeme na Josefov nazírat jako na pevnostní město a zkoumat každodenní život v něm na konci 19. století.

V roce 1883 byla při reorganizaci rakousko-uherské armády pevnost povýšena na nově zřízené sborové velitelství. V Čechách byla jen tři velitelství – Praha, Brno a Josefov. Spolu s tímto povýšením byl do Josefova přesunut nový pluk č. 98 a pluky, které již v pevnosti sídlily, byly nově reorganizovány. Kromě prestiže narostl i počet obyvatel pevnosti, což se odrazilo na náhlém nedostatku bytů a úředních kanceláří. Byla zahájena stavba nové radnice od architekta Arnošta Jenšovského. Po jejím dokončení zde sídlil i telegrafní a poštovní úřad. Krátce nato byl postaven na poslední civilní volné ploše dvoupatrový dům č. 111. Město se tak nemohlo dále ve svých hradbách rozrůstat. Narušeny byly i vztahy mezi civilními a vojenskými obyvateli města. Spory byly zejména o místo konání trhů s dobyt看kem a o cvičiště pro nové vojáky. V roce 1880 byla v Josefově zřízena spolkem Schulverein první německá pětiletá škola, která zde působila až do roku 1919. Město se pomalu začalo s novou situací sžívat, když vše najednou změnil Věstník ministerstva války ze 7. listopadu 1888. V něm se píše: *“Nejvyšším rozhodnutím z 9. března 1886 nařídil J. V. císař zrušení pevnosti v Josefově, Terezíně a Olomouci, a obce tyto pro příště mají býti volnými. Pevnostní velitelství v těchto městech dnem vyhlášení přestávají býti.”* Pevnost Josefov tak dále fungovala jako obyčejné město a již nepodléhalo pravomoci velitele pevnosti. Díky tomu, že město Josefov už nebylo omezené hradbami, mohlo se začít volně rozrůstat. V roce 1891 byly

Olga Mertlíková je autorkou knih *Císař Josef II. a Josefov; Československá republika v letech 1918-1948 s přihlédnutím k životu a dílu velvyslance Arnošta Heidricha (1889-1968), významného josefovského rodáka; Josefov ve starých pohlednicích; Legionář, diplomat a spisovatel Zdeněk Němeček*. Z článků je to například *Benedek v Josefově. Malý příspěvek k válce 1866* (in: *Stopami dějin Náchodska: sborník Státního okresního archivu Náchod, č.9, 2003*), *Kolaudace pevnosti Plesu v roce 1787* (in: *Rodným krajem, č. 24, 2002*), *Minové experimenty v pevnosti Ples (Josefov)* (in: *Sborník: sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 12.-15. června 2012 v Žacléři, svazek 11, 2013*) nebo *Promiňte, pane generále. Pokus o rehabilitaci generálmajora Johanna Gaiszlera* (in: *Stopami dějin Náchodska: Sborník Státního okresního archivu Náchod, č. 7, 2001*).

⁴⁶ Pavel a Olga MERTLÍKOVÍ, *Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města*, Liberec 2019, s. 47-53.

postaveny nové jezdecké kasárny u důstojnických sadů, dokonce i s novou nemocnicí pro zraněné koně. Na dvoře zásobovacího úřadu byla postavena vojenská pekárna. Začala demolice kasematních prostor, které přiléhaly k jednoduchým kasárnám a jejich noví obyvatelé prorazili do zadních zdí nově udělaných bytů nová okna, což dříve nebylo možné z bezpečnostně – strategických důvodů.

Stejně tak se vojsko zbavovalo nevyužívaných prostor a nabízelo je městu. Za ostatní objekty, které stále používalo, platilo vojsko městu příslušný nájem. Zároveň se obě strany dohodly na stržení dvou bran. V dubnu 1891 byla dynamitem odstřelena Jaroměřská brána, v srpnu pak brána v Korunní hradbě. Změnou musel projít i tok obou řek, Metuje a Labe, mezi kterými byl spojovací kanál zasypán.

Rozvoj města byl přímo raketový, a to po všech stránkách života. Hospodářsky, stavebně i občansky. V roce 1898 byla na místě někdejšího cukrovaru postavena tkalcovna s bavlněným zbožím a s přádelnou bavlny. Právo várečné ve zdejším pivovaru měly skoro všechny domy. Po kulturní stránce byla úspěchem výstava starožitností pořádána místním národopisným odborem a došlo také k obnově Sokola. V roce 1910 se město rozhodlo k dalšímu velkému pokroku a přivedlo z jaroměřské elektrárny elektřinu na osvětlení nejen nově vydlážděných ulic, ale i domácností a řemeslnických dílen, kde byla využita i k pohonu různých strojů. Zároveň byl vystavěn nový vodovod od Rasošské promenády. První velkou zkouškou nového uspořádání města byl příliv 364 tureckých vojáků z první balkánské války na podzim roku 1912, kteří zde pobývali celý rok.⁴⁷

Další nápor přišel na konci července 1914 s vyhlášením všeobecné mobilizace. Josefovem během pár dní prošlo asi 20 000 mužů. Na tak velký nápor nebylo město připravené, a tak došlo v josefovském pivovaru pivo a přádelna se musela přestěhovat z řeky Metuje do bývalého pevnostního mlýna na Labi kvůli znečištění řeky. Zda tyto dva případy spolu více souvisely, nechávám na zvážení.

Po odjezdu prvních transportů na frontu již čekal na Josefov nový úkol – zajistit příjem válečných zajatců, především ruské národnosti. Vznikl pro ně nový tábor za městem, kde byly postaveny nové dřevěné ubikace s palandami, vlastními přádelnami, nemocnicí, a dokonce i s místnostmi určenými pro hraní divadla či konání bohoslužeb. Tábor byl vybaven vlastním vodovodem a rozvody elektřiny. Celý byl koncipován

⁴⁷ Pavel a Olga MERTLÍKOVÍ, *Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města*, Liberec 2019, s. 152-164.

pro 30 000 mužů. Jestli toto číslo odpovídalo i skutečným počtům, může být předmětem dalšího bádání, které by mohlo osvětlit i některá dosud slepá místa této části dějin města. Válka byla v pevnosti všudypřítomná. Při procházce městem lidé potkávali vojáky mnoha národností, v obchodech byl zaveden přidělový systém na potraviny. Byla sejmuta měděná krytina střechy kostela, později kostel přišel i o své zvony – Jana, Josefa a Václava. Běžně byli k vidění vojáci trahající kopřivy na výrobu svých uniforem. Nějakou dobu byl zakázán styk vojáků mezi Josefovem a Jaroměří kvůli zamezení šíření nemoci, hlavně cholery, tyfu a neštovic, ke kterým se později přidala španělská chřipka. Kvůli těmto nakažlivým nemocem byla v Josefově zřízena specializovaná nemocnice s infekčním oddělením.⁴⁸

Vojenský hřbitov za pevností byl rozšířen o nová oddělení. Hlavní z nich bylo oddělení pro ruské zajatce, kteří zde mají i svůj pomník podle návrhu sochařů Nikolaje Alexandroviče Suškina a Leonarda Dobrowolského. Je zajímavé, že kámen a beton na tuto sochu poskytl vojenský erár v roce 1916, tedy uprostřed války, kdy byla o stavební materiál nouze.

Již během roku 1918 začaly některé vojenské oddíly pevnostní město opouštět. Konec války a vyhlášení samostatné Republiky československé se však neobešel bez problémů. Vše se ale podařilo zdárně vyřešit podplukovníku Karlu Dufkovi, který byl jmenován prvním československým posádkovým velitelem v Josefově.⁴⁹

I po ustanovení nové Československé republiky zůstal pevnostnímu městu vojenský ráz. Také z celkového počtu 5500 obyvatel tvořili celé 3000 příslušníci vojska. Byly zde dva prapory pěchoty a jeden vozatajstva, dva pluky polního dělostřelectva, rota automobilistů, divizní zbrojnice, nemocnice a již zmiňovaný proviantní sklad. Po nějakou dobu zde sídlil i cyklistický prapor a divizní soud. Zároveň však tato vojenská převaha byla jistou výhodou pro civilní obyvatele města, protože zaručovala určitou pokročilou vybavenost. Josefov měl svou poštu a telegraf pro rychlý přenos informací, což bylo pro vojsko zásadní, ale také několik lékařů civilních a vojenských a již zmiňovanou celou vojenskou nemocnicí. Své sídlo zde měla i četnická stanice, která však nespádala pod vojenskou

⁴⁸ Pavel a Olga MERTLÍKOVÍ, *Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města*, Liberec 2019, s. 166-170.

⁴⁹ *Tamtéž*, str. 172-176.

správu, ale pod četnické oddělení v Hradci Králové a pod okresní četnické velitelství ve Dvoře Králové nad Labem.⁵⁰

⁵⁰ Martina VIKOVÁ, *Četnictvo v Josefově v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, 2013. s. 22. Dostupné z: <https://stag.tul.cz/StagPortletsJSR168/CleanUrlprohlizeni-prace-detail&praceIdno=24850> [k 9.4.2021]

5. Slávkův první domov v Josefově

Božena Kautzká začala své deníky psát v okamžiku, kdy se jim narodil syn Slávek,⁵¹ jako vzpomínku na jeho dětství. Slávek se narodil v sobotu 2. června 1928 ve 4:45 ráno v budově zásobovacího úřadu, kde rodina zároveň bydlela. Deník je psán opravdu den po dni, lze si tak udělat přehled o každodenním chodu domova.

První roky po Slávkově narození jsou poznamenány velkým strachem, rodiče totiž už o jednoho syna brzy po narození přišli. Proto jej hlídali na každém kroku a vše zaznamenávali.

Ve dnech po narození byl navíc opravdový důvod k obavám. Dítěti se udělaly na celém těle zvláštní vředy a stroupky. Přivolaný doktor Klimeš konstatoval nákazu furunkulózou, což je nemoc projevující se kožními abscesy, způsobenými streptokoky nebo stafylokoky, které mohou předcházet vážným zdravotním problémům.⁵² Injekce doktora Klimeše neúčinkovaly, proto se rodiče rozhodli vzít dítě do sousední Jaroměře k doktoru Šťastnému, který se jich ujal a zjistil, že nemoc na dítě přenesla při porodu porodní asistentka. Začala léčba vředů a několikrát denně koupel v hypermanganu, což vedlo po dvou měsících k uzdravení. Pro představu nákladnosti léčby takové nemoci v roce 1928 přidávám, že za léčbu následně zaplatili doktoru Šťastnému 620 Kč, doktoru Klimšovi 20 Kč a za dezinfekce, léky, obvazy a další potřebné věci utratili celkem 380 Kč. Naštěstí se hochovi další závažnější nemoci vyhýbaly, i když byl v jejich bezprostředním ohrožení. Až později, ve svých 3,5 letech, odolal spalničkám, černému kašli, planým neštovicím i záškrtu, které tehdy v zimě ohrožovaly všechny děti v okolí.⁵³ Možná k tomu přispělo i pravidelné ozařování tzv. horským sluncem, na které pravidelně od batolecího věku matka se synem docházeli. To však bylo poměrně drahé, v roce 1931 stálo jedno ozáření celých 15 Kč.⁵⁴

První měsíce se mohou zdát poněkud jednotvárné, ale i tak se z nich dozvídáme, že v Josefově toho času působil jako fotograf pan Polívlay, který první Slávka vyfotil.⁵⁵ Častěji se však svému fotografickému koníčku věnoval rodinný přítel, štábní kapitán

⁵¹ Celým jménem Vítězslav Marcel Kautzký, nikdo mu však až do jeho smrti neřekl jinak než Slávek, proto nechávám tuto rodinnou obměnu jména, která se vyskytuje i ve všech textech.

⁵² O této nemoci více dostupné z: <https://nemoci.vitalion.cz/furunkl/> [k 4.1.2021]

⁵³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), leden 1931.

⁵⁴ *Tamtéž*, zápis leden 1931.

⁵⁵ *Tamtéž*, zápis stáří 3 měsíce.

Žampach nebo major Konvalinka, později sama Boženka. Stejně tak zde lze nalézt zmínku o služce Martě, kterou měla paní domu k ruce.⁵⁶ Šlo o běžnou praxi v lepších rodinách první republiky. Zřejmě měli i psa Boje, ten se však vyskytl pouze ve dvou větách a není nikde zachycen ani na fotkách. Je tedy otázkou, co se s ním stalo a jak dlouho ho měli.

Manželé před narozením Slávka žili velmi aktivním životem. Ze sportovních aktivit se Viktor s Boženkou věnovali především tenisu, který byl v Josefově velmi populární. Po narození syna se jej však vzdali, aby se Slávkovi mohli cele věnovat.⁵⁷ Z deníku vyplývá, že hoch byl velmi populární i mezi sousedy a kolegy z pevnosti. Pravidelně mu dávali dárky k Vánocům, narozeninám či jen tak. Často to byly ručně dělané hračky, jako byl Slávkův první papírový drak, kterého pak chodil s tatínkem pouštět na městskou promenádu.⁵⁸

Jako proviantní důstojník musel Viktor často cestovat, někdy si však s sebou mohl vzít i svou rodinu. Slávek s maminkou tak v červenci 1931 strávili celé čtyři týdny v Hradci Králové, když byl jeho otec povolán na substituci (záskok). Zde se mu velmi líbilo a odnesl si odtud mnoho vzpomínek, které Boženka zaznamenala. Poprvé zde viděl ctihodné sestry a vyšší kněží. Velmi se mu líbili, a tak začal maminku brzy opravovat:

“Maminko, nesmíš říkat Panna Maria. Musíš říkat milostpaní Maria!”

Nebo když viděl kněze (zřejmě s delšími vlasy) jít do kostela:

“Koukej! Pán Ježíš jde do kostela!”

Rodiče se mu také snažili vysvětlit 6. července, proč jsou všude barevné prapory, které se malému Slávkovi velmi líbily. Ten si to však přebral trochu jinak a byl druhý den smutný, když prapory již nikde nebyly a reagoval na to takto: *“Dnes už nejsou prapory, už nemá husa svátek.”*

Další tři týdny trávil rodina na letním bytě v Červeném Kostelci, který se stál i pro celou širší rodinu pravidelnou letní destinací. Les i plovárnu si užívali společně s tetou a strýcem Fahnovými a jejich synem Leoškem, který byl podobně starý jako Slávek.⁵⁹ Do Červeného Kostelce pravidelně jezdili i rodiče Viktora, babička a dědeček

⁵⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápis stáří 9 měsíců.

⁵⁷ *Tamtéž*, zápis stáří 17 měsíců.

⁵⁸ *Tamtéž*, zápis stáří 3 roky.

⁵⁹ *Tamtéž*, zápis z července 1931.

O letních bytech za první republiky pojednává kniha Jiřího Šoukala – Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a letních vilách v éře první republiky, Praha 2016.

Kautzkých z Prahy. Ti tu často trávili celé prázdniny a využívali blízkosti k častým návštěvám Josefova.⁶⁰

Prarodiče Kautzkých z Prahy nevynechali jedinou příležitost k setkání se svým vnukem. Totéž se však nedá bohužel říci o prarodičích z Německého Brodu. Babička zemřela ještě před Slávkovým narozením a dědeček měl okolo sebe dost dalších vnoučat a prakticky za Boženkou a její rodinou nejezdil. Většinou za ním jezdila samotná Boženka, která si stýskala, že si Slávek tohoto dědu nejspíše nezapamatuje.⁶¹

Nouzi neměli ani o menší jednodenní výlety s přáteli a kolegy. S majorem Konvalinkou a jeho ženou si užili výlet autem na Panoramu a Dobrošov, kde posléze vyrostla pohraniční pevnost.⁶² Krásné květnové počasí je zlákal na výlet kočárem do Ratiboře a České Skalice, kam vzali s sebou četaře Oukropce a Ladušku Bulířovou, jejíž rodiče - štábní kapitán Bulíř s paní - za nimi následně dorazili na motocyklu.⁶³ Spolu s Kaskovými si další měsíc udělali pěší výlet na sokolské cvičení do Jasenné nedaleko Josefova.⁶⁴ Jak z tohoto výčtu vidno, rodina žila poměrně rušným společenským životem a měli okolo sebe hodně známých a přátel.

Ani doma v Josefově nebylo o zábavu pro malého kluka nouze. Od svých tří let si chodil hrát sám na dvůr za ostatními dětmi, hlavně za Mirkem Riesnerem. Dvorek byl pro děti vojáků od zásobování jejich hlavní hřiště. Tady se utvářela první přátelství, spojení, ale i rozmršky. Děti tu bylo opravdu hodně, a tak jim sem Viktor pro radost nechal dovézt přebytečný písek na hraní.⁶⁵

Slávek také velmi rád chodil za tatínkem do kasáren v Korunních hradbách, kde se se všemi pozdravil a poslechl si denní rozkazy, které Viktor jako velitel rotě udělil. Na prostranném dvoře běhali psi Rix a Drak, byli tam také koně.⁶⁶ Občas, když mu to četař dovolil, mohl Slávek bouchnout i na velký zvon, který odbíjel konec práce o půl páté odpoledne. Četaře měl hoch velmi rád. Jakmile se objevil na dvoře Hradeb, vzal jej četař za ruku a ukazoval mu psy, vodil jej po skladištích, pozorovali spolu koně.⁶⁷ Velmi

⁶⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápisy z července 1931, 3.6. 1932, září 1932.

⁶¹ *Tamtéž*, zápisy z 16.6.1932, 17.7.1932.

⁶² *Tamtéž*, fotky u zápisu z prosince 1932.

⁶³ *Tamtéž*, zápis z 2.5.1932.

⁶⁴ *Tamtéž*, zápis z 12.6.1932.

⁶⁵ *Tamtéž*, zápis z 20.4.1932.

⁶⁶ *Tamtéž*, zápis z 5.11.1931.

⁶⁷ *Tamtéž*, zápis z 12.3.1932.

dobře spolu vycházeli a četař jej někdy i večer hlídal, pokud si chtěli Viktor s Boženkou zajít do společnosti.⁶⁸ Korunní hradby nesloužily v době první republiky pouze k vojenským účelům. Rodiny vojáků zde měly své zahrádky, o které se staraly. V případě Kautzkých tu měl Slávek i pískoviště, kád' s vodou, malé nádoby, kruhy a síťovou houpačku. Pro potěšení dospělých tady stála pohodlná lavička a altánek pro horké letní dny, kde si mohli zahrát oblíbenou deskovou hru "Člověče, nezlob se!"⁶⁹

Kulturu pro malé děti v pevnostním městě představoval především biograf. Slávek jej poprvé s rodiči navštívil ve svých třech letech při příležitostném promítání na reklamním filmu *Samy – umělé máslo*. Moc se mu to líbilo a stále prosil, aby znovu kino navštívili.⁷⁰ Biograf byl využíván především v podzimních deštivých dnech, kdy skýtal vhodné útočiště a zároveň dokázal rychle děti zabavit. Z deníku je patrné, že nejvíc se dětem líbil Spejbl s Hurvínkem, kteří byli docela novinkou.⁷¹

Do pevnostního města vnášeli kulturního ducha i zdejší ochotníci, kteří svá představení hráli ve zdejší Sokolovně a pro děti nacvičili hru *Kašpárek a Náci, veselí čtveráci*.⁷²

Další radovánkou byl tradiční Mikuláš. Pravidelně celý Josefov obcházel i s čertem a andělem, děti se musely pomodlit a až poté dostaly laskominy a hračky. Mikuláše každý

⁶⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápis z 16.3.1932.

⁶⁹ *Tamtéž*, zápis z 29.4.1932.

Tato původem indická hra se dostala do evropského obecného povědomí až na přelomu 19. a 20. století, když ji znovu vydal německý obchodník Josef Schmidt. V českých zemích si jí však mohli lidé zahrát již od roku 1882. Na svůj největší vzestup si však musela počkat právě do období první republiky, kdy se stala velmi vyhledávaným artiklem, jak dokazují i novinové inzeráty, a (bohužel) někdy i dosti svérázné články. Více o hře je uvedeno v dobovém tisku: Moravská orlice 10.12.1882, ročník 20, str.7. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0473ee6-32f0-11de-992b-00145e5790ea?page=uuid:230edd0a-32f0-11de-992b-00145e5790ea&fulltext=cena%20C4%8Dlov%20C4%9B%20C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021],

Nové pařížské mody leden 1932, č.4. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1fd16950-ab83-11e3-bb86-005056825209?page=uuid:86298f00-ae64-11e3-87a3-001018b5eb5c&fulltext=hra%20C4%8Dlov%20C4%9B%20C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021],

Hra: "Člověče, nezlob se!" dohnala ho k sebevraždě, in: Polední list 1.1.1932. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e9d79770-9084-11e3-83a0-005056825209?page=uuid:b61a28e0-9673-11e3-ad99-001018b5eb5c&fulltext=hra%20C4%8Dlov%20C4%9B%20C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021]

⁷⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápis z 12.3.1932.

⁷¹ Spejbl vznikl v roce 1920 pod rukama Josefa Skupy, až o dalších 6 let později se k němu přidal jeho syn Hurvínek. Tito dva se starali o pobavení josefovských dětí. Postava Máničky a Žeryka vznikla až v roce 1930, paní Kateřina dokonce až v roce 1971. Více dostupné z webových stránek divadla: <https://www.spejbl-hurvinek.cz/o-nas/historie> [k 24.1.2021] a <https://web.archive.org/web/20110609074817/http://www.spejbl-hurvinek.cz/cz/loutky.html> [k 24.1.2021].

⁷² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6.11.1933.

rok dělal zdejší hostinský pan Beneš, čerta obchodník pan Plšek a anděla slečna Benešová.⁷³

Velké obětování pro děti měli i zdejší holiči, jak je patrné ze zápisku z 24. října 1931:

“Slávek se hrozně nerad stříhá. Po celou proceduru křičí a nechce držet. Smlouváme se vždy s taťkou, kdo s ním má jít k holiči. Holič, který ho stříhá je vždy zpocený a učedník sedí na zemi, hraje Slávkovi na housle, klec s ptáčky mu půjčuje a dělá mu všechny možné komedie, aby kluk nekřičel. Jsme vždycky hrozně rádi, když je to odbyto a každé jeho stříhání stojí nejméně 6 Kč.”⁷⁴

Viktor s Boženkou brzy zjišťují, že smlouvat se na svého syna v češtině nelze, a proto využívají své plynulé němčiny. Ani ta však někdy nestačí, jak je vidět z následujícího úryvku:

“Mluvíme často s taťkou německy, aby hoša nerozuměl. Dnes v poledne taťka říká: “Gib ihn schlafen”⁷⁵.” a Slávek hned volá: “Já hajat nepůjdu!”⁷⁶

Jak spor tenkrát dopadl nevíme, ale svědčí to také o Slávkově schopnosti se rychle učit.

O zábavu se josefovským měšťanům starali i vojáci. Pro jejich obveselení pravidelně pořádali v kryté jízdárně dělostřeleckých kasáren koňské dostihy.⁷⁷ Na podzim zas využili dřívější tmou a v rámci vojenského cvičení na střelbu raket, udělali pro své spoluobčany barevný ohňostroj.⁷⁸ Byla to jistě velká podívána a nikdo si jí nenechal ujít, stejně jako národní pouť. Ta se v Josefově slavila 25. května a probíhala podobně jako dnes se spousty stánků a kolotočů.⁷⁹ Bouřlivě se oslavovalo patnáctileté výročí Československé republiky. Městem šel velký průvod s hudbou a některé hudební nástroje, především bubny, byly tak velké, že je dokonce táhli na vozech koně.⁸⁰

Jaký byl každodenní život vojáků v jiných posádkách zažil Slávek při otcově měsíci trvající substituci v Pardubicích v červnu 1933. Stejně jako při předchozí substituci v Hradci Králové i nyní jela celá rodina. K dispozici jim byl přidělen pohodlný pokoj se širokým oknem do zahrady v komplexu několika budov. Ani zde to zřejmě nebyla pouhá strohá kasárna, ale byla přizpůsobená potřebám rodin vojáků. Na společné zahradě

⁷³ Soukromý deník rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápisy z 6.12.1931, 7.11.1932.

⁷⁴ *Tamtéž*, zápis z 24.10.1931.

⁷⁵ V překladu: “Dej ho spát.”

⁷⁶ *Tamtéž*, zápis z 23.11.1931.

⁷⁷ *Tamtéž*, zápis z 20.3.1933.

⁷⁸ *Tamtéž*, zápis z 7.10.1933.

⁷⁹ *Tamtéž*, zápis z 25.5.1933.

⁸⁰ *Tamtéž*, zápis z 28.10.1933.

byla velká houpačka pro děti, bazén, pískoviště, okrasné záhony s květinami a malé brouzdaliště pro nejmenší. Vedle přiděleného pokoje byla světnice mužstva, naproti kuchyň. Slávek s dalšími tamějšími hochy chodil každý den ráno „k rozkazu“, po čtvrté hodině odpolední na tzv. „půlhodinku“, celý den je sledoval v práci. Jejich zaměstnání se odrazilo i při sokolském cvičení, kde nejmenší cvičenci nastoupili s papírovým tankem, malými letadly a papírovou vojenskou polní kuchyní.⁸¹

Když bylo Slávkovi 5,5 roku, začal chodit do místní školky, kterou vedla slečna Tocháčková. Školka se o mnoho nelišila, než jak ji známe dnes. Jen děti neřikaly vychovatelce „paní učitelko“, ale jen „slečno“. Nejprve tam Slávek docházel jen občas na pár hodin, několik dní v týdnu, aby si přivykl, ale rychle si školku oblíbil a začal do ní chodit pravidelně. Moc se mu v ní líbilo. Slečna si s dětmi hrála, vyráběli věci z papíru nebo modelíny, učili se nové písničky, především hymnu *Kde domov můj*. Také děti vyvolávala na stupínek a přednášely básničky.⁸² Přišly i první lásky. Tou Slávkovou byla Martička Leedrová, dcera zdejšího fotografa, která krásně zpívala. Se Slávkem na Vánoce měli uvítací řeč při školní besídce pro rodiče. O její přízeň se dokonce kluci poprali.⁸³

Děti v Josefově měly vždy o zábavu postaráno. Ať se jednalo o potulný cirkus se zvěřincem,⁸⁴ různá sokolská cvičení, nebo vojenskou přehlídku, kde jim vojáci ukazovali hod granátem a jeho zneškodnění.⁸⁵ Také skauti byli v pevnostním městě velmi aktivní složkou. Pro ty nejmenší, kteří se k nim ještě nemohli začlenit, pravidelně pořádali nejrůznější besídky, které děti hojně vyhledávaly.⁸⁶

Ani dětský svět však nebyl jen veselý a bezstarostný. Už od nejútlejšího věku děti věděly, co je to smrt. Byla všudypřítomná. A nevyhnula se ani Slávkově blízkosti. Nejdříve mu v roce 1933 zemřel kamarád Jiřík Pavelů, se kterým si hrávali na dvoře domu. Syn štábního kapitána jel s rodiči do Bulharska k dědečkovi, kde se ve Varně spálil na slunci tak, že se mu začala loupat kůže. Do ran se mu dostala nějaká nečistota a zemřel na otravu krve.⁸⁷ O rok později přišlo další smuteční oznámení. Zemřel Slávkův kamarád z prázdnin, Vláďa Žák z Hostovic.⁸⁸ Na co zemřel, není v textu uvedeno. Smrt dítěte

⁸¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933), zápis z 21.9.1933.

⁸² *Tamtéž*, zápisy z 6.9.1933-20.9.1933.

⁸³ *Tamtéž*, zápisy z 30.5.1933-10.7.1933.

⁸⁴ *Tamtéž*, zápis z 6.9.1933.

⁸⁵ *Tamtéž*, zápis z 25.4.1934.

⁸⁶ *Tamtéž*, zápis z 27.2.1934.

⁸⁷ *Tamtéž*, zápis z 1.8.1933.

⁸⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 25.9.1934.

zasáhla i samotnou rodinu Kautzkých, když Viktorovi a Božence zemřel prvorozený syn Viktor, Slávkův starší bratr. Dětská úmrtí byla tehdy běžnější, než jak je tomu dnes.

Rozptýlit myšlenky na ni mohlo například cestování. I když někdy jen na krátko. Radostná cesta do Prahy za příbuznými dostala tragický nádech v momentě, kdy se dozvěděli, že zvláštní třímotorové letadlo, které po cestě viděli, se ještě téhož dne zřítilo u Karlových Varů. Nikdo to nepřežil.⁸⁹ Zbytek pobytu byl podobně hořkosladký. Byli se podívat na všechny památky, projeli se tramvají k Národnímu divadlu, odkud se dívali na parníky na Vltavě, svezli se lanovkou na Petřín a také navštívili zoo. V deníku se píše, že při procházce po Praze potkali průvod Američanů, kteří přijeli na Olympiádu. Není však jisté, kterou Boženka myslela, protože letní i zimní olympiáda byla až v roce 1936, tedy o 2 roky později. Výlet do Prahy si všichni velmi užili, ale zároveň měli starost o Slávka, který chytil během pobytu žloutenku a několik dní jen proležel.⁹⁰

Velký zlom pro malého hochu nastal 3. září 1934, kdy nastoupil do školy.⁹¹ V Josefově se nacházely dvě školy, pětiletá obecná škola a trojletá občanská škola.⁹² Není ovšem zcela vyloučeno, že se vzájemně doplňovaly s ohledem na počet školních budov různě roztroušených po pevnosti. Třídy byly rozdělené na děvčata a chlapce. V první třídě v tomto školním roce se sešlo 35 děvčat pod vedením třídní učitelky slečny Smetanové, 41 hochů měla paní učitelka Pařourová. Škola v Josefově byla určena jako spádová nejen pro celé pevnostní město, ale i pro nedalekou vesnici Rasošky. Děvčata a chlapci se učili odděleně všechny předměty kromě náboženství. U toho záleželo, jaké byli víry a dělilo se na katolické a československé. Každé z nich měl na starosti jiný katecheta. Slávek patřil mezi katolické žáky.⁹³

⁸⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 15.6.1934.

Šlo o třímotorový Letov Š-32, který převážel slavného rakouského herce Maxe Pallenberga. Kvůli nedostatečnému zpevnění křídla a ocasních ploch se letadlo zřítilo u Karlových Varů. Zbývající stroje byly kvůli této nehodě z letového provozu staženy a dosluhovaly jako nákladní a poštovní letouny.

NĚMEČEK, Václav. *Československá letadla (1918-1945)*, Praha 1983, s. 246-247.

Prager Tagblatt, 27. 6. 1934 - Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ptb&datum=19340627&seite=1&zoom=33> [k 8.2.2021]

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, č.7, Vídeň 1978, s. 303-304. Dostupné z: https://www.biographien.ac.at/oeb1_7/303.pdf [k 8.2.2021]

⁹⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 15. 6. 1934-23. 6. 1934.

⁹¹ *Tamtéž*, zápisy z 3. 9. 1934-10. 9.1934.

⁹² Martina VIKOVÁ, *Četnictvo v Josefově v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, 2013. s. 22. Dostupné z: <https://stag.tul.cz/StagPortletsJSR168/CleanUrlprohlizeni-prace-detail&praceIdno=24850> [k 9.4.2021]

⁹³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 3. 9. 1934-10. 9. 1934.

Školní vyučování nebylo o mnoho rozdílné oproti současnosti. Děti v první a druhé třídě měly většinou jen dopolední vyučování a učily se číst, psát a počítat. Když bylo pěkně, chodily ven na procházky, v zimě místo tělocviku sáňkovat. Na Vánoce si ozdobily ve třídě pěkný stromeček,⁹⁴ ale zažily i zavření školy na deset dní kvůli epidemii chřipky.⁹⁵ Vysvědčení dostávaly nejprve pro každé čtvrtletí zvlášť. To se změnilo novým školním zákonem v roce 1935.⁹⁶ Od té doby dostávaly děti vysvědčení jednou za pololetí. Než si na změnu všichni přivykli, dostávali i čtvrtletní zprávu ze školy pro lepší informovanost.

Obecná škola v Josefově měla k dispozici několik budov po celém městě, třídy tak byly oddělené i fyzicky.⁹⁷ Školní zajímavostí, která přišla ve třetím roce Slávkovy školní docházky s novou třídní učitelkou, byla třídní samospráva. Chlapci si sami hlasováním zvolili starostu a místostarostu třídy. Starostou se stal (trochu překvapivě) Slávek, který pak na stupínku musel pronést slavnostní řeč. Co měla tato samospráva za úkol nebo co třídní starosta řešil, nikde uvedeno není. Další zmínka pouze říká, že se zvolení chlapci museli ve škole i mimo ni vzorně chovat, jinak byli titulu zbaveni, jak se to stalo v případě Kuči, na kterého přišla do školy žalovat paní Mykisková a tak o svůj „úřad“ přišel.⁹⁸

V této době byl velmi populární rozvíjející se skauting.⁹⁹ S myšlenkou skautingu přišel britský generál Robert Baden-Powell,¹⁰⁰ který sepsal příručku *Scouting for Boys* a v roce

⁹⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 15.12.1934-22.12.1934.

⁹⁵ *Tamtéž*, zápis z 27. 5. 1935.

⁹⁶ *Tamtéž*, zápisy z 31. 1.1935 a 18.11.1935.

⁹⁷ *Tamtéž*, zápis z 2. 9. 1935.

⁹⁸ *Tamtéž*, zápisy z 25.9.1936-30.10.1936.

⁹⁹ Historii skautingu se věnuje mnoho badatelů. Téměř ke každému skautskému oddílu lze najít alespoň jeden odborný článek. Příkladem je článek Pavla Studničky *Skauting v Chrudimi* uveřejněný v Chrudimských vlastivědných listech Chrudim v roce 2001 nebo článek Zbyška Ondřeja *Skauting v Českém Těšíně a na Těšínsku* v časopisu Těšínsko: vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná v roce 1995. Souhrnné publikace vydává především samotné nakladatelství Junák – svaz skautů v ČR v Praze. Mezi ně patří publikace zpracovaná kolektivem historické komise při ústřední radě Junáka *Historie skautingu. Cestou k pramenům*. vydaná v roce 1999, či publikace téhož vydavatelství *Skautské století. Dobrodružný příběh 100 let českého skautingu* od Romana Šantory. Skauting je také častým tématem závěrečných prací, které jej rozebírají z různých úhlů. Za příklad můžeme vzít diplomovou práci Michala Dobeše *Katolický skauting jako životní opora mladého člověka*, kterou obhájil v roce 2016 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity (dostupné z: <https://theses.cz/id/st4d39/?isshlret=skautingu%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dskauting%26start%3D1>), bakalářská práce Dušana Cutiño *Skauting jako fenomén v cestovním ruchu* z Fakulty informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové obhájena v roce 2016 nebo bakalářská práce Barbory Hankusové z roku 2018 zpracovaná na Přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity *Matematika a skauting*. Jak je očividné již z tohoto krátkého výčtu, skauti jsou vděčným tématem pro různé skupiny badatelů a lze na ně pohlížet z mnoha úhlů.

¹⁰⁰ Generál Baden-Powell se zúčastnil mnoha vojenských výprav v Indii, Afghánistánu a Africe, při kterých se naučil pohybovat v neznámé krajině, stopovat, nepozorovaně předávat zprávy. V období búrských válek

1907 uspořádal první skautský tábor, kde si ověřil své metody v praxi. Skautská výchova měla děti naučit čestnosti, úctě k hodnotám, lásce k přírodě, navzájem si pomáhat. Na těchto hodnotách byly založené všechny hry a aktivity. Skauting se rychle šířil po Evropě. U nás zaujala tato myšlenka pedagoga Antonína Benjamína Svojsíka, který se stal jejím nadšeným propagátorem.¹⁰¹

Do Slávkova života vstoupil skauting v sobotu 27. dubna 1935, kdy jej Viktor přihlásil k místním Vlčatům¹⁰² u pana učitele Bubáčka. Za zápisné a příspěvek dostal zelené klubové tričko a podíval se na první skautské setkání, které se konalo v Dolíku za hradbami. Na Vlčata dohlíželo několik starších bratrů, zahráli si fotbal a další hry. Nakonec se rozešli s pozdravem: *“Hej rup, ratata, josefovská vlčata!”*¹⁰³

Tímto se začal Slávek pravidelně každou sobotu odpoledne účastnit skautských schůzek. Pod dohledem některého ze starších skautů odešla Vlčata do Dolíku u hradeb a tam se učila pochodovat a hrála různé hry. První skautská akce, které se Slávek účastnil, byla již 12. května 1935 - Den brannosti. V Josefově se tato událost slavila za účasti všech zdejších spolků a vojska. Vlčata také nastoupila do slavnostního průvodu ve svých stejnokrojích – modrý baret, zelená blůza a modrý šátek – a každý nesl vlajku.¹⁰⁴ Nebyla

při obléhání městečka Mafekingu v jižní Africe vytvořil zvláštní skupinu chlapců, kteří plnili funkci spojek a zásobovačů, pomáhali raněným. Brzy se naučili spolu spolupracovat, vzájemně se respektovat, být zodpovědný a ukázněný. Právě tato zkušenost jej přivedla k myšlence pracovat s mládeží. Lucie Znachorová, *Historie skautingu v jižních Čechách*, diplomová práce, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2020, s. 16. Dostupné z: https://theses.cz/id/xdinc1/DP_-_Znachorova_Lucie_-_Historie_skautingu_v_jiznich_Cech.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dskaut%26start%3D4 [k 27. 2. 2021]

¹⁰¹ Antonín Svojsík nebyl jediným průkopníkem skautingu u nás, i když je považován za jeho zakladatele a nejvýraznějšího propagátora. V létě 1911 se vydal do Anglie skauting osobně poznat a byl jím tak nadšen, že již v roce 1912 vyšla jeho kniha *Základy junáctví* a v létě téhož roku uspořádal první skautský tábor nedaleko hradu Lipnice nad Sázavou. O rok později tu již mladí skauti zbudovaly první podsadové stany, které dodnes patří mezi světové unikáty. První skautské tábory byly pouze chlapecké, první dívčí skautský tábor se u nás koná v roce 1915 u Živohoště, u vodní nádrže Slapy. Protože se aktivně podíleli na zakládání nové demokratické republiky a stali se zárukou spolehlivého a rychlého doručení listovních zásilek mezi nově vznikající úřady, tak si jako výraz uznání od vlády vysloužili i své vlastní poštovní známky. Oficiální stránky Skautu. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/historie/> [k 26. 2. 2021]

V roce 1911 začal po přečtení „Scouting for Boys” a Setonova „Woodcraft Indians” provozovat v Rožmitále pod Třemšínem Americkou kolonii skautů učitel František Hofmeister. Dalším nadšeným pedagogem byl Jan Hořejší, který za svého působení v Rokycanech podnikal se studenty výlety do přírody i během školního roku a po přečtení příručky od Waltra Hansena “Das Pfadfinderbuch” s nimi začal zkoušet skautskou výchovu v přírodním prostředí.

Lucie Znachorová, *Historie skautingu v jižních Čechách*, s. 25.

¹⁰² Pododdíl skautů pro nejmenší děti, od starších skautů se také částečně lišily stejnokrojem – skauti nosili typické široké klobouky, kdežto vlčata pouze modré rádiovky
Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 29. 4. 1935.

¹⁰³ *Tamtéž*, zápis z 29.4.1935.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, zápis z 13.5.1935.

to jediná slavnost, které se skauti účastnili. Již další měsíc nesli svou vlajku v průvodu na slavnosti Božího těla, kterou každoročně pořádali příslušníci církve československé.¹⁰⁵ Postupně se i ti nejmenší učili táborovým dovednostem. Hned na začátku léta odjel Slávek s ostatními Vlčaty na několik dní do Smržova, kde tábořili pod dohledem starších skautů Strauba a Hirnicha.¹⁰⁶ Josefovští skauti využili místního vojska a poprosili velení o gážistu, který poté u nich vedl brannou výchovu.¹⁰⁷

Největší sláva pro Vlčata nastala 11. února 1936. V sále radnice pořádali zdejší skauti slavnost, na které, za velké účasti lidí, skládali svůj slib do rukou náčelníka skautů ČSR profesora Svojsíka. Stáli před velkým skautským praporem, jednou rukou zdravíce a druhou majíce položenou na Dějinách českého národa a odříkávali jeden po druhém slavnostní přísahu. Poté navázal Svojsík přednáškou o Japonsku, při které promítal fotografie.¹⁰⁸ Ani po přísaze však mladí skauti nepolevovali a dál se učili všemu potřebnému a skládali další zkoušky. Poslední skládal Slávek 27. června 1936. Při té příležitosti uspořádali ve Wilsonových sadech velký táborový oheň. Bylo to také slavnostní zakončení pravidelných schůzek ve školním roce, hned na začátku července odjeli na tábor do Liberku v Orlických horách a poté se rozjeli na zbytek prázdnin.¹⁰⁹ I po prázdninách měli stále prst na tepu dějin. V předvečer státního svátku - 27. října odjeli starší skauti na dva dny do Prahy, kde se zúčastnili slavnostního uvítání rumunského krále Carola II. a korunního prince Michala. Vlčata však na takovou slávu byla ještě malá, a tak zůstala doma a šla i s hudbou a lampiony svítit v průvodu Josefovem.¹¹⁰

Byl to také poslední slavnostní den Kautzkých v Josefově. Viktor byl na přelomu ledna a února 1937 přemístěn na sborové velitelství a rodina se musela přestěhovat do Hradce Králové. Zde dostali byt v nově vystavěných městských domech v Rettigově ulici.¹¹¹ Pro členy II. vojenského sboru a jejich rodiny zde bylo k dispozici celkem devět budov

¹⁰⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.6.1935.

Tuto každoroční slavnost potvrzuje i zápis v četnickém památníku místní stanice, kterou duchovní požádal o dohled nad akcí, protože se obával možných výtržností.

Martina VIKOVÁ, *Četnictvo v Josefově v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, 2013. s. 37. Dostupné z: <https://stag.tul.cz/StagPortletsJSR168/CleanUrlprohlizeni-prace-detail&praceIdno=24850> [k 9.4.2021]

¹⁰⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 10.6.1935.

¹⁰⁷ *Tamtéž*, zápis z 18.11.1935.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, zápis z 12.2.1936.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, zápis z 24. 6. 1936.

¹¹⁰ *Tamtéž*, zápis z 30.10.1936.

¹¹¹ Dnes ulice Bratří Čapků.

- 7 pro důstojníky, 2 pro rotmistry. Za komfort nových bytů si však také museli značně připlatit. Pro porovnání – v Josefově platili za svůj vojenský byt 133 Kč měsíčně, v Hradci Králové to už bylo 380 Kč.¹¹²

¹¹² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 28.1.1937.

6. Hradec Králové za první republiky

Po první světové válce se město Hradec Králové¹¹³ začalo prudce rozvíjet. Budovaly se nové průmyslové podniky jako byla Pilnáčková továrna na mýdlo, Lakovar či Gumárny Hakauf a synové. Vzkvétaly již stávající, jakou byla například továrna Petrof. Do města přicházelo mnoho nových lidí, kteří si zde hledali obživu, usazovali se tu, stavěli si vlastní domy. Největší otázkou se proto stal koncept Velkého Hradce, ve kterém by se k historickému jádru, které bylo kdysi ohraničené hradbami, připojily okolní vsi a další přilehlé části. Společně by pak měli jako větší město i lepší mocenské postavení a zároveň by se dala vybudovat nová společná infrastruktura. Zároveň však nastal problém, které části k městu přiřadit a které nikoliv. Svůj vliv tu měla dozajista i politika a rozdílné preference politických stran a s tím spojené mandáty v jednotlivých obcích. Již v roce 1919 přednesl svůj regulační plán pro Velký Hradec architekt Oldřich Liska, který v něm počítal s 35 000 obyvateli. Tedy pouze s historickým jádrem a připojením nejbližších deseti obcí.¹¹⁴ Byla vedena další jednání. V roce 1923 bylo po poradě s představiteli Pražského Předměstí, Kuklen a Svobodných Dvorů město Hradec Králové zplnomocněno k rozpracování regulačních plánů pro další obce. Výsledkem byly celkem čtyři regulační studie, které se staly základem pro další rozvoj a budoucí spojení. Jednání pokračovala i s dalšími samosprávnými obcemi, jako bylo Slezské Předměstí, Pouchov, Plotiště a Malšovice. Jasno v tom, jak by mohla celková infrastruktura po spojení všech

¹¹³ Samotnými dějinami Hradce Králové se zabývalo již mnoho odborníků. A není divu, první osídlení je zde prokázáno již v pravěku. To však není cílem této práce, a proto se tato kapitola zabývá pouze obdobím od roku 1918 do tzv. Druhé republiky. Pro úplnost však uvádím alespoň příklady stěžejní odborné literatury o dějinách města, kde je k nalezení více podrobností.

Pravěkým osídlením se zabývají archeologové Radek Bláha (viz odborné články *Nález reliktů pravěké a raně středověké fortifikace na Kavčím plácku v Hradci Králové*, in: *Archeologie východních Čech*, 2015; *Archeologické prameny, jejich využití a kombinace s jinými typy pramenů v syntéze dějin Hradce Králové*, in: *Jak psát dějiny velkých měst?*, 2016; *Archeologie a zrození moderního Hradce Králové*, in: *Královéhradecko*, 2010) a Pavel Horník (*Nové lužické hroby z Lochenic (okr. Hradec Králové)*, in: *Archeologie východních Čech*, 2017; *Objekt ze starší doby římské v Ruseku (okr. Hradec Králové)*, in: *Archeologie východních Čech*, 2017). Dějinami od středověku do moderní éry se zabývají především pracovníci zdejších vědeckých pracovišť – Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Muzea Východních Čech v Hradci Králové a Státního okresního archivu Hradec Králové. Tito se spojili s dalšími odborníky ze širšího okolí a společně zpracovali ucelené dějiny Hradce Králové, kde zúročili veškeré dosud zjištěné vědecké poznatky z výzkumů a spojili je, podle svých odborných zaměření v jednu obsáhlou publikaci, která vyšla v Praze roku 2017.

¹¹⁴ Kukleny, Malšovice, Nový Hradec Králové, Plotiště, Pouchov, Pražské Předměstí, Slezské Předměstí, Svobodné Dvory, Třebeš, Věkoše.

těchto částí v jeden celek vypadat, udělal až regulační plán Josefa Gočára z dubna 1926. V něm počítá s aglomerací pro 100 000 obyvatel. Plán zahrnoval inženýrské sítě i všechny druhy dopravy – silniční, železniční, vodní i leteckou, a zároveň je umístil do větší sítě krajské a státní. K tomuto svému plánu, který se úspěšně stal vzorem pro další výstavbu se s úpravami vrátil ještě v roce 1928 a 1931. Faktem ovšem je, že předběhl svou dobu o mnoho let. Proces slučování byl velmi pozvolný, a nakonec byl dovršen až za druhé světové války v roce 1942, kdy byl vyhlášen Velký Hradec Králové.

Avšak základní dopravní tepny a inženýrské sítě již byly položeny a umožnily velký stavební rozvoj ve dvacátých a třicátých letech. Od města, které bylo pověstné svými rozbitými ulicemi plnými bláta až po nádherné živoucí město, kde stálo mnoho krásných nových budov jako různé školy a stavby pro děti a mládež,¹¹⁵ pro kulturu a sport,¹¹⁶ až po novou Všeobecnou veřejnou okresní nemocnici, vojenské letiště a Krajský soud nebo věznici. Budovala se a opravovala mnohá veřejná prostranství a mosty, utvářely se parky.¹¹⁷ Hradec Králové se rozvíjel po všech směrech a stal se opravdovým Salonem republiky.

¹¹⁵ Státní koželužská škola, Rašínovo státní gymnázium, Masarykovy obecné a měšťanské školy, Kongregace Šedých sester, Okresní péče o mládež, Studentský domov

¹¹⁶ Biograf Central, Sokolovna, Městské lázně, úprava Klicperova divadla

¹¹⁷ Roman HORKÝ, Petr GRULICH, Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *Kapitola XI. Meziválečný Salon republiky (1918-1938)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.446-457.

7. Rodina Kautzkých v meziválečné republice

Po přestěhování do Hradce Králové začal Slávek navštěvovat zdejší obecnou školu v budově dnešního gymnázia Boženy Němcové na Pospíšilově třídě.¹¹⁸ Tato škola vznikla, stejně jako několik dalších, v letech 1896–1899 z projektu starosty Františka Ulricha, který se zasazoval o rozvoj důstojného a kvalitního základního vzdělání.¹¹⁹ Provedením projektu byli pověřeni Tomáš Suhrada a Václav Bahník.¹²⁰ Zde Slávek nastoupil na začátku druhého pololetí do třetí třídy k třídnímu učiteli Davidovi. Ten začínal každé vyučování slovy: „*Třetí třída, zdar!*“.¹²¹ Při přestoupení nenastal žádný problém. Jedinou změnou bylo, že v Hradci Králové se ve škole děti přezouvaly. I zde fungoval systém třídní samosprávy v jejímž čele byl starosta.¹²² O rok později byl tento systém pozměněn a ve starostování se chlapci pravidelně po týdnu střídali.¹²³

Další změna se týkala školních výletů. Učitelé se od velké tragédie v Rakvicích na jižní Moravě báli s dětmi jezdit na školní výlety, a proto je ve velkém rušili, nebo je pořádali jen v blízkém okolí. Nechtěli riskovat, že se stane další neštěstí, jak tomu bylo 26. května 1936. Tehdy se měli rakvičtí žáci čtvrté a páté třídy na osmi povozech vypravit na vlastivědný výlet na nedaleké Pálavské vrchy. Cesta vedla přes řeku Dyji. Protože v té době zde nebyl postaven žádný most, provoz přes řeku zajišťovala pramice s převozníkem. První dva vozy s dětmi se v pořádku přeplavily, avšak třetí pramice, která byla přetížena neklidnými koňmi, vozem a dětmi ze tří dalších vozů, se již na druhý břeh

¹¹⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 15. 2. 1937.

¹¹⁹ V této době ve městě již působila celá řada škol. Obecná škola chlapecká i dívčí, C.k. cvičná škola obecná pro hochy u učitelského ústavu, Měšťanská škola chlapecká a dívčí, C.k. vyšší gymnázium, C.k. vyšší reálka, Obchodní akademie, Pokračovací škola kupecká, Městské dívčí lyceum, C.k. odborná škola pro umělecké zámečnictví, Živnostenská škola pokračovací pro učně, Dvouletá obchodní škola pro dívky. Nehledě na další školy církevní při biskupství a různé prakticky zaměřené privátní školy (škola pro přípravu ke zkoušce pro jednoroční dobrovolníky, jazykové a hudební školy, kuchařská škola, škola pro švadleny i odborná škola pro ženská povolání) určené zejména pro německy hovořící rodiny vojenských důstojníků a Židy.

Jiří PAVLÍK, Radek POKORNÝ, *Kapitola X. Zrod občanské společnosti (1848-1918)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, O školství v Hradci Králové napsala zajímavou bakalářskou práci Kristýna Dvořáková. Kristýna Dvořáková, *České střední školy v Hradci Králové ve školních letech 1938/39–1944/45*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2007. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/13141> [k 2.4.2021]

¹²⁰ Jiří PAVLÍK, Radek POKORNÝ, *Kapitola X. Zrod občanské společnosti (1848-1918)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.422-423.

¹²¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 15. 2. 1937.

¹²² *Tamtéž*, zápis z 18. 3. 1937.

¹²³ *Tamtéž*, zápis z 3. 12. 1937.

nedostala. Pramice, která podle vyšetřování už dávno nebyla v provozuschopném stavu, se začala potápět a praskat. V nastalém zmatku se děti ani koně nemohli dostat z rozvodněné řeky, která byla asi 6 metrů hluboká. I přes veškerou možnou snahu a hrdinství kočích i učitelů se nepodařilo zachránit celkem 31 dětí. Jejich těla byla nacházena ještě po mnoho dní. Dětem bylo vystrojeno pět hromadných pohřbů a byly uloženy do hromadných hrobů v rakvickém hřbitově. Toto neštěstí obletělo celou Evropu. Kondolence přicházely z Německa, Rakouska i Jugoslávie.¹²⁴ Zasáhlo tak obrovskou část společnosti a zapsalo se do hromadné paměti všech pedagogů. Proto se i Slávkova třída šla místo školního výletu jen podívat na hradecké letiště na hangáry letadel.¹²⁵

Již v Josefově začínal hrát Slávek na klavír, zde v této výuce pokračoval. Pravidelně navštěvoval hodiny ctihodné sestry Alvernie Rážové¹²⁶ v řádovém domě Notre Dame¹²⁷ naproti tehdejší obecné škole a účinkoval na koncertech pro veřejnost.

Řádový dům de Notre Dame¹²⁸ založila kongregace Chudých školských sester Matky Boží jako svou pobočku v roce 1858, pět let po založení kongregace. Ctihodné sestry se zaměřovaly na výchovu a vyučování dětí. Vyučovaly na obecné dívčí škole a v Opatrovně, jak se tehdy říkalo mateřské škole. Také měly soukromou odbornou školu pro ženská povolání, a právě zmiňovanou hudební školu. Vyučovaly v chlapeckém semináři v Boromeu, v Ústavu pro neslyšící děti, pomáhaly vést domácnost v teologickém semináři.¹²⁹ Později pořádaly kurzy pro pěstounky, industriální učitelky

¹²⁴ Tereza PRŮDKOVÁ, *Tragédie na Dyji. Školní výlet 26.května 1936 v historickém kontextu*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2019. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/iwwd6/diplomka_TISK.pdf [k 4.4.2021]

¹²⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.6.1938.

¹²⁶ *Tamtéž*, zápis z 9.9.1937.

¹²⁷ Dnes je zde Léčebna pro dlouhodobě nemocné. Dostupné z: <https://www.ldnhk.cz/> [k 23.3.2021]

¹²⁸ Na myšlenku založit ženský řeholní řád, který by vychovával mladá děvčata přišel páter Gabriel Schneider v Mrákově, kde působil. Po svém přesídlení do Hyršova se v časopise Sion dočetl o působení Školských sester de Notre Dame v Bavorsku, což mu jeho záměr pomohlo zformovat a posléze začít realizovat. Chtěl tak zároveň vyřešit několik problémů – negativní zkušenost dívek z ústavů v Praze, kde se jim nedostávalo jak vzdělání, tak vhodné výchovy, a zároveň nedostatek učitelů na zdejší hyršovské škole. Brzy se mu začaly hlásit uchazečky a s jejich pomocí začal budovat novou kongregaci. Ta byla povolena 15.srpna 1853, kdy složilo šest dívek řeholní slib do rukou generálního vikáře Vojtěcha Mokrého. Řád brzy dosáhl skvělé pověsti a začal se rozšiřovat. Proto založil další pobočku v Horažďovicích, Bystřici, Žlebech, Praze a Hradci Králové. Dostupné z: <http://notredame.cz/o-nas/vznik-kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame-v-cechach> [k 23.3.2021]

¹²⁹ Dostupné z: <https://skolskesestryhk.estranky.cz/clanky/o-nas/historie-v-hradci-kralove/> [k 23.3.2021]

a učily psaní na stroji.¹³⁰ O jejich příchod do Hradce Králové se zasloužil páter Gabriel Schneider a jeho blízký přítel školní rada Jan Mareš.¹³¹

I v novém bydlíšti se Slávek dál zajímal o činnost skautů. O svatodušních svátcích byl v Hradci Králové uspořádán velký sjezd, na kterém se znovu shledal s josefovskými Vlčaty a navázal vztahy s hradeckými skauty.¹³² K těm se šel podívat na schůzku hned další den do jejich klubovny ve starém domě u tzv. válečných lágrů.¹³³ Jak schůzka dopadla však není úplně jasné, nadále se v denících Božena zaměřuje na jiné koníčky.

Skauti v Hradci Králové měli také jinou organizaci. Nepůsobili jako samostatný oddíl pro mládež, ale byli zřizováni pod většími zdejšími organizacemi jako byla zdejší jednota Orel¹³⁴ nebo Dělnická tělovýchovná jednota.¹³⁵

Další z královéhradeckých svazů, který pořádal aktivity pro děti byla YMCA (Young Men's Christian Association).¹³⁶ Na našem území se organizace rozšířila především

¹³⁰ Jiří PAVLÍK, Radek POKORNÝ, *Kapitola X. Zrod občanské společnosti (1848-1918)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.423.

¹³¹ Ten se zúčastnil zasedání hradecké městské rady, která chtěla původně zřídit čtyřtřídní dívčí školu se školkou. Jan Mareš radě navrhl, aby byly do města pozvány ctihodné Školské sestry de Notre Dame. V březnu 1856 byla dojednána dohoda, v níž se město zavázalo postavit během dvou let novou školní budovu, ve které bude umístěna jak škola a školka, tak i klášter pro vyučující sestry. Tato stavba za katedrálou sv. Ducha byla dokončena v termínu, v září 1858 a dnes je sídlem rektorátu Univerzity Hradec Králové. Ihned po předání stavby řádu se do domu nastěhovaly ctihodné sestry a vyučování tak mohlo začít již 4. října, jak bylo zvykem.

Dostupné z: <https://skolskesestryhk.estranky.cz/clanky/o-nas/zajimavosti/160-let-od-prichodu-sester-do-hradce.html> [k 23.3.2021]

¹³² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24.5.1937.

¹³³ *Tamtéž*, zápis z 25.5.1937.

¹³⁴ Ta zde působila již za Rakouska-Uherska. Nejprve využívala tělocvičnu ve sklepě Borromea, která jim však nevyhovovala, a proto v roce 1934 jednota koupila od města pozemek na nábřeží řeky Orlice. Zde byla postavena, podle návrhu architekta Václava Placáka, orlovna s velkou tělocvičnou, šatnami a menším sálem, kde se mohly pořádat schůze. V tomto novém působišti se mohly pořádat atletické závody, akademie a župní slety. Samotný Orel se dále rozvíjel a pod jeho záštitou se provozovaly nejrůznější sporty – lehká atletika, zápas, box, jízda na koni (ta byla v Hradci Králové rozvíjena i samotným vojskem a jeho jezdeckými oddíly, které pořádaly akce pro veřejnost), cyklistika, lyžování, bruslení, plavání, kanoistika, volejbal, tenis, stolní tenis a další.

Roman HORKÝ, Petr GRULICH, Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *Kapitola XI. Meziválečný salon republiky (1918-1938)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.499.

¹³⁵ Dělnická tělovýchovná jednota měla své působiště u Labe, kde vybudovala sportoviště pro lehkou atletiku. V zimě její členové až do roku 1935 využívali tělocvičny v budově obchodní akademie. Poté byla postavena nová tělocvična přímo u sportoviště. Členové oddílu se pravidelně účastnili dělnických olympiád, pořádali veřejná cvičení, besídky, kurzy, nebo výlety a přednášky. Svůj prostor zde měly i ženy a mládež. Zajímavostí je loutkový odbor, který zde vznikl a pravidelně každou neděli v Dělnickém domě pořádal loutková představení a koncerty dechové hudby.

Tamtéž, s. 499-500.

¹³⁶ Jejím zakladatelem se stal obchodní příručí George Williams, který byl za svou činnost povýšen královnou Viktorií do rytířského stavu a stal se čestným občanem města Londýna. Toto křesťanské hnutí se brzy rozšířilo do celého světa. Ameriky, Asie, Austrálie... Po pouhých padesáti letech činnosti již bylo na světě pět tisíc poboček po celém světě s půl miliony členy.

Dostupné z: <http://www.ymca.cz/info-o-ymca/historie/fura-sena/> [k 5.4.2021]

vlivem mimořádně dobrých vztahů s USA a velmi brzy si našla členy i zde.¹³⁷ V Hradci Králové navrhl budovu YMCA na Gočárově třídě blízko dnešního Náměstí Svobody architekt Jan Rajchl se svým bratrem mezi lety 1923-1924.¹³⁸ Sdružení se stalo velmi populární a pořádalo mnoho akcí pro mládež, především tělovýchovných.

Členem se stál i Slávek a často si s kamarády hrál na hřišti patřícím YMCA.¹³⁹ Jejich družstva byla ve sportu velmi úspěšná. Ve dvacátých letech minulého století se v Hradci Králové stal velmi populárním volejbal, tehdy pod názvem odbíjená, který zde byl poprvé předveden v roce 1923. Již o dva roky později byly uspořádány mezisletové okresní a župní soutěže v tomto sportu, ve kterém excelovala družstva "YMCA a TJ Sokol Hradec Králové."¹⁴⁰ YMCA však byla především křesťanská organizace, která se snažila pomáhat všem lidem v nouzi. V tomto úsilí v Hradci Králové nepolevovala ani za války.¹⁴¹

Dalším významným spolkem ve městě byl, tak jako i na mnoha jiných místech tradiční Sokol. Zdejší pobočka byla založena již v roce 1865 za účelem „*pěstování duchovní a tělesné kultury*". Jeho velkým propagátorem se stal Václav František Červený,¹⁴² hradecký výrobce hudebních nástrojů a později první starosta Sokola.¹⁴³ Tento spolek byl velmi oblíben pro svou vlasteneckou orientaci a zajímavé aktivity, které nezahrnovaly jen společné cvičení na Kavčím plácku, později v Sokolovně na Eliščině nábřeží. Oblíbené

¹³⁷ Zajímavostí je, že YMCA může za tradici vánočních stromků na náměstích měst. První strom byl postaven na náměstí v Olomouci v roce 1921. Fungoval jako forma sociální pomoci chudým lidem. Bohatší občané jim zde nechávali dárky a YMCA se starala o následnou distribuci až k potřebným. Dostupné z: <http://www.ymca.cz/media/zajimavosti-o-ymca/> [k 5.4.2021]

¹³⁸ Radek BLÁHA, Jiří SLAVÍK, Ladislav ZIKMUND-LENDER, *Kapitola XV. Urbanismus a architektura*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.705.

¹³⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24.5.1937 a 19.5.1938.

¹⁴⁰ Roman HORKÝ, Petr GRULICH, Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *Kapitola XI. Meziválečný salon republiky (1918-1938)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 500-501.

¹⁴¹ Když za tzv. druhé republiky narůstala vlna antisemitismu a nenávisti vůči německy mluvícím lidem z pohraničí, kteří se snažili ukrýt ve vnitrozemí před rozpínavostí Třetí říše, YMCA se snažila poskytnout jim ve svém hradeckém ústředí alespoň přechodný domov a starat se o ně, spolu s Červeným křížem a Tělovýchovnou organizací. Stávalo se tak navzdory doporučením města, které bránilo novým přistěhovalcům přenést si do města svou živnost kvůli konkurenceschopnosti. Radnice žádala majitele domů, aby nepronajímali jak obchody, tak byty žádným nečeským emigrantům, což se posléze obrátilo i proti trvale zde usazeným Židům.

Tamtéž, s. 506-507.

¹⁴² Václav František Červený byl nejen významný výrobce hudebních nástrojů, které se vyvážely do celé Evropy a Ameriky, ale byl to i nadšený vlastenec. Jeho životní osudy, společenskou angažovanost i pokračování v rodinné tradici jeho syny sepsal Jiří Pavlík v roce 2006 ve své monografii *Václav František Červený. Doba, život, dílo*.

¹⁴³ Jiří PAVLÍK, Radek POKORNÝ, *Kapitola X. Zrod občanské společnosti (1848-1918)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 392-393.

byly pravidelné sokolské slety, na které se sjížděli lidé z celé země. Dokonce to byla tak velká událost, že kvůli ní byly děti omluveny ze školy, aby se jí mohly zúčastnit také.¹⁴⁴ V průběhu celého roku se v Hradci Králové konalo mnoho společenských akcí. U příležitosti dvacátého výročí založení 4. pluku uspořádalo vojsko v Jiráskových sadech večerní slavnost s benátskou nocí. Při této příležitosti se do Hradce Králové sjeli všichni příslušníci pluku. Soutok řek Labe a Orlice byl osvětlován barevnými světly, vojáci pouštěli rakety¹⁴⁵ Každoročně se chodilo slavit čarodějnice na stadion Slavie, v jehož blízkosti hořel velký oheň.¹⁴⁶

Ovšem všechnu zábavu nezaručovaly jen tyto velké akce a spolky. Mezi malé běžné radosti patřila pravidelná návštěva kina v neděli odpoledne,¹⁴⁷ návštěva výstavy v muzeu nebo jen obyčejné čtení knih půjčených z knihovny za deštivého odpoledne.¹⁴⁸

V létě se stále jezdilo na letní byt. V zimě se zas bruslilo a sáňkovalo, Vánoce se slavily podobně jako dnes. Postavil se a ozdobil stromeček, betlém a po štědrovečerní večeři se rozdávaly dárky a zpívaly koledy.¹⁴⁹

Ani po stěhování do nového domova nepřestala rodina jezdit každé léto na prázdniny. Velmi si oblíbili Jablonec nad Jizerou, kam jezdili několik let po sobě k rodině pana Václavíka. Tam se spřátelili s mnoha lidmi, se kterými se tu pak potkávali každé léto. Podrobný popis městečka je uveden v deníku následovně: „*Jabloneček, jak mu zde říkají, je roztomilé městečko 440 m.n.m. asi s 1500 obyvateli. Teď v létě je tu asi 100 letních hostů. Jsou tu 2 velké továrny, mlýn, drogerie, Baťa, několik řezníků, as 5 klempířů, mlékárna, 3-4 velké hotely, několik restaurací, obec. a měšť. škola, lékař, pošt. úřad a čet. stanice. Všechna stavení bez výjimky jsou bohatě zdobena květinami, jeden se předhání s druhým ve výzdobě.*”¹⁵⁰

Jak je také v deníku zdůrazněno, Jablonec byl české město, narozdíl od sousední Rokytnice nad Jizerou, která byla německá a již celá pod vlivem henleinovců.¹⁵¹ „*Vidíme typické Němce, mnoho jich má na kabátek našité dubové listy, ženy jsou v dirndlech, mají copány neb věnečky. Je tu krásná, výstavná radnice, mnoho obchodů, tkalcovská škola,*

¹⁴⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 14.6.1938.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, zápis z 7. 6. 1937.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, zápis z 30. 4. 1938.

¹⁴⁷ Celá lóže stála 3 Kč.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, zápis z 2. 5. 1938.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, zápis z 10. 1. 1938.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, zápis z 17. 7. 1937.

¹⁵¹ *Tamtéž*, zápis z 20. 7. 1937.

*úřady. Češi tu mají dvě restaurace a sice Národní dům, kde svačíme, a hotel Olympii. Z Rokytnice je krásně vidět na hory, jsou zas mnohem blíž. V městě si nás nikdo z Němců nevšimne, nikdo, ani děti, nepozdraví. Cítíme, jak tady to soužití Čechů s Němci není příliš radostné.*¹⁵²

Rádi chodili na různé výlety po okolí. Cestou přes Rokytnici, Dvoračky, Huťský vodopád¹⁵³ a Lesní zámek. Ten se líbil hlavně Boženě, která jej znala z Raisových *Zapadlých vlastenců*.¹⁵⁴ Karel Václav Rais tu byl velmi oblíben, stejně jako Viktor Dyk, Alois Rašín a Josef Svatopluk Machar, kteří zdejší kraj navštívili a jejich podobenky byly vystaveny v místním hotelu U Mařatků. Rodina také navštívila Vysoké nad Jizerou, kde si prohlédli rodný dům dr. Karla Kramáře i jeho vilu.¹⁵⁵ S panem Vlčkem, který dělal místního autodopravce se podívali do Harrachova. Již tehdy bylo možné zúčastnit se exkurze v místních sklárnách¹⁵⁶ a poté si udělali procházku k Mumlavským vodopádům.¹⁵⁷ Na prázdninách se nevyhýbali náročnějším túrám po horách. Podívali se k pomníku Hanče a Vrбаты, na stavbu budoucí Švehlovy chaty, k Pančavskému vodopádu, na Labskou boudu i na místa u Petrovy boudy, kde lavina zasypala dva hradecké důstojníky.¹⁵⁸

Další rok se při příjezdu na prázdniny stali svědky železničního neštěstí. Několikatunové auto najelo na přejezdu do lokomotivy, které tu místní přezdívali Aninka. Neštěstí nepřežilo několik závozníků, další lidé byli těžce zraněni. Štěstí v neštěstí bylo, že se lokomotiva udržela na mostě a nesvezla se z kopce dolů do řeky Jizery.¹⁵⁹

Oproti minulému roku se zhoršila i národnostní a politická otázka, jak tomu nasvědčuje následující zápis v deníku: „*U Kobru, u našeho loňského stolu sedí letos vojáci. Je jich tady u pohraničí všude dost, v Rokytnici as 150; a dál na hranicích jsou všude. Vojáci*

¹⁵² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24.8. 1937.

¹⁵³ tehdy Hüttenbachfall

¹⁵⁴ *Tamtéž*, zápis z 20. 7. 1937.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, zápis z 8. 8. 1937.

Více informací je uvedeno na oficiálních stránkách města Vysoké nad Jizerou. Dostupné zde: <https://www.vysokenadjizerou.cz/kramarova-vila/d-1267> [k 9.4.2021]

¹⁵⁶ Vstupné bylo 1 Kč/osobu ve prospěch vdov po sklářích

Další informace o sklárně, která byla vybudována hrabětem Harrachem a svou historií navazuje na sklárny v Rokytnici nad Jizerou, Rokytnu a Rýžovišti jsou k nalezení na jejich oficiálních webových stránkách <http://www.sklarnaharrachov.cz/> [k 9.4.2021]

¹⁵⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 16.8.1937.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, zápis z 18.8.1937.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, zápis z 11.7. 1938.

Viz příloha: Nehoda oblíbené výletní lokomotivy Aninky, 11. července 1937, Vysoké nad Jizerou.

také cvičí zde ve všech obcích civilisty muže, každou sobotu na večer se ku př. střelí v Pilišťatech z kulometů a krátce všude je vidět přípravu pro obranu státu. Němce do těchto cvičení nevolají, poněvadž jsou v této době zrádci k našemu státu. Němečtí mistři z továrny, kteří od nepaměti chodívali do českých restaurací na obědy (vydatné à 4 Kč, -), letos české hostince bojkotují a nikdo z nich se tam neukáže. To všechno je práce Henleinova.”¹⁶⁰ Každodenní, kdysi poklidné soužití Čechů a Němců bylo rozvráceno a boj se přesunul do každého aspektu života.

Celá situace se vyhroutil po smrti T. G. Masaryka, který byl velkým a neochvějným symbolem stability a síly nové republiky. Jeho smrt hluboce zasáhla celou společnost. Všichni ho vnímali jako „Tatíčka národa”, který je a chránil v těžkých dobách a vedl při vzniku nové republiky. Při vzniku něčeho, co si zřejmě nebyli schopni ani do detailu představit a co nikdo, kdo nežil dlouhodobě v zahraničí, nezažil. Když v sobotu 11. září 1937 noviny oznámily, že těžce onemocněl zápallem plic a byl od té doby v bezvědomí, byla celá země velice rozrušena. O tři dny později zemřel.

„Dne 14.t.m. zemřel p. president Masaryk. Celý československý národ měl veliký zármutek. Všechny fotografie a časopisy vztahující se k úmrtí a pohřbu p. presidenta, chlapci schovám a nechám svázat do knih. Smutek národa je dojemný. Skoro všichni lidé nosí na rukávech a klopech smuteční pásky. U pomníku bylo položeno as 80 velkých věnců a nepřehledně kytic a kytiček. A to je tak v každém městě a vesničce, všude, po celé republice. Všichni jsme plakali.”¹⁶¹

¹⁶⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21. 7. 1938.

¹⁶¹ *Tamtéž*, zápis z 23. 9. 1937.

8. Druhá republika v Hradci Králové

Již od jara 1938, kdy se Hitler zmocnil Rakouska, trpěla naše země velkými obavami. Vše se vystupňovalo na začátku podzimu, kdy již bylo jisté, že podobný osud čeká i naše pohraničí.¹⁶² Po Hitlerově řeči na sjezdu v Norimberku 13. září se objevily na mnoha místech v pohraničí velké vzpoury organizované sudetoněmeckou stranou.¹⁶³ O dva dny později bylo hlášeno 29 mrtvých a 75 zraněných, většinou Čechů. Vzbouření Němci byli na tuto chvíli velmi dobře připraveni. Československá vláda vyhlásila v devatenácti okresech stanné právo, a tak se začali Sudetští Němci stahovat přes hranice do Německa. Československé vojsko vyhlásilo pohotovost a připravovalo se na obranu hranic. Všichni důstojníci zůstali v takřka nepřetržité službě. Zvláště v domech pro vojsko a jejich rodiny se šířil neklid.¹⁶⁴ Města vydávala nařízení o večerním zatemňování, byl zákaz veškerého

¹⁶² S nápadem odtrhnout Sudety od Československa a připojit je k Říši kupodivu nepřišel oficiálně Hitler, ani Konrád Henlein, ale byl otištěn v britských novinách The Times. V článku jej doporučovali jako výhodný pro obě strany, protože výhody z toho, že se z Československa stane homogenní stát nakonec výrazně převýší ztrátu pohraničí. Podobný článek byl publikován také ve francouzských novinách La République.

Antonín KLÍMEK, *Česká politika do pokusu o puč v českém pohraničí*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s. 613.

¹⁶³ Už předtím se sice objevovaly různé demonstrace, hlavně v Chebu, Děčíně a Liberci, které při sjezdu NSDAP ještě více podněcoval K. H. Frank. Zatímco prezident Beneš se snažil situaci v pohraničí uklidnit, což vyjádřil i ve svém rozhlasovém projevu, který pronesl dokonce v češtině, slovenštině i němčině, aby byl jasně srozumitelný opravdu všem národům žijícím v Československu. Avšak po Hitlerově projevu se situace definitivně vyhroutil. Ferdinand Peroutka ji hodnotil takto: „Kdo slyšel pondělní Hitlerovu řeč, musí si ihned říci: je ve vlastním obsahu podivuhodně umírněná, ale její tón znamená tolik, jako přivážti do sudetského území vagony traskavin.“

Tamtéž, s. 619-621.

¹⁶⁴ Ke cti československých příslušníků armády slouží, že ačkoliv byla postavena jen cca pětina pohraničního opevnění a vojsko celkově nemělo takovou výzbroj, jakou by potřebovalo, byli velmi odhodlaní jak profesionální vojáci, tak Stráž obrany státu (většinou civilisté s trvalým bydlištěm v místě jejich nasazení, kteří prošli základním výcvikem, měli zbraně a doplňovali další obranné složky, např. četnictvo, finanční stráž, kteří jim veleli), kteří je doprovázeli. Proto mobilizace vyhlášená 23. září proběhla velmi rychle a bez potíží, což zaskočilo i německé velitelství v Berlíně.

Petr HOFMAN, *Všeobecná mobilizace*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s. 641-649.

Na konflikt bylo připraveno i civilní obyvatelstvo. V Praze se již několik měsíců konaly zkoušky s plynovými maskami, lidé se učili co nejrychlejší přesun do krytů. Při zmíněné mobilizaci tak byli všichni připraveni, pouliční osvětlení centrálně vypnuté, domy zatemněné. Před Pražským hradem byly záseky, klády a pytle, které měly při napadení zpomalit postup nepřátelského vojska. Ostatní města tohoto byla ušetřena, ale i v nich (a zřejmě se to týkalo i Hradce Králové) se zpříšňovala bezpečnost, probíhala branná a zdravotnická školení, byly vyvěšeny plakáty varující před vyzvědači.

Antonín KLÍMEK, *Mnichovská dohoda*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s. 651-653.

Více o Stráži obrany státu (SOS) v knize Roberta Speychala *Stráž obrany státu* z roku 2002, knize Jaroslava Beneše *Stráž obrany státu 1936-1939* z roku 2007 či v knize Jiřího Suchánka *Mobilizace ve fotografii. Armáda a Stráž obrany státu v letech 1938-1939* z roku 2018.

shromažďování. Lidé spoléhali na Anglii a Francii, jako na naše spojence a jejich intervenci u Hitlera.¹⁶⁵ Ti se nejprve společně radili, jestli a jak zasáhnout. Po Hitlerově norimberské řeči však ztratili zbytky odhodlání k obraně Československa a byli rozhodnutí udělat cokoliv, aby zabránili válce. Britský ministerský předseda Neville Chamberlain povolal zpět do země svého diplomata lorda Waltera Runcimana, který měl za úkol na své cestě jako nezáúčastněný pozorovatel zjistit opravdový stav věcí v Československu. Lord Runciman se do Londýna vrátil 15. září, stejně jako Chamberlain, který se osobně vydal na schůzku se samotným Hitlerem do Berchtesgadenu. Tam jej německý kancléř ujistil, že se mu jedná opravdu jen o blaho Sudetských Němců a zabránění jejich dalšího útlaku ze strany Československa. Chamberlain mu uvěřil a spolu s Runcimanem doporučil odstoupení pohraničí Říši.¹⁶⁶ Společnost byla velmi neklidná.¹⁶⁷ Lidé měli strach z další války a ve velkém skupovali zásoby, na což někteří obchodníci reagovali okamžitým zdražením. Ve školách se jen opakovalo a čekalo se, co bude dál. V denním tisku bylo 17. září oznámeno rozpuštění Sudetoněmecké strany,¹⁶⁸ což bylo reakcí na Frankovo ultimátum československé vládě a Henleinovo svolání v médiích, že spojení Němců a Čechů v jednom státě je už vinou Čechů nemožné. Úřady to posoudily jako velezradu a 16. září zakázaly činnost SdP a jejich oddílů *Freiwilliger Schutzdienst*. Vůdci strany raději uprchli do Říše, což zapříčinilo velký rozvrat a mnozí Sudetští Němci to brali jako zradu.¹⁶⁹ V úřadech Němců se konaly prohlídky a nacházelo se mnoho ukrytých zbraní a výbušnin. Zároveň byli Němci z Říše rádiem vyzýváni k dezerci. Mnoho Čechů z pohraničí se stáhlo se vším, co byli schopni unést, do vnitrozemí. Češi pracující na území Rakouska a Německa byli zatýkáni. Všichni netrpělivě očekávali verdikt, na kterém se dohodli Chamberlain s Hitlerem a který prozatím tajili.¹⁷⁰ Jako první si jej vyslechli

¹⁶⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy od 13. 9. 1938 do 5. 11. 1938.

¹⁶⁶ Antonín KLIMEK, *Hitler stupňuje požadavky*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2012, s.625-627.

¹⁶⁷ Na mnoha místech tento neklid eskaloval do hromadných demonstrací. Po jedné z nich, která probíhala z 21. na 22. září byl nucen v rádiu vystoupit prezident Beneš, který se snažil celý národ uklidnit tím, že když bude nejhůře, zařídí s pomocí prezidenta Roosevelta a papeže velkou mezinárodní konferenci o menšinách, kde se vše vyjasní.

Tamtéž, s. 638-640.

¹⁶⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy od 13. 9. 1938 do 5. 11. 1938.

¹⁶⁹ Antonín KLIMEK, *Česká politika do pokusu o puč v českém pohraničí*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2012, s. 622-623.

¹⁷⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy od 13.9.1938 do 5.11.1938. Deník je doplněn z novin vystřiženou Hitlerovou řečí z Norimberka. Zřejmě zde bylo více takových výstřížků, hlavně o Mnichovské dohodě, které však byly z deníku vytrženy.

českoslovenští zástupci 30. září v půl druhé ráno poté, co skončila celá mnichovská konference a její výsledek byl ve všech překladech podepsán.¹⁷¹ V Praze se od rána rokovalo o různých možnostech, prezident Beneš sepsal svou demisi. Po půl jedné ministr zahraničí Kamil Krofta ohlásil francouzskému a britskému vyslanci v Praze kapitulaci Československa.¹⁷²

Mnichovská dohoda¹⁷³ změnila ze dne na den životy milionů lidí. O to je zajímavější, že o dohodě samotné nejsou v deníku zmínky. Je však pravděpodobné, že zde byl s jejím zněním vlepen novinový článek, po kterém však zbyl jen prázdný prostor a pár utržených částí v místě nalepení.¹⁷⁴ Z deníku je dále vytrženo asi deset dalších listů. Následuje zápis až z 5. 11. 1938, který se částečně vrací k pomnichovským událostem: „*Vídeňskou dohodou¹⁷⁵ byly stanoveny hranice na Slovensku a Podk. Rusi. Maďaři nám sebrali Mukačevo, Užhorod a Košice a velmi úrodné kraje na již. Slovensku. Jsou velmi smutné dny. Nevíme, co nás čeká. Sbor v Hradci prý do jara bude zrušen a tak se zas budeme stěhovat, kam, ví Bůh.*“¹⁷⁶ Jak tyto dny prožívali obyčejní lidé se dále dozvídáme ze zápisu z 11. 11. 1938: „*Nemáme dosud presidenta¹⁷⁷ a musím sem napsat, že se na Slovensku mnohem rychleji vše vrací do klidných kolejí, než v historických zemích. Zde se nemohou dohodnout strany, jeden štvě na druhého, v novinách se objevuje mnoho útoků proti D^{nu} Benešovi a někde i proti Masarykovi, někde se mluví ostře proti legionářům, proti Židům, vyhrabávají se staré chyby a jeden ostouzí druhého. Teď se projednává odstranění vdaných žen ze všech úřadů a naše zem je věrným obrazem*

¹⁷¹ Antonín KLIMEK, *Mnichovská dohoda*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s. 664-666.

¹⁷² Situaci prorocky shrnul takto: „Je to katastrofa, již jsme si nezasloužili... Nevím, budou-li z rozhodnutí tohoto, učiněného v Mnichově, mít prospěch vaše země, ale jistě nejsme poslední, po nás budou postiženi jiní.“

Tamtéž, s. 670.

¹⁷³ Její digitalizovanou originální podobu v němčině z Politisches Archiv des Auswärtigen Amts spolu s mapou z The National Archives lze nalézt v odkazu: <https://jirikucera.files.wordpress.com/2011/03/mc3bcnchner-abkommen1.pdf> [k 22.4.2021]. Více o jejím hledání z hlediska diplomatiky na https://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/patrani_po_originalu_mnichovske_dohody.html [k 22.4.2021].

¹⁷⁴ Mohl zde být podobný článek jako je tento <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceske-slovo-22-9-1938/> [k 22.4.2021]. Jeho bližší určení by však byla jen spekulace, a proto tuto otázku ponechávám nezodpovězenou.

¹⁷⁵ Dnes ji známe pod pojmem První vídeňská arbitráž.

¹⁷⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 5.11.1938.

¹⁷⁷ Prezident Beneš 5.října 1938 oficiálně abdikoval.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Okupace českého pohraničí a vznik Říšské župy Sudety*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a.1938-1945, Praha 2006, s. 12.

zmatku, rozporů a nesrovnalosti. Nikde jistota co bude dál. Vše se má předělávat, měnit, nikdo neví, na čem je. Nejhuř jsou teď na tom lidé, kteří musili utéci ze zabraných území. Mnozí tam nechali všechn svůj majetek a i když se proň nyní mohou vrátit, nacházejí své byty prázdné, rozkradené¹⁷⁸; a nebo se se svými věcmi vůbec nemohou shledati. Zapisuji sem věci, které nezasahují svým obsahem do Slávečkova chlapectví, ale doba je tak historická, že snad bude jednou zajímavé číst, jak jsme prožívali tento osudový čas... V obou těchto zemích, Anglii i Francii prožívají též neklid, Hitler na nich žádá vrácení němec.kolonií. Rozdávali z naší země ale teď, když mají dávat ze svého, prohlašují, že budou raději válčit. Svět je vůbec nyní v pohybu. Veškeré smlouvy mezi státy jsou jen cáry papíru, co je dnes svatého, zítra neplatí. Ve všech státech mají nyní starosti s menšinami, v Československu byl asi začátek, teď v jiných zemích bude asi pokračování."¹⁷⁹

Trochu klidu do zjištěné atmosféry přineslo sloučení několika stran do jedné Strany národní jednoty¹⁸⁰ a nová volba prezidenta republiky. Nakonec oproti předpokladu, že se novým prezidentem stane Dr. Chvalkovský,¹⁸¹ byl tento post 22. listopadu nabídnut Stranou národní jednoty a Národní stranou práce JUDr. Emilu Háchovi, toho času prvním prezidentu Nejvyššího správního soudu.¹⁸²

V běžném životě mnoho lidí potěšil začátek stavby hlavní „autostrády“,¹⁸³ která se měla stát páteří republiky. V prvotním odhadu měla být práce hotová do čtyř let, stát cca 550 milionů Kč, a hlavně dát obživu tisícům lidí.¹⁸⁴ Dálnice byla plánovaná již několik let. První návrhy na její výstavbu jsou z roku 1935, jejich nová, přepracovaná verze od podnikatele Jana Antonína Bati vznikla o dva roky později. Ten celou dálnici naplánoval od Chebu až do Velkého Bočkova na Podkarpatské Rusi s přihlédnutím, k již existující infrastruktuře a podnikům, které ji měly využívat pro pohodlný import surovin

¹⁷⁸ V textu snaha o vyškrabání slova žiletkou, v tomto případě nedůsledně.

¹⁷⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 11.11.1938.

¹⁸⁰ Šlo o Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického ľidu, Československou stranu národně socialistickou, Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou, stranu Národního sjednocení, Československou stranu lidovou v Čechách a Národní ligu. Toto ustanovení poprvé zaznělo v rozhlase 17.11.1938, o den později vyšlo v novinách pod názvem článku Národe český!

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Strana národní jednoty*, in: Velké dějiny země Koruny české XV.a. 1938–1945, Praha 2006, s. 56-58.

¹⁸¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.11.1938.

¹⁸² Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Autoritativní stát*, in: Velké dějiny země Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006, s. 70-71.

¹⁸³ Část dnešní dálnice D1.

¹⁸⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 11.11.1938.

a export svých produktů. Změny hranic a celého hospodářského rozložení Československa po Mnichovské dohodě však tyto plány zničily. Republika zůstala bez důležitých silničních komunikací, a tak bylo přepracování stavebních plánů uspíšeno. Dálnice měla začínat v Praze s napojením na Pražský okruh a pokračovat přes Jihlavu až na slovenské hranice. Začít měla také výstavba dálnice z polské Wroclawi, vedoucí přes Brno do Vídně, kterou si na Československu vymínila Říše.¹⁸⁵

Další běžné události již nebyly tak pozitivní. Ještě více než kdy předtím byl v ulicích cítit antisemitismus. Židovští obchodníci nalézali na svých provozovnách ráno hanlivé lístky se vzkazy typu „nekupujte u Židů“ nebo „ pryč s židovskou prašivinou“. Velké dveře do královéhradecké synagogy byly přes noc pomazány dehtem.¹⁸⁶ V denním tisku byli Židé prezentováni jako germanizátoři českého pohraničí a dávalo se jim za vinu, že vykořisťují český národ. Terčem útoků se nestávali jen Židé z okupovaného pohraničí, kteří museli utéct a následně se snažili přesunout své podnikání do vnitrozemských měst, ale i místní starousedlíci.¹⁸⁷

S ortodoxním nacionalismem šla v ruku v ruce čistka nečeských názvů. Z vývěsních štítů obchodů tak mizely názvy jako modes robes, gentleman, dancing, bar, tabarin,¹⁸⁸ chapeaux¹⁸⁹ atd.¹⁹⁰ Tedy nejen německé názvy, ale i anglické a francouzské. Snaha odstranit z nápisů všechna cizí slova, včetně těch, která nemají český ekvivalent, se setkala spíše s ironií a kritikou než s chválou.¹⁹¹

Školy se snažily dále fungovat i za této neobvyklé situace. Do vnitrozemských nastupovali noví žáci. Slávkovi přibyl spolužák z vystěhovaného pohraničí, který uměl sice plyně německy, ale čeština mu občas dělala problémy.¹⁹² Ani učitelé si nemohli být jistí, jestli budou moci na stávajících pozicích zůstat. Katecheta, který učil náboženství ve Slávkově třídě se jim svěřil, že zřejmě bude muset do Německa, jelikož patří

¹⁸⁵ Lubomír LAZAR, *Dálniční síť a sídelní systém*, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2013. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/c30g2/>, s.19-20.

¹⁸⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.11.1938.

¹⁸⁷ Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...Sborník o životě v Hradci Králové v letech 1938-1945*, s. 6-7.

¹⁸⁸ Tzn. noční zábavní podnik.

¹⁸⁹ Tzn. klobouky, kloboučnictví.

¹⁹⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.11.1938.

¹⁹¹ Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s. 7.

¹⁹² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 21.11.1938.

do zabraného území. Prosil proto své žáky, aby se za něj modlili a on mohl dál zůstat v Hradci Králové.¹⁹³

Neklid se šířil celou Evropou: *“Hranice máme, ale na Podk.Rusi není dosud klid a záložníci, kteří rukovali při mobilisaci na Slovensko, nejsou dosud propuštěni. Poláci se s Maďary chtějí rozdělit o Podk.Rus, aby měli společné hranice. V těchto dnech jako šesté okupační pásmo zabrali Němci skoro celé Chodsko a celý kraj u Jablonce, Tříč, Sklenařice, Poniklou, Víchovou¹⁹⁴ a mnoho, mnoho jiných obcí. Ještě se pořád bez milosti krájí z naší země. Ve všech státech je však také neklid. Ve Francii ohromné stávky dělnictva, v Bulharsku demonstrace, Polsko se nakvap přátelí s Ruskem proti Německu, v Anglii starost, poněvadž Hitler chce nazpět všechny německé kolonie, o něž 1918 říše přišla. Dokud rozdávali Francouzi a Angličané z našeho, tak všechno klapalo, teď, kdy mají dávat ze svého, energicky odmítají a raději by podstoupili prý válku! Itálie chce zpět svá bývalá území, v Maďarsku je změna vlády, zkrátka vše je jako v kotli, ve varu. Amerika, Francie, Anglie, vše ohromně zbrojí a připravují se na „mír”.*¹⁹⁵

Zábor pohraničí se osobně dotkl Slávkova strýce z matčiny strany, který žil v zabraném Nýrsku. Němec, u kterého bydlel, mu dal výpověď a žádný jiný Němec jej do bytu nevzal. Musel se proto nastěhovat i se všemi věcmi do železničního vagónu, který mu odvezli do Berouna, kde našel práci. Nepřišel proto o úplně všechny věci, jak tomu bylo u mnohých jiných, ale i tak přišel o veškeré své hospodářství. O náradí, polnosti, domácí zvířata, která musel pustit do polí.¹⁹⁶

Společnost se pozvolna začínala ustalovat spolu s novou vládou a prezidentem Háchou okolo poloviny prosince.¹⁹⁷ Poslední předválečné Vánoce si tak mohli ještě naplno užít. Navíc se vánoční prázdniny školákům prodloužily, neboť uhodily velké mrazy a se zabranými doly v pohraničí byla nouze o uhlí. Volna si tak mohli užívat až do 9. ledna 1939. Dosaďte lyžovali, sáňkovali, klouzali se na kluzišti.¹⁹⁸

¹⁹³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 28.11.1938.

¹⁹⁴ Oblast, ve které byly dvě léta po sobě na letním bytě a dobře tento kraj znali.

¹⁹⁵ *Tamtéž*, zápis z 28.11.1938.

Brzy se k požadavkům na území přidala fašistická Itálie, která žádala po Francii Tunis, Džibuti a další území v Africe.

Tamtéž, zápis z 13.1.1939.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, zápis z 28.11.1938.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, zápis z 19.12.1938.

¹⁹⁸ *Tamtéž*, zápis z 5.1.1939.

S novým rokem přišly nové změny. Při příchodu do školy zjistili, že některé předměty se rozdělí mezi nové učitele, kteří mezitím přišli ze zabraných území a úřady je prozatímně ustanovili jako pomocné učitele. Slávkovi přibyl nový učitel Friml z Jaroměře, který je vyučoval vedlejší předměty, a nakonec i nový katecheta.¹⁹⁹

Bylo nařízeno odstranit připomínky bývalé vlády. Obrazy prezidenta Beneše musely být sundány a všechny organizace, ulice a další s jeho jménem se musely přejmenovat. Jan Masaryk rezignoval na svou pozici československého velvyslance v Londýně, jeho sestra Alice byla nucena vzdát se úřadu předsedkyně Červeného kříže.²⁰⁰

Krise státního hospodářství spojená se ztrátou průmyslového pohraničí měla za následek snižování stavů. Na konci ledna 1939 byly ze všech úřadů propuštěny provdané zaměstnankyně, jejichž manžel vydělával se středoškolským vzděláním nejméně 1200 Kč, 1500 Kč s vysokoškolským na odpovídající pozici.²⁰¹ To se týkalo i vdaných učitelek,²⁰² což vyvolávalo jen další krizi školství. Místo nich nastoupili sice další učitelé z pohraničí a celkově se dělaly velké přesuny učitelů po všech druzích vzdělávacích institucí, ale nebyl nikdo, kdo by učil odborné ženské práce a další podobné předměty.²⁰³

Dalším státním zaměstnancům, včetně vojska, byl razantně snížen plat, například Viktorovi, jako důstojníkovi o 115 Kč.²⁰⁴ Mluvílo se o tom, že by byla armáda zmenšena na poloviční velikost, přičemž za celé čtyři měsíce Česko-Slovenské republiky bylo propuštěno 2 000 důstojníků a 1 000 rotmistrů.²⁰⁵

¹⁹⁹ Co se stalo s dřívějším katechetou, jestli musel nakonec odejít do Říše, nebo někam jinam se v deníku dále nepíše.

²⁰⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 13.1.1939.

Krátce na to emigrovala se sestrou Olgou přes Ženevu do USA, kde pobývala po celou dobu války. Více informací v projektu Ženy ve vědě do roku 1945 Centra genderových studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Dostupné z: http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Alice_Masarykov%C3%A1 [k 26.4.2021]

²⁰¹ Podobné nařízení platilo pro méně způsobilé státní zaměstnance, mnoho dalších bylo předčasně penzionovaných.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Hospodářské a sociální poměry*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006, s. 127-128.

²⁰² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 18.2.1939.

²⁰³ Kontinuitu vzdělávání se snažilo řešit Ministerstvo školství a národní osvěty různými cestami. Kromě těch, které již byly jmenované (více učitelů na jednu třídu, vdané učitelky propuštěné atd.), byla připravovaná regulace jednotlivých typů škol. Na střední školy by se tak dostali pouze nejnadanější žáci. Zároveň byly vytvářeny prozatímní paralelní třídy ve vnitrozemských školách, které měly zajistit vzdělání pro žáky, přicházející ze Sudet. Některé odborné školy a reálná gymnázia se podařilo ze zabraného pohraničí přesunout dále do vnitrozemí, například z Liberce do Prahy nebo z Prachatic do Vodňan. Stále však jednu třídu navštěvovalo průměrně 40 dětí, což bylo dlouhodobě neúnosné.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Kulturní a hospodářské klima*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006, s. 151-153.

²⁰⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 13.1.1939.

²⁰⁵ *Tamtéž*, zápis z 18.2.1939.

Jako by ran nebylo dost. Dne 5. února přišel telegram o smrti otce Boženy, Antonína Matějky z Německého Brodu.²⁰⁶

Další změnou pro rodinu Kautzkých byla zpráva o přeložení zpátky do Josefova od 15. února. Viktor se tam ihned rozjel hledat byt, kterých byl velký nedostatek, zvláště s přistěhovaleckou krizí ze zabraného pohraničí.²⁰⁷ Nakonec se podařilo jeden najít, po lékaři, který dostal umístění v Českých Budějovicích. Protože tam však nemohl také sehnat byt, zůstal prozatím dál v Josefově. Viktor Kautzký se proto dohodl s pevnostním velitelem a prozatím zůstal dál v Hradci Králové. Až by se byt uvolnil, tak by se okamžitě s rodinou přestěhoval a nastoupil řádnou službu v Josefově.²⁰⁸ Na začátku března však přišlo ustanovení, že v okruhu 15 km od nových hranic nesmí být žádná posádka česko – slovenské armády. Protože hranice s Říšskými Sudety protínala Jaroměř, tak se nařízení dotklo Josefova, ve kterém nesměl zůstat jediný voják. Proviantní sklad byl proto přesunut do Opatovic nad Labem, kde byly další budovy patřící státu.²⁰⁹

Březnem 1939 celospolečenská krize vy eskalovala. Za velmi krátkou dobu se stalo mnoho převratných událostí, které měly dopad na všechny. Nejprve se odtrhli Slováci v čele s Jozefem Tisem.²¹⁰

“Ještě se náš národ nevzpamatoval z podzimní loňské katastrofy a už se naň zas valí nová pohroma. Žijeme už týden ve velkém rozčilení. Slováci, naši bratři Slováci, se spojili s Hitlerem a dnes se na Slovenském sněmu jedná o odtržení Slovenska od Čech a jeho úplném osamostatnění. Na Slovensku bylo už teď delší dobu těžké ovzduší, zvláště pro Čechy, čechůny, jak jim tam říkají. Najednou bylo naznačováno v novinách mnoho nenávistných projevů a vídeňský rozhlas v denních relacích štvál Slováky proti Čechům. Před několika dny dospělo napjetí²¹¹ tak daleko, že prezident republiky D' Hácha zprostil služby minister.předsedu D' Tiso a několik sloven.ministrů, když se seznalo, že pracují

²⁰⁶ Dnes Havlíčkův Brod.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6.2.1939.

²⁰⁷ *Tamtéž*, zápis z 30.1.1939.

²⁰⁸ *Tamtéž*, zápis z 18.2.1939.

²⁰⁹ *Tamtéž*, zápis z 3. 3. 1939

²¹⁰ Hlinkova slovenská ľudová strana využila již oslabeného státu po Mnichovské dohodě a 6. října 1938 Slovensko vyhlásilo svou autonomní koaliční vládu v čele s Jozefem Tisem. Bojovali proti českému vlivu na Slovensku ve všech aspektech společnosti. Spojení Jozefa Tisa s Adolfem Hitlerem proti Čechům pro získání absolutní autonomie a uznání vlastního státu je proto logickým vyústěním snah tohoto hnutí.

Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Slovensko a HSL 'S*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a, Praha 2006, s.110-111.

Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *14. březen, 15. březen, tamtéž*, s. 161-170.

²¹¹ V rámci transliterace nechávám psané s “je” přesně tak, jak je zapsáno v prameni.

pro rozbití státní pospolitosti. Byla jmenována vláda nová, ale nastaly hrozné, nechutné štvance proti Čechům v německém rozhlase. Sesazený Tiso a Ďurčanský, jak se ukázalo, byli v stálém spojení s Berlínem. ... Tiso odletěl do Berlína německým letadlem, po poradách s Hitlerem se vrátil na Slovensko a nechal svolat sněm. Dnes se tedy dozvíme to, čeho se všichni bojíme, totiž, začátek konce samostatnosti české.

Dnes odpoledne ve 3 hodiny hlásí naše radio, že Slovensko dnes založilo svůj samostatný stát, odtrhlo se od nás. Následky budou nedozírné. Jsme tak vzrušeni, že ku př. v domě zvoníme co chvíli soused na souseda, abychom se navzájem trochu uklidnili. Německý rozhlas dnes v poledne²¹² proti Čechům, "český ksindl prý znepokojuje německé občany apod." Viktor je tak rozrušen, že se bojím o jeho zdraví. V poledne zvracel z rozčilení. Co bude s námi dál, ví jen milý Bůh! Na Slovensku je ještě asi 50 tisíc Čechů. V tom spousta vojenských rodin. Dnes jsou už všechny hranice Slovenska obsazeny Hlinkovou gardou, a nikdo nesmí odtamtud nic vyvézt, ani peníze, ani skvosty. Bůh jim odpusť, bratrům Slovákům, že nám za 20 let připravili tuto těžkou zkoušku.

Sláveček vyprávěl, že se dnes skoro ani neučili. Pan učitel jim pověděl o současné situaci, hoši právě probírají Slovensko, a tak prý zatím nebudou pokračovat."²¹³

V deníku dále následují stránky s novinovými výstřižky z Národní politiky ze 14. a 15. března 1939, které celou situaci dokreslují.²¹⁴Dále bylo zřejmě popsáno obsazení země říšským vojskem a konec Česko-Slovenské republiky. Tyto stránky však, stejně jako tomu bylo u Mnichovské dohody, byly z deníku nešetřně vyříznuty a zničeny. Zápisy nadále pokračují až dnem 22. května 1939.

²¹² Nečitelná dvě slova vyškrabaná žiletkou.

²¹³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 14.3.1939.

²¹⁴ Viz přílohy: Novinové výstřižky z 15. března 1939 – Druhý deník.

9. Protektorát Čechy a Morava

9.1 Rok 1939

Středa 15. března 1939 znamenala pro český národ uvrhnutí do kruté válečné²¹⁵ reality, která trvala celých pět let. Říšské vojsko obsadilo celé Česko-Slovensko, byl ustanoven Protektorát Čechy a Morava (Protektorat Böhmen und Mähren). Tento historický moment je však opět dochován pouze z několika zbylých nalepených novinových článků.

Zápisy pokračují až 22. květnem 1939, kdy měl pohřeb bývalý starosta dr. František Ulrich. Božena jej osobně znala, a dokonce od něj dostala jeho knížku *Písně svatební*²¹⁶ s osobním věnováním, v zápisu na něj velmi krásně vzpomíná.²¹⁷

Ani s okupačním vojskem za zády se běžný život nezastavil. Slávek dál chodil do školy, kde se připravoval na přijímací zkoušky do reálky.²¹⁸ Rodiny a přátelé se dál při různých příležitostech navštěvovali.²¹⁹

Omezený byl kulturní život. Nejprve jej znemožňoval zákaz shromažďování, po jeho uvolnění přišla cenzura. Všude bylo vidět silné vlastenectví. Divadla hrála české hry, v opeře byla oblíbená Smetanova *Libuše*.²²⁰ Po skončení koncertu z Národního divadla, kde byla na programu *Má vlast*, která byla přenášena živě rádiem do celého Protektorátu,

²¹⁵ Za oficiální začátek druhé světové války se sice počítá 1. září 1939, avšak pro již ustanovený Protektorát Čechy a Moravu, který byl od 15. března připojen k Říši se nic významného nezměnilo. Proto z pohledu Česko-Slovenska/Protektorátu považují za přelom a začátek války právě 15. březen 1939.

²¹⁶ František ULRICH, *Písně svatební*, Hradec Králové 1925. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/pisne-svatebni-251105> [k 28.4.2021]

²¹⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 22.5.1939.

²¹⁸ *Tamtéž*, zápis z 25.5.1939.

Více informací o hradecké reálce v tomto období je v bakalářské práci Kristýny Dvořákové *České střední školy v Hradci Králové ve školních letech 1938/39–1944/45*, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2007. Dostupné z: https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/49753/52946570/?q=%7B%22_____searchform_____search%22%3A%22+Česk%5Cu00e9+st%5Cu0159edn%5Cu00ed+%5Cu0161koly+v+Hradci+Kr%5Cu00e1lov%5Cu00e9+ve+%5Cu0161koln%5Cu00edch+letech+1938%22%2C%22_____searchform_____butsearch%22%3A%22Search%22%2C%22PNzzpSearchListbasic%22%3A1%7D&lang=en [k 28.4.2021]

²¹⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 27.5.1939 a 13.7. 1939.

²²⁰ Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlád nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s. 15.

Roman HORKÝ, Petr GRULICH, Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *Kapitola XI. Meziválečný salon republiky (1918-1938)*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 500-501.

začalo obecenstvo spontánně zpívat hymnu *Kde domov můj* a skandovat: „Národ sobě!“²²¹

Nezaměstnaní získávali práci, někteří v Protektorátu, ostatní byli odvezeni do Říše. Dělníkům byli zvyšovány platy, avšak vše v Čechách prudce podražilo, proto se vyšší mzdy příliš neprojevíly. Ceny rostly natolik rychle, že nestačilo ani několik regulací Úřadovny hospodářské kontroly a Nejvyššího cenového úřadu.²²²

Na hranicích obce se objevily dvojjazyčné tabule „Könniggratz – Hradec Králové.“²²³ S konečnou platností byly tyto značky povinné k srpnu 1939, stejně jako u tabulek s názvy úřadů a dalších veřejných institucí.²²⁴

Ani po odtrhnutí Slovenska se denní tisk nepřestal zajímat o jejich další osudy. I u nich došlo k velkému cenovému nárůstu a některé zboží bylo úplně vykoupeno. Cesty mezi oběma státy byly omezené. Z Čech nebylo možné vycestovat vůbec, opačným směrem bylo možné si vzít na cestu pouze 100 korun, které musely být rozměněné na desetikoruny. Ve vlacích přibýlo kontrolorů. Na jeden vlak bylo místo dvou dosavadních ve službě pět konduktérů a další čtyři revizoři.²²⁵

Zákazů stále přibývalo. Byla zakázána všechna sportovní vystoupení (včetně sokolských a fotbalu), kromě koňských dostihů, které už byly v plném proudu. Na dvůr ve vnitrobloku byla připevněna tabule s nápisem: „*Kopanou hráti a házení míčem se zakazuje!*“, takže děti přešly na stále povolený ping-pong.²²⁶

Neklid se ve větší míře dotkl vojenských rodin. Stávající gáže měla být vyplácena pouze do 1. září a nikdo nevěděl, co bude dál. Viktorovi nakonec přišla výzva z Ministerstva národní obrany, aby se hlásil 10. července 1939 v Nejvyšším cenovém úřadě ve Veletržním paláci v Praze, kde měl absolvovat třídní školení do nové agendy a poté měl být přidělen k nějakému cenovému úřadu v Čechách.²²⁷ Převelení do veřejné státní správy nebylo v této době nic neobvyklého. Budoucí protektorátní armáda měla být velmi snížena co do počtu lidí, proto se Ministerstvo národní obrany snažilo co nejvíce

²²¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6. 6. 1939.

²²² Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s. 27-28.

²²³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6. 6. 1939.

²²⁴ Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s. 17.

²²⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6.6.1939. *Večerník České Slovo*, z 6.6.1939.

²²⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 16. 6.1939.

²²⁷ *Tamtéž*, zápis z 5.7.1939.

schopných lidí v krátké době requalifikovat a umístit právě do státní správy, menší počet lidí do soukromého sektoru. Zároveň bylo jako kompenzace dohodnuto, že by takto převeleným vojákům neměl být o mnoho snížen plat.²²⁸ Nakonec se rodina Kautzkých z města stěhovat nemusela, Viktor byl přidělen k Okresnímu úřadu v Hradci Králové, který sídlil na Ulrichově náměstí v Paláci pojišťovny Star.²²⁹

Na letní prázdniny se nikdo nechystal, výlety se pořádaly pouze krátké po okolí. Například do lesů u Bělče nad Orlicí, či do osady ve Svinarech.²³⁰ Děti si hrály na dvoře ping – pong, chodily chytat motýly na louku za YMCOU nebo ryby v Piletickém potoce.²³¹ Navíc se proslýchalo, že bude od 1. července vše už jen na přidělové lístky, což nejedné hospodyňce přidělalo starosti.²³²

K již platným zákazům se přidal zákaz roznášet pečivo až do domu (ani na objednávku)²³³ a všem československým gážistům nosit od 1. srpna uniformy, a to ani do služby. Svého vojenského titulu nemohli užívat už ani ve službě v kanceláři.²³⁴ Na znamení protestu se v nich v předvečer začátku platnosti tohoto zákazu přišli důstojníci a rotmistři naposledy poklonit a položit věnec k Pomníku padlých. Byla to poslední chvíle, kdy mohli lidé v Hradci Králové spatřit vojáky v uniformě československého vojska.²³⁵

V kině při předvádění scén z Říše docházelo k demonstracím proti Němcům, lidé je vypískávali a Říše hrozila, že pokud toto chování nepřestane, kina se zavřou úplně. Na mnoha místech byly přerézávány dráty u německých objektů. U kasáren byla

²²⁸ Ladislav KUDRNA, *Českoslovenští vojáci v prvním roce okupace*, in: *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací*, Praha 2010, s.16. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/kolektiv-autoru-valecny-prozitek-ceske-spolecnosti-v-konfrontaci-s-nacistickou-okupaci/> [k 30.4.2021]

²²⁹ Dnešní Steinského palác na Ulrichově náměstí čp. 734/7.

²³⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17.7.1939.

²³¹ *Tamtéž*, zápis z 29.8.1939.

²³² *Tamtéž*, zápis z 24.6.1939.

²³³ Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s. 26.

²³⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17. 7. 1939.

²³⁵ *Tamtéž*, zápis z 1.8.1939.

Pomník Legionáře přejmenovaný nacistickou propagandou na Pomník padlých se stal němým svědkem několika takových akcí. Tato poslední akce, kterou přišlo podpořit také mnoho Hradečanů je označena v článku R. Pokorného *Hradec Králové v období Druhé republiky* publikovaný ve sborníku *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...* s datem 30. června s tím, že od 1.července již měl zákaz platit. Dokumenty z fondu Ministerstva národní obrany Prezidium 1927-1939 použité v článku Ladislava Kudrny *Českoslovenští vojáci v prvním roce okupace* publikovaný ve sborníku *Ústavu pro studium totalitních režimů Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací*, s.16 a ve stati Jaroslavy Pospíšilové *V moci hákového kříže* v knize *Hradec Králové* (Praha 2017) však potvrzují data použitá v deníku. Zdá se být také velice nepravděpodobné, že by chyba nastala v deníku vedeném den po dni, navíc ve vojenské rodině.

vybudována nová strážní budka s nacistickými symboly. Dále platil zákaz shromažďování pro veškeré schůze a průvody městem. Začaly platit protizidovské zákony – Židům byl jim zabrán skoro celý majetek, prakticky znemožněna jakákoliv činnost.²³⁶ V Hradci Králové hrozilo, že zde budou otevřeny německé školy.²³⁷

S koncem srpna se čím dál více v novinách objevovaly zprávy o utlačování Němců v Polsku. Hitler se svou propagandou zřejmě nechtěl ponechat nic náhodě a byl rozhodnut získat další území tak, jako Československo. „*Celý svět prožívá zas vzrušující chvíle. V novinách čteme mnoho zpráv o tom, jak je Němcům v Polsku ubližováno. Vyhánějí je do lesů, zapalují jim domy, znásilňují je a vůbec. Němci v Polsku teď „trpí“ zrovna tak, jako loni u nás Němci v Sudetech.*”²³⁸ Vyšlo nařízení o zatemňování v rámci protiletectvé ochrany, na kterou se muselo dbát každý den. V Polsku byla vyhlášena všeobecná mobilizace, němečtí vojáci se z hradeckých kasáren přesunuli na polské hranice. Říšský protektor Konstantin von Neurath vydal prohlášení, že zřízením Protektorátu vzal Čechy a Moravu milostivě pod svou ochranu kancléř Adolf Hitler a zároveň varoval před jakýmkoliv sabotážními akcemi.²³⁹ Jak vidno, nenechal nic náhodě a chtěl si před vstupem na další území pojistit již podrobenou zemi.

V pátek 1. září 1939 vyhlásila Třetí říše válku Polsku, o dva dny poté naopak v odvetném aktu vyhlásila Velká Británie a Francie válku Německu.²⁴⁰ Avšak pro Protektorát se mnoho nezměnilo. Pouze se zpřísnil rozkaz o zatemňování a přibyl zákaz poslechu cizích stanic v rádiu.²⁴¹

V pondělí 4. září šel Slávek poprvé do reálky. První ročník byl rozdělen na dvě třídy, u Slávka v I. A bylo celkem 46 chlapců. Problém nastal s některými učebnicemi. Staré učebnice s texty o Československu se používat nesměly (nehledě na jiný výklad národních dějin), nové ještě nebyly. Nejhorší situace však byla se zeměpisem, mapy

²³⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17.7.1939.

Národní árijská kulturní fronta organizovala přednášky o židovském nebezpečí, všechny neárijské podniky musely být úředně označeny. Židé nesměli zastávat veřejné funkce, svobodně nakládat s nemovitostmi, koupat se na veřejných koupalištích, vstoupit do většiny restaurací, děti měly omezený přístup do škol. Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...*, Hradec Králové 2010, s.21-22.

²³⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17.7.1939.

²³⁸ *Tamtéž*, zápis z 28.8.1939.

²³⁹ *Tamtéž*, zápis z 27. 8. 1939.

²⁴⁰ Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Česká společnost a vypuknutí války*, in: *Velké dějiny země Koruny české XV. a.1938-1945*, Praha 2006, s. 299.

²⁴¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 4. 9. 1939.

v atlasech se začaly měnit každým dnem.²⁴² Vyučování trvalo jen asi deset dní, poněvadž se začala nebezpečně šířit dětská obrna. Školy a školky byly proto uzavřeny až do 2. října.²⁴³

S vyhlášením války přibývala další nařízení a zákazy. Noviny otiskovaly upozornění vlády, že vstup do zahraničních vojsk se rovná „zemězradě“, což se trestá nejtěžšími tresty. Rusko a Německo si rozdělilo 1. října poražené Polsko, což bylo povinně oslavováno týdenním vyvěšením praporů na domech a vyzváněním zvonů ve všech kostelech v Protektorátu i Říši.²⁴⁴

Největší starost hospodyním dělalo velké zdražování zboží a jeho nedostatek. Přibývalo věcí dostupných pouze na příděl. Již v září začala být nouze o tabák, z obchodů zmizel cukr. Fůru uhlí v Hradci Králové dlouho nikdo neviděl.²⁴⁵ Zdražovalo se ze dne na den. Z 18. na 19. října bylo zdraženo kuřivo o 20 %, světlé pivo o 60 haléřů na litr, černé o 80 haléřů. Pouze na lístky bylo vydáváno mýdlo, prací prášky a další drogistické potřeby. Z části bylo toto prudké zdražení způsobeno novou „válečnou daní ve prospěch Říše“, jak bylo nadále uváděno u kuřiva, vína a piva.²⁴⁶ Nedostatek všeho se dále prohluboval.

„Během posledního týdne jsou před Baťovými prodejny nepřetržitě fronty a v obchodech nelze koupit vůbec žádné textilie. Před mnohými obchody stojí venku prodavačka a říká: Neračte chodit dovnitř, nic nesmíme prodávat. Tak je to u Kominiků, u Tausigů, u Bergrů, Steinských, Fejfar a Mládek a ostatních. Sháníš kšandičky – nejsou, kousek gumy do trének – není, punčochy: nejsou, kousek tkalounu- není a tak to je se vším. Od 1. října je na lístky maso, mléko, vejce, tuky, čaj, jedlé oleje, káva a kávové náhražky a nevím, co všechno. Auta nesmějí jezdit pro zábavu, je přesně vyznačeno, která jen mohou být v provozu. V rozhlase je výzva, aby se šetřilo světlem a plynem.“

Změny nastaly v domech vojenské správy. Kautzkých přišli o čtyři sousední rodiny, jejichž členové také dříve patřili ke královéhradeckým důstojníkům. Byty po nich dostali Němci.²⁴⁷

²⁴² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 4. 9. 1939.

²⁴³ *Tamtéž*, zápis z 13. 9. 1939.

²⁴⁴ *Tamtéž*, zápis z 3. 10. 1939.

²⁴⁵ *Tamtéž*, zápis z 13. 9. 1939.

²⁴⁶ *Tamtéž*, zápis z 19. 9. 1939.

²⁴⁷ *Tamtéž*, zápis z 28. 9. 1939.

S návratem do škol přišlo dennodenní učení němčiny, která se, vzhledem k nastalé situaci, stala naprostou prioritou. Slávek dál docházel na hru na klavír, jen místo sestry Alvernie jej začala učit nová ctihodná sestra Terezie.²⁴⁸

Ozbrojené německé složky byly vidět všude po městě. Na poště hlídali rovnou tři vojáci se zbraněmi, ulicemi se procházeli vojáci v uniformách Gestapa.²⁴⁹ V zastupitelstvech města museli mít Němci nejméně tříčlenné zastoupení a všechny pošty, úřady a ulice musí být označeny německo-českými nápisy.²⁵⁰

Ještě větší neklid mezi obyvatelstvem přišel s blížícím se svátkem 28. října. Ten byl zrušen spolu s jakýmkoliv oslavami a projevy vlastenectví. Lidé se jej přesto snažili využít k manifestaci proti okupaci. Němci těmto nacionálním projevům bránili. Jedním z nich mělo být zapálení lamp v oknech domů jako symbol naděje. Němci však tomu předešli obnovením přísného rozkazu zatemňovat. Lidé se uchýlili k tichým projevům, jako byly sváteční šaty a zachování svátečního klidu. I většina učitelů ve školách nabádala své žáky k pěknému ustrojení a ten den si četli ve Starých pověstech českých.²⁵¹ Větší demonstrace zažila Praha, kde byla spousta lidí zatčených a raněných. Rozbíjely se skleněné tabulky v tramvajích, strhávaly trikolory a odznaky. Informace o tom se však nesměly kvůli přísné cenzuře dostat do tisku, proto se jej ostatní města dozvídala až se zpožděním od pražských příbuzných a známých.²⁵²

V sobotu 4. listopadu slavil Viktor 50. narozeniny, ke kterým byl jmenován vrchním tajemníkem Hospodářské kontroly v Hradci Králové.²⁵³

Mimořádně smutná zpráva přišla o 14 dní později: „Radio večer v 10.hodin hlásilo tuto zprávu: „Po jistou dobu se pokouší skupina českých intelektuálů v součinnosti s uprchlých expresidentem Benešem menšími nebo většími akty odporu rušiti klid

²⁴⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17.10.1939.

Němčina byla povinná pro všechny ročníky v rozsahu nejméně 8 hodin týdně na všech školách. Pro její nedostatečnou znalost bylo ze škol odejito 20% učitelů.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s.56

²⁴⁹ Gestapo – celým názvem Geheime Staatspolizei, tj. tajná státní policie

²⁵⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 23.10.1939.

²⁵¹ Jak se píše v deníku: „Bylo pozorovat zvláštní, nevypověditelné ovzduší. Stejně marná věc! - byl to přes 20 let svátek naší Svobody, a to nelze jen tak na obrátku vymazat z našich srdcí.”

Tamtéž, zápis z 28.10.1939.

²⁵² *Tamtéž*, zápis z 6.11.1939.

V Praze se zúčastnilo demonstrace asi 100 000 lidí, a to nebylo jediné město. Během demonstrací bylo postřeleno několik lidí, včetně dělníka V. Sedláčka a studenta medicíny J. Opletala. Dalších dvanáct lidí bylo postřeleno, ale přežili.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s. 97-99.

²⁵³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 6. 11.1939.

a pořádek v Protektorátu Čechy a Morava. Bylo při tom zjištěno, že osnovatelé těchto aktů odporu jsou zvláště na čes. vysokých školách. Protože se 28. října a 15. listopadu tyto živly daly strhnouti, aby násilně postupovaly proti jednotlivým Němcům, byly české vysoké školy zavřeny na 3 roky, 9 pachatelů bylo zastřeleno a větší počet účastníků byl vzat do vazby." Z deníku je dále jasné, kolik informací (ne)proniklo mezi obyčejné lidi. „Co se stalo 15. listopadu? V novinách ani řádku, jen lidé, kteří přijeli z Prahy vypráví, že ve středu měl pohřeb student, kterého 28. října postřelili. Jeho spolužáci při pohřbu zpívali a snad měli svolávat nějaká hesla (My chceme svobodu, nebo pod). Co bylo dál, nevíme podrobně. Mluví se o zatčení 3 000 mládeže, o střelení. Svatý Václave, oroduj za nás!"²⁵⁴ Je tedy jasné, že většina národa neměla ani tušení, co se stalo a proč. Avšak následky byly jasné všem. V Praze, Kladně, Berouně a Hořovicích bylo vyhlášeno stanné právo.²⁵⁵ Noviny 21. listopadu otiskly text, že v souvislosti s pražskými demonstracemi bylo zatčeno asi 1200 osob a dopraveno do koncentračního tábora. Z Prahy měli být odvezeni všichni vysokoškoláci starší 20 let a skončilo stanné právo.²⁵⁶ Koleje byly zabráný Němci a příbuzní internovaných studentů si mohli přijít pro jejich osobní věci.²⁵⁷ Češi však ani v těchto těžkých dobách neztratili smysl pro humor.²⁵⁸ Začaly se objevovat nejrůznější protektorátní vtipy: „Jaký je rozdíl mezi Německem a Indií? V Indii kdysi hladověl jeden za všechny – Gándhí. V Německu nyní hladovějí všichni za jednoho.“²⁵⁹ S adventem a tuhými mrazy přišlo ucelení systému odběrných lístků na oblečení a jeho převedení do běžné praxe. Každý dostal odběrní knížku, ve které bylo 100 bodů na rok.

²⁵⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 18.11.1939.

Pohřeb Jana Opletala probíhal podle policejní rezie za účasti rodiny, profesorů a asi 4 000 spolužáků a dalších vysokoškoláků. Po smutečním obřadu na Albertově bylo tělo převezeno do Nákla u Litovle. Po pohřbu se někteří začali rozcházet, na různých místech však začali studenti zpívat národní hymnu, svolávat slávu Československé republiky, hlásat protiněmecké výzvy. Docházelo ke srážkám s policií. Na právnické fakultě zasahovala jednotka SS a začala se zatýkáním, stejně jako na dalších místech po Praze. Celým případem se začalo zabývat ústředí v Berlíně, až večer 16. listopadu vydalo *Sonderaktion Prag vom 17. November 1939*. Ještě v noci vtrhli nacisté na studentské koleje v Praze a Brně, zatkli 1200 studentů, včetně studentů z Vysoké školy báňské v Příbrami. Ráno bylo devět představitelů studentských organizací popraveno, odpoledne dalších devět. Bez ohledu, jestli se demonstrací účastnili, či nikoliv. Poté byl vydán rozkaz na uzavření vysokých škol.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s. 99-101.

²⁵⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 18.11.1939. Dále je část textu z deníku úplně vyříznut.

²⁵⁶ *Tamtéž*, zápis z 22.11.1939.

²⁵⁷ *Tamtéž*, zápis z 27.11.1939.

²⁵⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 20.11.1939.

²⁵⁹ Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s. 90.

Za něj si pak mohl vybrat pouze takový počet kusů oblečení, aby nepřesáhl těch 100 bodů. Podle Boženiných výpočtů si jedna žena může za celý rok koupit:

“ 1 kapesník, 1 punčochy, 1 ponožky, 1 rukavice, 1 šál, 1 pullover, 1 vlněné kalhoty, 1 jiné kalhoty, 1 kombiné, 1 denní košile, 2 soupravy košile + kalhoty, 1 malá zástěra, 1 větší zástěra, 1 župan, 1 noční oblek, 1 noční kabátek, 1 halenka, 1 živůtek, 1 podprsenka, 1 podvazkový pás, 1 bokovka, 2 šaty, 1 blůza, 1 sukně, 1 krátký kabát, 1 kostým, 1 koupací oblek, 10 dkg příze.”

Místo klasického zdražování docházelo k navyšování bodů u jednotlivých kusů oblečení, proto si člověk musel vybrat pouze to nejnужnější. Židé pak nedostali přidělové knížky vůbec.²⁶⁰

Další starost přidělala zpráva, že Viktor s většinou ostatních důstojníků ztratí své dosavadní zaměstnání u cenového úřadu, který převezmou Němci. Propuštění si musí najít novou práci do 10. ledna 1940.²⁶¹

Stejně tak bylo těžší sehnat vánoční stromček. Vánoce se však ještě v roce 1939 daly ještě bohatě oslavit, oproti tomu, co mělo teprve přijít. Rodina Kautzkých měla cukroví, ovoce, víno, salát a dokonce humry. Slávek od Ježíška dostal stavebnici Merkur, knihy a oblečení. Jak Božena v deníku podotýká, již nyní bylo lepší utratit peníze za to málo, co se dalo koupit, i když to bylo drahé. Hlavně, že ještě alespoň nějaké zboží bylo.²⁶²

²⁶⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 20.12.1939.

²⁶¹ *Tamtéž*, zápis z 21.12.1939.

²⁶² *Tamtéž*, zápis z 24.12.1939.

9.2 Rok 1940

Větší obavy než samotná válka přinesly velké mrazy, které trvaly už od adventu. Uhlí ani jiné topivo nebylo k dostání. Voda v domácnostech zamrzala v trubkách. Na ulicích byli viděni zaměstnanci města, jak se snažili rozmraznout hydranty a zprovoznit vodovody.²⁶³ Ptáci se drželi u domů a snažili se zahřát na okenních římsách. Děti se vrátily do školy v lednu jen na zkoušení, po vysvědčení se jim pololetní prázdniny, kvůli nedostatku uhlí, prodloužily. Nejprve do 18. února, poté byly dále prodlouženy až do 3. března.²⁶⁴ Mezitím se školáci podívali do školy jen jednou, kdy 26. února přišli na hodinu, aby si opsali další domácí úkoly.²⁶⁵ Volna mohli využít k provedení nového vládního nařízení, které přikazovalo v učebnicích přelepit všechny články o Československu, legiích a legionářích tak, aby byly zcela nečitelné. Bylo to provizorní řešení, dokud nebyly vydány učebnice nové.²⁶⁶

Viktor byl dekretem jmenován vrchním hospodářským tajemníkem, a tak byla alespoň jedna starost zažehnána.²⁶⁷ Často chodil v rámci svých služebních cest po okolních vsích, kam si s sebou musel brát oběd, protože nikde po cestě nebylo nic k sehnání.²⁶⁸

Brzy, 11. března 1940, byl povýšen na vedoucího kanceláře. Již nemusel chodit po vesnicích, ale se svým kolegou p. Líkařem vyráželi do některých měst a navečer se vraceli domů.²⁶⁹

Zajímavě porovnávala Božena stav při obou světových válkách:

„Tentokrát přece jen pocítujeme rozdíl proti světové válce. Potravinové listky začly sice nesmírně brzo, a ve světové válce nebyly listky na šatstvo a obuv (teď nelze koupit takřka nic), ale nejsou tu vojenské nemocnice ani zajatecké tábory a tak nevím nic o voj. transportech. Kdyby nebyla tak veliká nouze o poživatiny, zejména tuky, ani

²⁶³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 2.1.-24.1.1940.

²⁶⁴ *Tamtéž*, zápis z 4.3.1940.

²⁶⁵ *Tamtéž*, zápis z 26.2.1940.

²⁶⁶ *Tamtéž*, zápis z 15.1.1940.

Úkolem zrevidovat texty učebnic byla pověřena komise Ministerstva školství a národní osvěty. Celkem bylo zrevidováno 1200 typů učebnic pro všechny druhy škol. Z toho bylo cca 10 % učebnic úplně staženo z oběhu, dalších 60 % muselo být upraveno tak, aby vyhovovalo nové ideologii. Tato práce však zabrala mnoho času, proto ve školním roce 1940/1941 nebyly k dispozici učebnice skoro žádné.

Jan B. UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008, s. 435.

²⁶⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 5.1.1940.

²⁶⁸ *Tamtéž*, zápis z 18.1.1940.

²⁶⁹ *Tamtéž*, zápis z 29.4.1940.

bychom skoro o válce nevěděli. Jen včera byla v tisku výzva, aby občanstvo omezilo, co možno, jízdu vlaky, protože jich bude jezdit méně a jsou potřeba na jiné věci.”²⁷⁰

Potraviny a oblečení nadále zdražovalo, čím dál více věcí bylo nedostupných. Rodina průměrně vydala o 3000 K na měsíc více.²⁷¹ Příděly na osobu byly stále přísnější. Mléka bylo jen 250 ml na osobu na den, vepřové maso bylo všude jen 1x týdně, k odběru 10 dkg/ osobu, vejce jedno na osobu na týden.²⁷² Baťa začal prodávat dřeváky, které však byly pouze na příděl a s povolením obecního úřadu.²⁷³

O Velikonocích na konci března začaly povolovat ledy a přišly povodně. Škody byly v rámci Protektorátu milionové, jen ve Štěchovicích kvůli rozvodněné Vltavě přišlo o střechu nad hlavou 500 lidí. Byly to zvláštní svátky. Neprodávaly se ani barvy na vejce, protože nikdo vejce neměl. Nechodilo se na koledu. A k dovršení všeho si Slávek vymknul kotník a týden ležel s octanovými obklady doma.²⁷⁴

K Hitlerovým narozeninám byla vyhlášena sbírka všech nepotřebných kovů v celém státě. V Hradci se vybralo asi 1 tuna ušlechtilých kovů, v novinách psali, že v Pardubicích se městská rada rozhodla dát na tuto válečnou sbírku Masarykův pomník.²⁷⁵

Během pouhých 14 dní přišla místo mrazů letní vedra a děti mohly běhat pouze v šortkách a letních šatech.

Tlak na Židy dále stoupal, systém čekal na každou jejich chybu v nesmyslných zákonech, aby je mohl potrestat. Fahnovi dostali výpověď z bytu a byla velká obava o jejich živnost. Ve všech židovských podnicích byli dosazeni komisaři, kteří je měli hlídat.²⁷⁶

Co se odehrávalo v květnu a červnu bohužel nevíme. Listy z deníku jsou vytržené a další zápisy pokračují až zápisem z 28. června, kdy zřejmě vyšlo nařízení koupit si vlajky a ozdobit s nimi svá okna na oslavu porážky Francie. Zároveň přišel konec školního roku. Slávek byl primusem, měl jako jediný ze třídy samé jedničky. Za odměnu proto dostal od rodičů kolo. Viktorovi se také povedlo objednat pokoj na 4 týdny v Bukovici u Police

²⁷⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 15.1.1940

²⁷¹ *Tamtéž*, zápis z 18.1.1940.

²⁷² *Tamtéž*, zápis z 27.1.1940.

²⁷³ *Tamtéž*, zápis z 20.3.1940.

²⁷⁴ *Tamtéž*, zápis z 26.3.1940.

²⁷⁵ *Tamtéž*, zápis z 22.4.1940.

²⁷⁶ *Tamtéž*, zápis z 29.4.1940.

Od března 1940 měli Židé své občanské legitimace označeny písmenem J (Jude), stejně jako pasy a potravinové lístky se sníženými příděly. Na muže se vztahovala pracovní povinnost. Od léta 1940 převzalo kompetence pro vydávání protizidovských nařízení Gestapo, které je sjednotilo v rámci celého Protektorátu.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 518-519.

nad Metují, kam se měla Božena se Slávkem vypravit na letní byt a Viktor za nimi dojíždět, když mu to práce umožnila.²⁷⁷ Ne všech studentů se týkaly letní prázdniny. Ti, kteří byli starší 17 let, museli odjet na práci k zedníkům, sedlákům atd. Zakázány byly také všechny prázdninové ozdravnovny, tábory a osady skautů, sokolů a podobně.²⁷⁸

Čtyři týdny na letních prázdninách v Bukovici uběhly jako voda. Rodina byla ubytována v Berkově hostinci, který byl upraven právě pro letní hosty. Ti byli stálí a často se sem vraceli každým rokem. Kautzkých se tu potkali s několika svými známými – s Janouškovými a Haklovými, svými sousedy z Hradce Králové, i s rodinou vrchního inspektora finanční stráže Sedláčka, se kterými se poznali na letním bytě v Olešnici. Viktor si pořídil rybářský lístek a chodil se Slávkem na pstruhy, hráli spolu ping – pong, chodili na místní plovárnu. S dalšími hosty pořádali túry po okolí, hlavně do polických skal – na Ostaš nebo Kočičí hrad. Podívali se také do místní velké továrny Löwy.²⁷⁹ Pořádali hudební večery, kde se střídali v produkci.

Viktor byl za svou dovolenou dvakrát odvolán.²⁸⁰ Poprvé zpátky do Hradce Králové, odkud přivezl zprávu, že v noci byl odstraněn Masarykův památník a pomník vojáka u kasáren.²⁸¹ Jejich fotky a pohledy pak bylo zakázáno v obchodech prodávat.²⁸² Podruhé byl pracovně odvolán do Hronova k trestnímu řízení, kde měl vypovídat.²⁸³ Celý pobyt stál 2460 K.²⁸⁴ Alespoň si však mohli na chvíli přestat dělat starosti s válkou a jen si obyčejně užívat léta. Za to po návratu domů je nic radostného nečekalo. Vyprodané obchody, další zavřené krámy židovských obchodníků (Kleinerovi,²⁸⁵ Najman...). Židovské děti už nesměly navštěvovat žádné školy, ani ty německé.

²⁷⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 28. 6. 1940.

²⁷⁸ *Tamtéž*, zápis z 3. 7. 1940.

²⁷⁹ *Tamtéž*, zápis z 31. 7. 1940.

Textilní továrna bratří Goldmannových. Dostupné z: <http://starepolicko.cz/bukovice> [k 1. 5. 2021]

²⁸⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápisy z 8. 7. 1940 až 24. 7. 1940

²⁸¹ Podobně se musela těchto památníků a pamětních desek zbavit Velká Praha a další města. Do konce roku 1940 zmizely pomníky T. G. Masaryka, Josefa Jungmanna, Svatopluka Čecha, K. H. Borovského a dalších českých velikánů.

Jan B. UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008, s. 367.

²⁸² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24. 7. 1940.

²⁸³ *Tamtéž*, zápis z 29. 7. 1940.

²⁸⁴ *Tamtéž*, zápis z 2. 8. 1940.

²⁸⁵ Arnošt Kleiner byl hradecký řezník a uzenář. V červenci 1940 byl do jeho podniku dosazen komisař, který na něj měl dohlížet. Sám musel okamžitě odejít, prodejnu ještě 6 dalších týdnů držela jeho manželka. Nakonec ji musela opustit i ona. V listopadu 1941 se museli odstěhovat do Lochenic. Arnošt dělal nádeničinu pro město, v zimě odklízel sníh, v létě opravoval silnice. V okolí Hradce Králové zůstal až do prosince 1942, kdy byl určen k transportu do Terezína. Jeho dcery válku díky Nicholasi Wintonovi a jeho vlakům přežily.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 520.

Docházely potraviny. Místo normálního masa se prodávalo pouze dánské solené. O tom se říkalo, že je snad staré dva roky a když se uvaří, tak úplně zčervená. Také se muselo alespoň 12 hodin předem namáčet, aby trochu slanost ztratilo.²⁸⁶ Snad jediná dobrá zpráva byla, že se z domu, kde rodina Kautzkých bydlela, odstěhovalo Gestapo do židovské vily a místo nich se přistěhovala obyčejná německá rodina se dvěma dětmi.²⁸⁷ Obyvatelé domu tak mohli být alespoň o něco klidnější.

Zatím bylo dovoleno chovat domácí zvířata, a tak se dvory rychle zaplnily různými králíkárnami a kurníky.²⁸⁸

Válka pokračovala. Říše bojovala s Velkou Británií, Rumunsko se muselo vzdát kusu Sedmihradska ve prospěch Maďarska, Besarábii si přivlastnilo Rusko. Začalo se proslýchat, že USA začalo zbrojit ve velkém, Britové bombardovali Berlín. Pro běžné občany to však byly vzdálenější starosti a dostaly se jen na okraj jejich pozornosti.

S novým školním rokem se na reálce zredukoval profesorský sbor i žáci. Od října se začalo zvláště přísně zkoušet u všech primánů, jelikož podle nového ustanovení muselo 50 % žáků na všech středních školách v Protektorátu školu opustit. Kromě všech propadlíků byla z ústavů vyloučena i všechna děvčata. Školství se tak mělo zredukovat na početní stav k roku 1914.²⁸⁹ Učebnice nebyly žádné, zkoušelo se pouze z výkladu učitele. Aby se příliš nezameškalo dalšími očekávanými uhelnými prázdninami, bylo zrušeno volno o veškerých státních svátcích, včetně svátku sv. Václava.²⁹⁰

Nové nařízení týkající se všech protektorátních zaměstnanců stanovovalo, že všichni museli úřadům předložit své křestní listy až do třetího kolena jako potvrzení, že jsou árijského původu. Všichni úředníci se také povinně účastnili kurzů němčiny, ze které museli skládat zkoušky.²⁹¹

Lidé měli velkou starost o potraviny, kterých bylo málo.

„Musím sem poznamenat, že takový rok, jako letos, ještě snad nebyl. Zima začla loni velmi záhy a krutě řádila až do května. Trochu tepla bylo v červnu a pak začly deště, které nemají konce. Obilí vzrostlo na polích, tak – tak, že se sklídilo. Brambory se nemohou dobývat, skoro denně prší. Ovoce takřka není. Nic se sem nedovází, a co bylo naše, na jaře

²⁸⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24. 8. 1940.

²⁸⁷ *Tamtéž*, zápis z 11. 8. 1940.

²⁸⁸ *Tamtéž*, zápis z 1. 9. 1940.

²⁸⁹ *Tamtéž*, zápis z 9. 10. 1940.

²⁹⁰ To samé platilo i pro dospělé, místo svátků byly klasické pracovní dny.

²⁹¹ *Tamtéž*, zápis z 12.9.1940.

*pomrzlo. Jako svátost se objeví sem tam v obchodech trochu švestek a ty jsou za 8K kilo. Lidé mají starost, co bude dál. Už 14 dní zas nelze koupit ani kg brambor.*²⁹²

Mnoho lidí se uchýlovalo do kostela, kde bylo stále plno. Tam byli ušetřeni neustálého myšlení na válku a s ní spojenými starostmi, mohli si zazpívat *Kde domov můj a Svátý Václave*.²⁹³

Začátkem listopadu byli rozpuštěni skautské oddíly a velký sál v Sokolovně byl zabrán pro Arbeitsfrontu.²⁹⁴

Zima a mrazy udeřily ke smutku všech již koncem listopadu. Topiva byl stále nedostatek, stejně, jako čehokoliv jiného.

Profesor Slavický o adventu uspořádal pěvecký koncert v Klicperově divadle, na kterém zpíval Slávek. Mikuláš i Vánoce byly oproti předešlému roku chudší. Spousta rodin neměla ani o Štědrém večeru nejen kapra, ale jakoukoliv rybu. O adventu vyšlo nařízení, že se jablka budou moct prodávat na lístky pouze dětem a těhotným ženám, ale ani na ty nezbylo. Alespoň školáci si dosyta užili vánoční prázdniny. Ty trvaly celý měsíc, od 21. prosince až do 19. ledna.²⁹⁵ Měli tak dost času využít mrazy a bruslit. S novým rokem přinesl sníh komplikace na železničních tratích. Vlaky se pro závěje nikam nedostaly a s nimi mnoho lidí nemohlo do práce. I ve městě museli být na odklizení sněhu na silnicích a u kasáren povoláni vojáci.²⁹⁶

²⁹² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 26.9.1940.

²⁹³ *Tamtéž*, zápis z 21.10.1940.

²⁹⁴ *Tamtéž*, zápis z 9.11.1940.

²⁹⁵ *Tamtéž*, zápis z 2.1.1941.

²⁹⁶ *Tamtéž*, zápis z 3.1.1941.

9.3 Rok 1941

Válečný rok 1941 je v deníku velmi poškozen. Některé měsíce jsou zcela vytrženy, objevuje se více vyškrabaných záznamů. Druhá polovina roku je z deníku vyříznuta úplně.

Zima pokračovala. Na odklizení sněhu byli povoláni Židé.²⁹⁷ Ve výkladech obchodů zbylo jen pár lahví octa, prášků do pečení, krabice ovesných vloček, náhražky a prázdné krabice od kdysi prodávaného zboží s velkou cedulí „neprodejné“. Potraviny jako čaj, káva a rýže byly vydávány už jen pro nemocné na předpis od lékaře.²⁹⁸

Napětí ve světě stoupalo. Spojené státy se připravovaly na svůj vstup do války. Denní tisk odsoudil prohlášení Jana Masaryka v Montevideu o hladu v Protektorátu.²⁹⁹

V únoru byli na Slávkově reálce zatčeni tři vyučující a to katecheta Dr. Svoboda a profesori Háša a Heyduk. Stejně jako školník, který býval legionářem.³⁰⁰ Profesor tělocviku a výtvarné výchovy Černý a ředitel reálky Kaválek v březnu odešli na výzvu úřadů do penze.³⁰¹ Profesori Havlíček a Krátký byli zatčeni a odvezeni v květnu.³⁰² Z nedostatku kantorů se reálka nevzpamatovala až do konce školního roku.

Deník pokračuje až textem o 10. březnu, kdy americký senát přijal zákon o pomoci Velké Británii. Kromě peněžní půjčky bylo v amerických přístavech povoleno opravovat válečné lodi spojenců, letadla a další vojenská technika.³⁰³

V Čechách se připomínalo již druhé výročí zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Na úřadech i obyčejných domech musely být vyvěšeny vlajky, česká a říšská, což vyvolávalo další nelibost českého národa.³⁰⁴

Z deníku jsou vytrženy zápisy od 3. dubna do 5. května. Proč, to není známo. Se začátkem května se zápisy zaměřují především na Slávkovy školní události. Spolužáky, probíranou látku, koncerty. Výjimku tvoří zápis z 13. května, ve kterém se autorka rozlítla na některé

²⁹⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 15. 1.1941.

²⁹⁸ *Tamtéž*, zápis z 24.1.1941.

²⁹⁹ *Tamtéž*, zápis z 27.1.1941.

³⁰⁰ *Tamtéž*, zápis z 12.2.1941.

³⁰¹ *Tamtéž*, zápis z 22.3.1941.

³⁰² *Tamtéž*, zápis z 19.5.1941.

³⁰³ *Tamtéž*, zápis z 14.3.1941.

Takzvaný Lend-Lease zákon, či Zákon na podporu obrany USA. Dostupné z: <https://uslaw.link/citation/us-law/public/77/11> [k 5.5.2021]

³⁰⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 17. 3. 1941.

„převlékače kabátů“: „... v těchto dnech dostal výzvu, aby si do 14ti dnů zažádal do pense. Za republiky to byl ohromný legionář a jeho paní tvrdila, že je Jugoslávka, teď se převlékli a z celé rodiny jsou velcí Němci. My s Viktorem necítíme nenávisti a záští k těm, kteří se vždy hlásili ke své národnosti. Vždyť je to čestné. Ale tito převlékači jsou nám protivní. Co jsem, to jsem! Ale dělat vždy jen nadšence tam, kde mně z toho kyne prospěch – to jsou kreatury.“³⁰⁵

Na ulicích byl všude slyšet klapot dřeváků. Běžné boty nebo kůže již dávno nebyly k mání. Němci zabrali některé budovy ve městě. Chorobinec, orlovnu či sokolovnu i s tenisovými kurty. I v realce zabrali přízemí, tady se však zdrželi jen chvíli.³⁰⁶ Z veřejných knihoven musely být vyřazeny všechny knihy francouzských a anglických autorů, v Hradci Králové se to týkalo asi 5 000 knih.³⁰⁷

Cenzura zastavila vydávání mnohých časopisů jako byl Mladý hlasatel, Mladý čtenář či hradecká pobočka Osvěty lidu.³⁰⁸ Ostatní dosud povolené noviny vycházely v omezeném počtu kusů i stran. Například Politika nadále vycházela pouze jednou týdně se čtyřmi stranami.³⁰⁹

Několikrát byl v noci vyhlášen letecký poplach, když britská letadla přelétala nad územím Protektorátu. Naštěstí se nikdy nic vážného nestalo a dál bylo přísně dodržováno zatemňování.

Velký ohlas měla kina, divadla a další kulturní instituce, a to přes velké zdražení lístků. Peněz bylo mezi lidmi poměrně dost, avšak zboží žádné. Proto je využívali alespoň pro potěchu ducha a chvilkový únik před neutěšenou realitou u filmového plátna.³¹⁰

³⁰⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 13. 5. 1941.

Jméno dotyčného, v transliteraci vyznačeného tečkami, je v deníku zpětně pečlivě vyškrabáno žiletkou.

³⁰⁶ *Tamtéž*, zápis z 26.5.1941.

³⁰⁷ *Tamtéž*, zápis z 14. 6. 1941.

³⁰⁸ *Tamtéž*, zápis z 26. 5. 1941.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s. 48-49.

³⁰⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 5.6.1941.

³¹⁰ Kina hrála několikrát denně, i když počet filmů díky cenzuře poklesl. V žádném z promítaných filmů se nepropagoval nacismus a většina nových filmů byly komedie.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s. 45-48.

Zmocněnec Úřadu říšského protektora pro filmové záležitosti Hermann Glessgen označil film za formu kultury, které mohou Češi využít jako autonomní vlasteneckou záležitost, a proto je třeba ji mít pod dohledem. V Protektorátu fungovalo 1200 kin a produkovalo se cca 50 českých filmů ročně. Postupně Němci ovládli i tento trh a po likvidaci ostatních produkčních společností zůstaly pouze dvě – Lucernafilm a Nationalfilm.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Umění v zápase o duši českého člověka*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV. a. 1938-1945, Praha 2006, s.494-496.

S koncem června začala další neočekávaná válka, a to Říše s Ruskem.³¹¹ K Německu se přidalo Rumunsko, Slovensko a Maďarsko. S novou etapou války přišlo nařízení držet domovní protiletectké hlídky.³¹²

Začaly další letní prázdniny, a kdo mohl, odjel z města si na letní byt trochu odpočinout. Rodina Kautzkých znovu zamířila za svými známými do Bukovice, kde se setkali s přáteli z předešlého léta.³¹³ Bohužel další zápisy jsou opět zničeny, tentokrát až do března 1942. Co se dělo v tomto mezičase, co bylo v deníku napsáno, že to muselo být zničeno, už se nikdo nedozví.

³¹¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 22.6.1941.

Otevření nové války a východní fronty vyvolalo velký rozruch. Během dne vyšla zvláštní vydání českých i německých novin, všude se diskutovalo a vyvolávalo rozruch.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996, s.167-170.

³¹² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 30.6.1941.

³¹³ *Tamtéž*, zápis z 14.7.1941.

9.4 Rok 1942

Rok 1942 v deníku začíná až březnem, kdy se děti poprvé vrací do škol a dostávají opožděné pololetní vysvědčení. Je to další rok, kdy tak dlouhé zimní prázdniny jsou zaviněny nedostatkem topiva. Spolu s návratem dětí bylo v Protektorátu na všech středních školách vyhlášeno, že se žákům přísně zakazuje jakékoliv veřejné vystupování, ať už se jedná o divadla, koncerty nebo školní produkce. Ve všech třídách opět přibýly hodiny němčiny, která se stala naprostou nezbytností.³¹⁴ Slávek proto začal navštěvovat ještě další hodiny němčiny v řádovém domě Notre Dame. Změny nastaly v učitelském sboru, kdy byla část učitelů propuštěna do penze, velká část byla postupně zatčena či přemístěna do jiných škol. Spolu se třetím výročím vzniku Protektorátu přišlo nařízení, že žactvo musí zdravit zdviženou pravicí.³¹⁵ Pokračovaly válečné sbírky a reálka se musela vzdát svého školního zvonu, který byl odvezen a roztaven. Místo něj byl nainstalován zvonek elektrický.³¹⁶

Od 1. dubna byl ustanoven novým vládním komisařem pro Hradec Králové František Heger z Liberce, který se posléze stal i novým starostou po Josefu Pilnáčkovi. Oficiálně byly sloučeny okolní obce se samotným centrem města a vznikl tzv. Velký Hradec s 58 600 obyvateli.³¹⁷

Příděly potravin byly stále velmi malé a nedostatečné, zvláště pro dospívajícího Slávka. Nouze byla všudypřítomná. Do každého domu umístilo město dvě bedničky, do kterých

³¹⁴ Počet hodin němčiny byl zvýšen na 6-8 hodin/ týden, což bylo více než hodin češtiny. Ministerstvo také stanovilo, že učitelé z němčiny musí do konce školního roku složit zvláštní zkoušku. Pokud se jim to nepodaří, mají na jeden opravný pokus 6-12 měsíců. Po jejím nesplnění jim byl zastaven kariérní i platový postup a hrozilo jim reálné propuštění ze školství.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Školství v Protektorátu*, in: *Velké dějiny země Koruny české XV. a. 1938–1945*, Praha 2006, s. 543-544.

³¹⁵ Toto nařízení se podle zápisů v denících příliš nedodržovalo, učitelé byli většinou vlastenci.

³¹⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, *Druhý deník* (1933-1951), zápisy 7. 3. 1942 až 20. 3. 1942.

³¹⁷ *Tamtéž*, zápis z 7.4.1942.

Franz Heger, původem z Moravské Třebové, zastával funkci vládního komisaře dohlížejícího na město Hradec Králové mezi lety 1942–1945. Od 14. srpna 1944 byl se změnou správního systému jmenován úřednickým starostou na dobu 12 let. Svou pozici udržel až do 7. května 1945, kdy při osvobození za ním přišli zástupci Revolučního národního výboru a dohodli se s ním na hájení města před německými úřady a poté předání samotného starostenského úřadu do rukou Národního výboru. K předání však nikdy nedošlo, Heger ještě téže noci uprchl a pokusil se dostat do amerického zajetí. Za nevyjasněných okolností je zadržen v Jindřichově Hradci, kde 20. května umírá.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: *Hradec Králové*, Praha 2017, s. 513 a s. 530-531.

Dostupné z: <https://www.hradeckralove.org/starostove/d-62008> [k 5.7.2021]

měli obyvatelé domu sypat kuchyňské odpadky pro výkrm vepřů, kterých město chovalo na dvě stě kusů.³¹⁸

V době Slávkových 14. narozenin byla země velmi rozrušená a všichni se báli o své životy. Média přišla se zprávou, že byl v Praze uskutečněn atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Němci ihned začali pátrat po vinících a provádět domácí prohlídky. Mnoho lidí bylo pro výstrahu popraveno. Jejich počet uváděl denní tisk, včetně jmen a domovské příslušnosti. V deníku se tyto údaje objevují každý den se zvláštním zaměřením na lidi z Hradce Králové a okolí, jako byli například obchodník Holý, redaktor Vaněk, Žid Kafka či tajemník Národního souručenství Bednář. Emanuel Moravec pronesl na veřejnosti několik projevů o oddanosti českého národa k Říši. Zvláště nenávistně se Němci zachovali k obci Lidice, kterou nemilosrdně zničili. Tento čin byl poté v tisku odůvodněn tím, že se zde našly důkazy o ochraně atentátníků na Heydricha, stejně jako nejmodernější anglická vysílačka, která je udržovala ve spojení s nepřáteli Říše. Během domovních prohlídek měly být nalezeny velké zásoby potravin a několik skladišť zbraní a střeliva. Celá vesnice podle tohoto novinového článku byla spolčena s nepřítelem, a proto musela být nadobro vymazána i s obyvateli.³¹⁹

O denní tisk byla ze dne na den nouze, večerník byl zastaven úplně. Popravy pokračovaly. Dne 24. června byla zničena další obec, Ležáky u Louky, její obyvatelé zastřeleni.³²⁰

Následující stránka je z deníku vytržena, další zápis je až z konce července. Slávek zřejmě odjel na část letních prázdnin do Prahy za příbuznými a po jeho návratu s ním Viktor jezdil na pstruhy do Bohousové u Žamberku a Německé Rybné.³²¹

Z domu v Hradci Králové se vystěhovala sousedka rodiny Kautzkých paní Pokorná, jejíž manžel zemřel v Mauthausenu na zápal plic.³²² Místo ní se přistěhovali noví sousedé Tatschnerovi.³²³

Prázdniny pomalu utíkaly. Celý srpen byla velká parna, které znepríjemňovaly všudypřítomné mouchy, jež se díky králíkárnám na všech dvorcích a bedničkám od města

³¹⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 24.4.1942.

³¹⁹ *Tamtéž*, zápisy 2.6. 1942 až 20.6.1942.

Viz přílohy: Novinový výstřižek o událostech v Lidicích z 14. června 1942 – Druhý deník.

³²⁰ *Tamtéž*, zápis z 26.6.1942.

³²¹ *Tamtéž*, zápis z 31.7.1942.

Dnes Rybná nad Zdobnicí.

³²² Alespoň toto vysvětlení jí přišlo telegramem.

Tamtéž, zápis z 31.7.1942.

³²³ *Tamtéž*, zápis z 1.8.1942.

na kuchyňský odpad, přemnožily. Obchody začaly odpoledne otevírat jen na chvíli od půl čtvrté, protože stejně neměly co prodávat. Jediné, čeho bylo po dlouhé době hodně, bylo ovoce, kterému horké léto svědčilo, a po několika deštivých a chladných letech se urodilo. Ovšem nebylo pro každého, Židé byli vyloučeni z přidělu jak na ovoce, tak na zeleninu, kuřivo, vepřové maso, bonbony či marmelády.³²⁴

Nový školní rok začal 2. září. Reálka byla přejmenována na reálné gymnasium, avšak učitelé a náplň výuky zůstala stejná.³²⁵ Od nového roku se museli už i profesori ve škole zdravit hajlováním. Školné zůstalo stejné, platilo se 400 K za rok. Každý navíc ještě zaplatil 47 K na různé drobné školní výdaje a dobrovolný příspěvek na chudé. Školní sešity nově zdražily o dvě koruny. Učebnice stále nové nebyly.³²⁶ Kromě němčiny se začal klást důraz na výuku tělocviku, hoši proto začali o volných chvílích docházet na lehkou atletiku.³²⁷

Stále probíhalo další zatýkání a restrikce ze strany Němců. Od 17. září byli zatčeni všichni, kteří měli někoho blízkého v cizině, především v Anglii. Byli odvedeno mnoho nevinných lidí, například Slávkova učitelka klavíru paní Hodková nebo hradecký obuvník Kašpar.³²⁸

Děti ze smíšených manželství byly vyloučeny z protektorátních škol.³²⁹ Státní sekretář Karl Hermann Frank vydal prohlášení, že české vysoké školy nebudou i po uplynutí tří let znovu otevřeny a že čeští studenti mají možnost studovat na univerzitách v Říši.³³⁰

Ani na nižších školách nebylo studium snadné. Školy dostaly rozkaz vyloučit asi 30 % žactva. Aby proto vybrali ty nejlepší, kteří měli nadále studovat, museli učitelé velmi přísně zkoušet.³³¹

V prosinci opět uhodily velké mrazy a s nimi nouze o plyn a další topivo. S příchodem adventu uspořádal profesor Slavický opět se svým sborem pěvecký koncert v Klicperově divadle, kde Slávek zpíval na pozici prvního tenoru.³³²

³²⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 29.8.1942.

³²⁵ *Tamtéž*, zápis z 2.9.1942.

³²⁶ *Tamtéž*, zápis z 16.10.1942.

³²⁷ *Tamtéž*, zápis z 8.10.1942.

³²⁸ *Tamtéž*, zápis z 17.9.1942.

³²⁹ *Tamtéž*, zápis z 8.10.1942.

³³⁰ *Tamtéž*, zápis z 16.10.1942.

³³¹ *Tamtéž*, zápis z 23.11.1942.

³³² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 13.12.1942.

Snižování počtu středních škol a studentů na nich bylo součástí plánu Říše na soustavný pokles vzdělané inteligence v podrobených zemích. Navíc zde panovala obava, že by se vědění mohlo ze zavřených vysokých škol přesunout na školy střední.

Na vánoční potravinové přídatky dostala rodina na lístky tři citrony, jeden prášek dr. Oetker, půl litru vína na rodinu, tři krabičky sardinek po 15 K pro rodinu, jednu dvoukilovou rybu, jeden litr rumu nebo válečného koňaku. Další potraviny byly pouze pro rodiny s malými dětmi. Oproti tomu Němci v Protektorátu dostali na osobu půl kila hrubé mouky, 125 dkg másla, 20 dkg masa a 40 dkg cukru, což byly suroviny, které většina Čechů neviděla už několik let. Dvojitý dělení proto vyvolávalo ve společnosti pouze další rozhořčení.³³³

Před svátky bylo v Hradci Králové k vidění mnoho Židů, kteří se sem se svými ranci sjížděli z celého Oberlandrátu. Postupně byli shromážděni ve zrušeném učitelském ústavu³³⁴ odkud byli převezeni do koncentračního tábora v Terezíně. V tehdejší denním tisku bylo uveřejněno, že se jednalo zhruba o 1500 lidí. Většina z nich se již nikdy nevrátila.³³⁵

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Školství v Protektorátu*, in: *Velké dějiny země Koruny české XV. a. 1938–1945*, Praha 2006, s. 545-547.

³³³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 23.12.1942.

³³⁴ Dnes sídlo Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové na náměstí Svobody. Učitelský ústav byl zrušen v roce 1942, jeho sbírky a vybavení byly rozděleny mezi nové německé školy. Poté byla samotná budova využita jako pracovní úřad (Arbeitsamt).

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 512.

³³⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951), zápis z 2.1.1943.

Odtud byly vypraveny dva transporty. Prvním z nich 17. prosince v rámci akce „Ch“ odjelo 650 lidí, druhým, který odjel o čtyři dny později v akci „Ci“ bylo odvezeno 548 osob. Zpátky se vrátilo pouze 101 lidí.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 519.

9.5 Rok 1943

Zima roku 1943 byla poměrně krátká. Školáci se proto mohli, oproti předchozím rokům rychle vrátit po vánočních prázdninách do školy a dál se pilně učit, aby dohnali to, co minulé roky zameškali. Neměli dokonce ani pololetní prázdniny. Vysvědčení se rozdalo v sobotu a od pondělí už začalo druhé pololetí.³³⁶

Děti chodily bruslit na kluziště, jehož led byl stále kontrolován. Pokud přišla obleva a nedosahoval již potřebné tloušťky, byl vyvěšen výstražný praporek a kluziště uzavřeno. Denní tisk se zaměřoval na zprávy z východní fronty, kde byl několik měsíců obléhán německou armádou Stalingrad.³³⁷ Němci zde utrpěli jednu z největších porážek druhé světové války, která odstartovala další události v Protektorátu Čechy a Morava.

Na znamení smutku byla uzavřena všechna divadla a další zábavní podniky. V Říši byly odvody na frontu, další se chystaly v Protektorátu. V obou zemích byla vyhlášena všeobecná pracovní mobilizace. U nás byla pracovní povinnost nařízena pro muže v rozmezí 16–65 let, pro ženy 17–45 let.³³⁸

Stále však mnoho mužů válečným referentům scházelo, proto bylo nařízeno pro všechny nedůležité podniky udělat do 15. února inventuru a poté je uzavřít. Takto uvolnění lidé pak nastoupili do továren potřebných pro válečný průmysl. V Hradci Králové se uzavření týkalo například jedné z provozoven Baťa, z dalších obchodů Alena, Setka nebo Fejfar a Mládek. Bez výjimky byla uzavřena veškerá zlatnictví.³³⁹

Aby měla říšská správa přehled o mládeži³⁴⁰ od 10–18 let věku, byla zavedena povinná docházka a sdružování v tzv. Kuratoriu mládeže, kde měli především cvičit pro lepší fyzickou zdatnost a být vychováváni v nové říšské ideologii.³⁴¹

³³⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 25.1.1943.

³³⁷ Obléhání Stalingradu se věnuje celá řada českých i zahraničních autorů. Z českých můžeme jmenovat podplukovníka Ostravského, který svou knihu *Bitva o Stalingrad* vydal již k jejímu prvnímu výročí v roce 1943 nebo knihu Miloslava Jenšíka *Stalingrad. Každý dům, každé okno, každý kámen* vydanou v roce 2013. Ze zahraničních jmenujme alespoň knihy německého autora Alexandra Kluge *Der Untergang der Sechsten Armee*, vydanou v Mnichově v roce 1969 a ruského autora Vasilije Ivanoviče Čujkova, který sepsal vzpomínky pamětníků do své knihy *Staligrad: uroki istorii. Vospominanija učastnikov bitvy*.

³³⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 6. 2.1943.

³³⁹ *Tamtéž*, zápis z 16. 2.1943.

³⁴⁰ Kromě Židů a tzv. Míšenců.

³⁴¹ V čele Kuratoria stál Emanuel Moravec se svým heslem: „Ved'te českou mládež duchovně do Říše!“ Tato instituce byla zřízena 28. května 1942, den po atentátu na zastupujícího říšského protektora. Její činnost však byla zahájena až na jaře roku 1943. Záměr Němců využít mládež k šíření své ideologie se však

Přitvrzovalo se i ve školách. Vyšla nová vyhláška, která vyučujícím přikazovala dát ze svého předmětu pouze dvě jedničky na třídu. Zároveň byla zpřísněna pravidla pro udělení vyznamenání. Studovat proto mohli pouze opravdu ti nejlepší.

Čím dál více lidí bylo povoláno na práci do Říše nebo do některých továren v Protektorátu. Celé třídy z obchodní akademie, průmyslové školy i rodinné školy pro dívky musely odejít okamžitě po maturitě. Ze známých rodiny Kautzkých to byl například Jiří Kasků, který odešel do Teplic – Šanova či Bořek Schauer, který byl nejdříve v Říši jako automechanik, později pracoval v kanceláři v Breslau.³⁴²

Řádový dům Školských sester Notre Dame, kam Slávek dříve docházel na hodiny klavíru byl vystěhován a stal se z něj penzionát pro německé děti, později lazaret.³⁴³

Protektorát byl několikrát letecky bombardován, především plzeňská Škodovka. V Hradci Králové byl kvůli tomu několikrát v noci vyhlášen poplach.³⁴⁴

Lidé mohli alespoň na chvíli zapomenut na každodenní starosti během kulturních představení, která byla velmi hojně navštěvována. V Hradci se hrála různá divadla, koncerty v produkci profesora Slavického či hudební večery slečny Hajlichové a jejich žáků v Adalbertinu.³⁴⁵

Rozhlas byl omezen nařízením o odstranění zařízení na krátké vlny, o kterém musela mít každá rodina úřední potvrzení, aby se zamezilo poslechu vysílání z ciziny. Neuposlechnutí tohoto nařízení se trestalo smrtí.³⁴⁶ Rozveselení do této smutné doby přinesl Viktor 12. července, kdy byl jmenován hospodářským ředitelem úřadu.³⁴⁷

S koncem školního roku čekaly na Slávka a některé jeho kamarády přijímací zkoušky na obchodní akademii. Zájem byl opravdu velký. K samotným zkouškám bylo připuštěno 176 uchazečů, přijato bylo 35 hochů a 10 dívek. Mezi přijatými byl i Slávek.³⁴⁸

Protože školní rok a přijímací zkoušky trvaly tentokrát až do konce července, měl značně zkrácené letní prázdniny. Také byl na srpen povolán na pomoc na velkostatek Hřibsko,

nezdařil díky mnohým učitelům, kteří předtím působili v Sokole a podobných institucích a v Kuratoriu dělali instruktory.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s. 52–53.

³⁴² Dnešní Vratislav v Polsku.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 23. 3.1943.

³⁴³ *Tamtéž*, zápis z 1. 4.1943.

³⁴⁴ *Tamtéž*, zápisy z 19. 4. 1943 a 17. 5. 1943.

³⁴⁵ *Tamtéž*, zápis z 18. 5.1943.

³⁴⁶ *Tamtéž*, zápis z 1. 4. 1943.

³⁴⁷ *Tamtéž*, zápis z 22. 7. 1943.

³⁴⁸ *Tamtéž*, zápisy z 8. 7. 1943 a 22. 7. 1943.

kde měl pomáhat na poli. Když se tam však s dalšími devatenácti kluky dostavil, správce statku je odmítl s tím, že pro ně nemají ani jídlo a nocleh, ani práci. A tak se hoši zase vrátili domů.³⁴⁹

Slávek alespoň využil nečekaného volna k doporučeným podrobnějším lékařským vyšetřením u doktorky Skalické, která potvrdila zvětšené mandle a štítnou žlázu. Mnoho Slávkových kamarádů bylo vážně nemocných. Řádil záškrt, silné angíny a spála.³⁵⁰

Nový školní rok v prvním ročníku obchodní akademie začal 6. září. Třídním učitelem byl profesor Hudský. Stejně jako již předešlé roky, byl velký nedostatek učebnic, a proto se učilo pouze z výkladů jednotlivých vyučujících. Po příchodu do prvního ročníku dala akademie svým žákům na vybranou, jestli se chtějí jako druhý jazyk učit angličtinu nebo francouzštinu. V případě Slávkovy třídy vyhrála angličtina.³⁵¹

Kromě nové školy s novými odbornými předměty čekal na Slávka s matkou ještě kurz protiletcké ochrany. Božena byla policií určena a vycvičena jako ošetrovatelka, Slávek jako spojka pro případ náletu. Kvůli možnému leteckému bombardování musely být také vyndány vnitřní okenice, které měly sloužit jako náhrada za případně popraskané vnější skleněné tabulky.³⁵² Na Galejích se kopaly zákopy, které měly být zřejmě propojené i s protiletckými kryty.³⁵³

Čas pomalu ubíhal a znovu se blížily Vánoce. Zásobování a neválečná výroba na tom byly hůře než předešlé roky. Všechna knihkupectví byla vyprodána i s veškerými zásobami. Celý podzim se nemohlo nic nakupovat na oděvní lístky. Výjimku měli lidé na území postiženém bombardováním.³⁵⁴

Přesto rodina oslavila společně a ve zdraví šťastně celé vánoční svátky roku 1943.³⁵⁵

³⁴⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 14. 8. 1943.

³⁵⁰ *Tamtéž*, zápis z 23. 11. 1943.

Epidemie těchto nemocí byla zapříčiněna nedostupností pestré stravy a běžných hygienických potřeb (i obyčejné mýdlo či mýdlo na praní byly na přidělové lístky). Jejich počet na osobu se s postupující válkou stále snižoval. Kromě těchto fyzických onemocnění se mnohonásobil počet psychických chorob. Častá byla také zranění, která si způsobili samotní lidé, aby se tak vyhnuli totálnímu nasazení či odvodu na frontu. Mezi nejčastější patřilo poleptání kůže louhem či kyselinou octovou.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s. 89–93.

³⁵¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 9. 9. 1943.

³⁵² *Tamtéž*, zápis z 23. 9. 1943.

³⁵³ *Tamtéž*, zápis z 17. 11. 1943.

³⁵⁴ *Tamtéž*, zápis z 2. 12. 1943.

³⁵⁵ *Tamtéž*, zápis z 29. 12. 1943.

9.6 Rok 1944

V roce 1944 nastal definitivní obrat ve válečném vývoji na všech frontách. S potížemi se potýkala italská Musolliniho vláda, začaly velké boje v obleženém Monte Cassinu, Říše a Protektorát byly nadále bombardovány. Východní fronta se s ustupující nacistickou armádou přesunula z Ruska na území Maďarska a Zakarpatské Ukrajiny.³⁵⁶ Západní fronta byla podpořena tzv. Dnem D, kdy došlo k vylodění spojeneckých sil v Normandii.³⁵⁷ Všechny tyto události se také promítly do deníkových zápisů stejně jako nasazení protektorátního vládního vojska v Itálii.³⁵⁸

Kromě nich dostává stále větší prostor každodenní problém obstarávání potravin a dalších potřebných věcí pro rodinu, což bylo s každým dalším válečným rokem těžší a těžší. Podepsala se na tom velká neúroda kvůli počasí, velký odliv potravin na frontu i mužů, kteří by půdu obhospodařovali. Pokud byl některých potravin dostatek, tak jen velmi nárazově, avšak prakticky bez možnosti je nějak zakonzervovat.

Zima toho roku trvala až do dubnových Velikonoc. Místo koledování, které bylo už stejně jako několik předchozích let pro nedostatek zrušeno, si rodina zašla večer do kina na filmy *3x svatba* a *Tak hrával šraml*. Byly by to poklidné křesťanské svátky, kdyby je nenarušovaly noční protiletectké poplachy.³⁵⁹

Na obchodní škole se pomalu začaly tradičně psát velké kompozice a uzavírat známky. Kromě toho bylo u žáků přihlíženo k tomu, kolik nasbírali odpadu k recyklaci. Z píry z okolních polí se dělala whisky, ze starých hadrů nové látky, z kostí od oběda mýdlo,

³⁵⁶ Boje u Tarnopole v Haliči 13.3.1944, Kovel a Dubno 20.3.1944. Maďarsko je obsazeno německým vojskem 23.3.1944 a ustanovuje se zde nová vláda. Radikálně se prosazovaly norimberské židovské zákony, všechen majetek Židů byl zabaven a oni sami posláni do ghett. 4.5.1944

V Rumunsku byly nálety na naftová pole, stejně jako neustávající nálety v Říši. 8.5.1944

³⁵⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 6. 6. 1944.

„Včera v noci začla invase na franc. pobřeží mezi Le Havrem a Cherbourgem. Noviny mají velkými písmenami označené články, líčící první dny invase. Zpráva o tom vyvolala všude tak velký ohlas jako snad vypuknutí války. Angloameričané se vylodili na pobřeží a teď tam trvá rozhořčená bitva o poloostrov Cotentin, hlavně na řece Arně, o město Bayeux a Cale. V těchto dnech prý tu bylo zatčeno v Hradci dost lidí pro poslech cizího rozhlasu. Ze známých obch. Čupr.“

³⁵⁸ Tamtéž, zápis z 21. 6. 1944.

Více o tomto tématu v knize Jindřicha Marka *Háchovi Melody Boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*, která vyšla v Chebu v roce 2003 nebo v článku Tomáše Jakla *Vincenc Kaizer: Deník ze zasazení ve Vládním vojsku v Itálii 7. února – 4. srpna 1945*, který vyšel v časopise *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu Praha* v roce 2006.

³⁵⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 12. 4. 1944.

barviva a krémy.³⁶⁰ Celé třídy byly povolány na kopání zákopů ve městě a jeho okolí. Slávkova třída byla přidělena k zákopům u muzea³⁶¹ a u Novákových garáží.³⁶²

Školní rok skončil 15. července. Slávek udělal svým rodičům velkou radost, protože měl jako jediný hoch na celé obchodní akademii vyznamenání, což zvláště po zpřísnění pravidel nebylo vůbec snadné. Za to jej učitelský sbor odměnil knihou *Vlastní silou* s jejich podpisy a věnováním.³⁶³

Místo užívání si krásného léta přišel strach. Spáchání atentátu na Adolfa Hitlera 20. července 1944 v rámci operace Valkýra a následné bombardování východních Čech nedalo nikomu spát.

*„Dnes jsme prožili noc plnou strachu. As o ½ 1 hod. zazněly sirény a sotva jsme se oblékli už bylo slyšet hukot motorů letadel. Cizí letadla přeletěla Hradec. Všichni jsme se báli. Za nedlouho se kol Bílé věže ozářilo nebe jak ve dne a bylo vidět jedno světélko za druhým jako krátké blesky. To byly bombardovány Pardubice.“*³⁶⁴

Bombardování mělo své následky:

*„V Pardubicích mělo pohřeb 37 mrtvých po náletu. Mnoho domů je zbořeno, ale žádný tovární objekt. Hned v dalších dnech začali se lidé stěhovat z Pardubic ke známým. Starosta vydal nařízení, že všechny zavřené byty se musí okamžitě hlásit, a že budou obsazeny novými nájemníky. Tak zas vystrašení lidé jedou zpátky domů.“*³⁶⁵

Východočeská města byla zasažena nálety hned několikrát:

„Včera ve ¾ 12 v poledne se rozhoukaly poplach sirény a hned vzápětí bylo nad Hradcem ve velké výši slyšet hukot cizích motorů. Všichni jsme se polekali. I letadla byla vidět jako drobné lesklé tečky. Poplach trval 2 hodiny a už ve 2 hod. odpol. jsme slyšeli, že byly těžce zraněny bombami Pardubice, Kolín, Kralupy a ještě jiná města. Neznáme zatím podrobnosti. Pardub. petrolejka ještě dnes stále hoří, i nádraží je prý rozbito. Z Hradce

³⁶⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 13. 4. 1944.

Sbíraly se také bodláky, houby nebo pecky ovocných stromů.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012, s. 58.

³⁶¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 2. 6. 1944.

Kopáním zákopů se spolužáky oslavil Slávek i své 16. narozeniny.

³⁶² *Tamtéž*, zápis z 10. 7. 1944.

Od léta 1944 se pracovní nasazení studentů vystupňovalo. Byli povoláni k Technische Nothilfe, Organisation Todt (stavby strategických objektů v Říši) nebo právě k nejrůznějším zákopovým pracím. Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Školství v Protektorátu*, in: *Velké dějiny země Koruny české XV. a. 1938–1945*, Praha 2006, s. 548.

³⁶³ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 15. 7. 1944.

³⁶⁴ *Tamtéž*, zápisy z 20. 7. 1944 až 23. 7. 1944.

³⁶⁵ *Tamtéž*, zápis z 31. 7. 1944.

ihned odjeli všichni lékaři, hasiči a zbylé tu vládní vojsko. Hasiči byli povoláni ze všech okolních měst. Je asi mnoho lidských ztrát.

Dnes v poledne byl opět poplach, trval bohudíky krátce. Bylo bombardováno Brno a okolí. (těžce)''³⁶⁶

Válečné fronty z východu i západu se blížily k Protektorátu. Ztráty byly značné jak na samotných bojištích, tak v zázemí v továrnách. Pracovní povinnost byla rozšířena na ženy až do 50 let věku. Do té spadala i Božena, která se byla hlásit 29. srpna na pracovním úřadě, kde dostala jako 100% schopná pracovní knížku a čekala na zařazení.

Mezitím byl Slávek povolán jako jeden z vedoucích na výcvikový tábor Kuratoria mládeže konaný v Bělči. Zúčastnit se jej mělo asi 27 chlapců a 40 dívek.³⁶⁷ Po příjezdu domů jej už čekalo nařízení, že má spolu se spolužáky nastoupit na práci do Škodovky v Kuklenách. Po lékařské prohlídce u závodního lékaře čekal ještě tři dny, než jej umístili na konkrétní pozici. Nakonec skončil ve skupině se svým bývalým profesorem z reálky Sokolem, účetním Rejchrtem a jednou dívkou. Kam byl přesně umístěn se deník nezmiňuje. Víme jen, že v 6 hodin ráno již musel být v továrně³⁶⁸, kam denně jezdil na kole se svým kamarádem a kolegou Alešem, který tam pomáhal s vykládáním zboží z vagonů.³⁶⁹ Zřejmě byl někde v kanceláři skladu. Alespoň tomu nasvědčují zápisy z 28. září: „*Slávek se pomalu ve Škodovce zařizuje. Už má stolní lampu, podložku na psací stůl, jen kus filce na židli mu nepovolili, tak si tam dal pytel.*''³⁷⁰ a 23. září: „*Dnes mezi polednem byl poplach. Slávek mi vyprávěl, jak kdosi zaklepal na okénko u jejich hally a jak šel otevřít se slovy: Co si račte přát, blahorodí? „Kluku, je poplach!” Křikne někdo do okénka a už všichni běží k východu a ven do polí. Já jsem doma měla hrozný strach z náletu, zejména teď, když je hoch ve Škodovce.*''³⁷¹

³⁶⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 25. 8. 1944.

³⁶⁷ *Tamtéž*, zápis z 30. 8. 1944.

³⁶⁸ Později mu byla pracovní doba upravena na 7:00-15:00

Tamtéž, zápis z 2. 10. 1944.

³⁶⁹ *Tamtéž*, zápisy z 16. 9. 1944 až 20. 9. 1944.

³⁷⁰ *Tamtéž*, zápis z 28. 9. 1944.

³⁷¹ *Tamtéž*, zápis z 23. 9. 1944.

Posléze houkaly sirény každý den v poledne. Tzv. werkušáci (pozn.od werkschutz – ozbrojená závodní stráž) ve Škodovce rychle otevřeli vrata a tisíce lidí se běželo ukrýt do polí směrem ke Stěžerům.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 12. 10. 1944.

Závodní stráž, která v podnicích fungovala od roku 1941, měla za úkol chránit podnik před špionáží a útoky záškodníků, kteří by chtěli podnik poškodit.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 517.

Postupně se ve Škodovce objevili všichni Slávkovi spolužáci z obchodní akademie, kromě Jiřího Kohouta, který pomáhal v otcově podniku. Žáky a absolventy středních škol přijímali také ve firmě Hamák na hasicí přístroje v Kuklenách, ve firmě Novotný na radio součástky na Moravském předměstí a ve firmě na překližky Bendl a Rusý v Plotištích.³⁷² Možná v některé z nich skončily Slávkovy spolužačky, které se do Škodovky nedostaly. To, že musel Slávek odejít ze školy a nastoupit v továrně ovšem neznamenal, že by byl nucen vzdát se tradičních akcí mládeže jako jsou například taneční. Aby byl do nich připraven, spojily se tyto dva rozdílné světy ve skladišti Škodovky, kde jej kamarád učil tančit polku.³⁷³ Bohužel byla účast v tanečních podmíněna členstvím v Kuratoriu mládeže, a tak tato kratochvíle nebyla dostupná pro každého.

Od policejního oddílu dostal novou funkci se zelenou páskou na rukávu a v případě náletu byl přidělen k odklizení trosek.³⁷⁴

V rámci Národní odborová ústředna zaměstnancká (dále jen NOÚZ)³⁷⁵ se přihlásil na večerní kurz těsnopisu pro pokročilé, které vedl dvakrát týdně profesor Richter. Kurz navštěvovalo asi 15 zájemců.³⁷⁶

Spolu se sychravým podzimním počasím se rozšířily chřipky. Onemocněli Viktor i Slávek, který odjel za závodním lékařem, který diagnózu potvrdil. Po příjezdu domů byl schopen pouze ležet, ale i tak jej přišel hned další den zkontrolovat kontrolor z továrny, proč nebyl Slávek v práci.³⁷⁷

Válečné fronty se stahovaly k Protektorátu. Na západě probíhaly boje u Cách, Basileje, německé letectvo dál ostřelovalo Londýn a Antverpy. Východní fronta se posunula mezi Budapešť a Užhorod. Boj probíhal i na jih od Protektorátu, německá vojska se pohybovala okolo řeky Driny, města Kraljeva a Skadarského jezera.³⁷⁸

Stav mysli je asi nejlépe vystižen v zápisu z 2. prosince: „*Prožíváme dny plné nejistoty. Válka nemá konce a vše už chybí. Nádobí už kolik roků není ke koupi, šaty a prádlo se*

³⁷² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 4. 10. 1944.

³⁷³ *Tamtéž*, zápis z 9. 10. 1944.

³⁷⁴ *Tamtéž*, zápis z 18. 10. 1944.

³⁷⁵ NOÚZ byla organizace vzniklá 30. června 1939 sloučením různých odborových organizací. Ve svém programu deklarovala sociální smír, spolupráci zaměstnanců se zaměstnavateli a obhajobu hospodářských zájmů pracujících. Body programu zůstaly z větší části nenaplněné, v praxi se jednalo spíše o prosazování zájmu Říše v jednotlivých podnicích Protektorátu.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s.517.

³⁷⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 18. 10. 1944.

³⁷⁷ *Tamtéž*, zápisy z 8. 11. 1944 až 9. 11. 1944.

³⁷⁸ *Tamtéž*, zápis z 27. 11. 1944.

trhá a nic nelze dokoupit. Šatové lístky jsou a nic se na ně nesežene. Chybí mnoho a mnoho věcí, které už dávno nejsou k spatření. Každý je už válkou do krajnosti unaven a naděje na brzký konec nikde žádná. Kdo ví, jestli za rok – a zda to přežijem.”³⁷⁹

Předvánoční čas shrnul nejlépe Burian, když řekl: „*Každý rok jsme měli k vánocům smrček, letos bychom radši jedli!*”³⁸⁰

Mezi svátky přijela na návštěvu rodinná přítelkyně Milena, avšak hned co odjela domů, ozval se rachot bombardování. Zasaženy byly Pardubice, Rosice, Semtín, vlaková trať u Rosic, pole u Nymburka, Kolín, vlaky mezi Jičínem a Turnovem, Moravské Budějovice a další. Podle denního tisku bylo 38 mrtvých a 105 raněných.³⁸¹ Hradec Králové naštěstí zasažen nebyl, avšak kontrast mezi poklidnými Vánocemi s rodinnou a přáteli a smrtí, která se snášela z oblohy, přetrval.

³⁷⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 2. 12. 1944.

³⁸⁰ *Tamtéž*, zápis z 23. 11. 1944.

³⁸¹ *Tamtéž*, zápis z 20. 12. 1944.

9.7 Rok 1945 - Do osvobození

S novým rokem nabraly události rychlý spád. Východní fronta se přibližovala k Protektorátu. V Budapešti se bojovalo již od Štědrého dne, ruská armáda mířila na Bratislavu.³⁸² Poměrně rychle byla dobyta Varšava, Tomašov a další města východního Pruska/ Polska.³⁸³

V Protektorátu se bojovalo s velkými mrazy a vánicemi. Dětem ze zbývajících škol byly uloženy domácí úlohy, samotné vyučování bylo odloženo na neurčito.³⁸⁴ Netopilo se ve většině domácností a podniků. Nakonec byla i plynárna donucena zastavit svůj provoz.³⁸⁵ Před přicházející armádou utíkali lidé do vnitrozemí, mluvilo se o zmrzlých dětech, které nevydržely několikadenní pěší úprk v takovém mrazu.³⁸⁶

Hradec Králové zaznamenal v krátkém čase velký nárůst takovýchto uprchlíků. Jejich přítomnost byla všude patrná:

*„Ted' najednou v těchto dnech je tady plno uprchlíků, vojska, voj. aut, projíždějí tu řady prázdných povozů, žebříňáků, k nimž jsou přivázaní vzadu koně, na Malém náměstí je dnes plno voj. aut a vojáků asijských typů.“*³⁸⁷

Jejich přítomnost byla stálou připomínkou blížícího se vojska, před kterým se město mělo na pozoru. Začaly se proto dělat barikády a kopat další zákopy.³⁸⁸

*„Obraz Hradce se během týdne k nepoznání změnil. Sta a sta aut projíždějí městem, spousty vojska, vozy, uprchlíci s ranci, zajatci. Do toho denní a noční poplachy. Včera začli u Pilňáčků v ulici stavět zábrany proti tankům, rovněž u Škaloudů na rohu. Všude v různých částech města se kopou zákopy, Hradec se přebudovává na pevnost.“*³⁸⁹

³⁸² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 12. 1. 1945.

³⁸³ *Tamtéž*, zápis z 19. 1. 1945.

³⁸⁴ *Tamtéž*, zápis z 22. 1. 1945.

³⁸⁵ *Tamtéž*, zápis z 30. 1. 1945.

³⁸⁶ *Tamtéž*, zápis z 31. 1. 1945.

Nebyli to pouze uprchlíci před přicházející armádou, ale i zajatci z koncentračního tábora Gross Rosen (dnes Rogoznica).

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 529.

³⁸⁷ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 5. 2. 1945.

³⁸⁸ *„Sta a sta vozů s uprchlíky projíždí teď Hradcem každý den. V celém Hradci na příchodech do města se buduje opevnění. Studenti, bývalí Slávkovi spolužáci, jsou v těchto dnech nasazováni do práce na opevnění.“*

Tamtéž, zápis z 21. 1. 1945.

³⁸⁹ *Tamtéž*, zápis z 16. 2. 1945.

Většinou byl ponechán průjezd pouze pro jedno vozidlo, který mohl být v případě potřeby rychle uzavřen připravenými kládami.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 529.

Protože mnoho lidí muselo opustit své domovy, byly upraveny potravinové lístky tak, aby se mohlo těmto lidem pomoci. Do té doby standardní přiděly musely svým spotřebitelům vydržet o týden déle, tedy devět týdnů místo dřívějších osmi.³⁹⁰

Všechny tyto faktory se promítly do jednoho výsledku – epidemie nemocí. Mrazy, nedostatek jídla a neustálý stres už oslabené lidské organismy nemohly vydržet, a proto mnoho lidí vážně onemocnělo. Mimo jiné i Viktor, kterému se podařilo uzdravit až po měsíci.

Neustálé bombardování Protektorátu poznamenalo všechny příbuzné Kautzkých v Praze. „*Inka nám psala, že u nich padla bomba do dvora 4 m od baráku, že mají ve všech třech domech úplně roztráštěna všechna okna, rozbité balkony. Již třetí den vynášejí sklo a hlinu až ze IVtých pater. U Anči na Vinohr. v ambulatoriu je také vše rozbité. K Máně Fah. se dostali až za 2 dny, tam spadl barák přímo proti ní. Má všechna okna vytlučená.*“³⁹¹

S nárůstem obyvatelstva se znovu projevila bytová krize. Nejprve všechny rodiny, které měly čtyři pokoje, dostaly na byt německé důstojníky, někteří se nastěhovali i do dvoupokojových bytů. Ze známých rodiny Kautzkých se to týkalo například Laníkových, Kohoutových či Hakaufových.³⁹² Později byly vylepeny po Hradci plakáty, aby se občané dobrovolně přihlásili o německé uprchlíky pod pohružkou, že nesplní-li tuto výzvu, budou jim tam přiděleni z moci úřední.³⁹³ Uprchlíci zabrali všechny chaty v okolí, vojsko bylo ubytováno v biografech.

Lidé ztráceli naději, že se někdy budou moci vrátit k běžnému životu a nevěděli, co dál očekávat.

„*Ted' je ten život jako houpačka. Ráno vstaneš, a nevíš, zda dočkáš večera. Když se blíží 11 hodin dopol, je každý pln neklidu a hledí být doma. Matky svolávají děti. Pak se rozhokávají sirény a nastane napjaté očekávání. Kam to dnes shodí? Kdo to přežije?*

„*Škola není už od 21. prosince. Vozy s uprchlíky už neprojíždějí městem, ale jsou zas očekávány. Co se děje na frontách, od soboty nevíme, protože radio nám nehraje a noviny už třetí den nepřišly. Po náletu na Prahu sem ted' nešla žádná pošta.*“

³⁹⁰ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 5. 2. 1945.

³⁹¹ *Tamtéž*, zápis z 16. 2. 1945.

³⁹² *Tamtéž*, zápis z 7. 3. 1945.

³⁹³ *Tamtéž*, zápis z 22. 3. 1945.

Nucené ubytování se týkalo uprchlíků z východního Pruska, kteří byli propagandou oficiálně nazýváni „národními hosty“.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 529.

„Zda-li pak bude konec války než dopíše tuto knihu? A zda ji budu moci dopsati? Zda-li pak se dočkám, aby můj hoch mohl zas chodit do školy? Než se nadějeme, bude to rok, co je ve Škodovce. Jak už všichni horoucně toužíme, aby byl konec této zlé doby a mohli si ten náš zbytek života dožít v klidu!“³⁹⁴

Situace byla tak vážná, že nebylo oslavováno ani výročí Protektorátu, ba dokonce ani Vůdcovy narozeniny. Nebyly vyvěšovány ani vlajky.³⁹⁵

O Velikonocích bylo krásné počasí, ale stále zima. Po celé svátky byly stále poplachy. Ruská armáda se blížila k Vídni, bojovalo se na posledních předměstích Bratislavy. Boje byly u Moravské Ostravy, padl Kostřín a Gdaňsk. Na západě se bojovalo u Münsteru a Kasselu, v Itálii u Bologne.³⁹⁶

V úterý 10. dubna přinesly noviny zprávu, že dr. Beneš sestavil v Košicích novou vládu³⁹⁷ a Slovensko dostane rozsáhlou autonomii.³⁹⁸

Totálně nasazení studenti, jako byl Slávek, byli povoláni podle ročníku narození na pracovní úřad k odvodu. Tam lékař posoudil, jestli je hoch tělesně způsobilý, aby mohl s transportem odjet kopat zákopy do jiných měst, jako byla Ostrava, Brandýs nad Labem nebo Mladá Boleslav. Spousta z takto povolaných hochů ovšem způsobilá kvůli podvýživě nebyla, a tak zůstali na svých pracovištích.³⁹⁹

Boženy 50. narozeniny 16. dubna tak proběhly v hektické době. Viktor se Slávkem se přesto snažili o co nejkrásnější oslavu. Podařilo se jim sehnat dvě okrasné květiny, dvě knihy, toaletní potřeby, dopisní papír a 10 egypt.⁴⁰⁰ Bruno z Prahy jí poslal obrázek a všichni její sourozenci krásné gratulace.

Národnostní nepokoje se šířily celým domem v Rettigově ulici. Němci se raději se sousedy přestali bavit, ostatní byli poplašeni různorodými zprávami tisku. Dilema, jak se zachovat, řešila paní Tačnerová, která každého na chodbě zastavovala a líčila, že její rodiče byli Poláci, rodiče jejího manžela Češi a teď neví, jestli se má vystěhovat, nebo

³⁹⁴ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 28. 3. 1945.

³⁹⁵ *Tamtéž*, zápisy z 16. 3. 1945 a 21. 4. 1945

³⁹⁶ *Tamtéž*, zápis z 4. 4. 1945.

³⁹⁷ O tzv. Košickém vládním programu více informací v knihách Andreje Kovače *Košický vládní program*, kterou vydal v Bratislavě roku 1977, Zbyňka Ludvíka *Černá kniha minulosti. Košický vládní program – narudlý počátek s rudým zakončením. Vzpomínky mukulů a dokumentace*, vydaná ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 2001 či v článku Jaroslava Rokoského *Košický vládní program. Na cestě sovětizace Československa*, který byl publikován v roce 2018 v časopisu 1945: konec války a obnova Československa Ústavu pro studium totalitních režimů.

³⁹⁸ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 10. 4. 1945.

³⁹⁹ *Tamtéž*, zápis z 13. 4. 1945.

⁴⁰⁰ Značka cigaret. Božena i Viktor byli vášniví kuřáci.

dál zůstat.⁴⁰¹ Z ulice se vystěhovala první Němka, paní Ehemanová již v polovině dubna. Další ji brzy následovali, většinou bez rozloučení a potichu v noci či brzy ráno.⁴⁰²

Válečná fronta se blížila ze všech stran, navzdory oslabení Američanů, kterým zemřel prezident Roosevelt na mozkovou mrtvici.⁴⁰³ Každý den byla cizí vojska blíže. Ještě 16. dubna se bojovalo u Saské Kamenice, Lipska, Kostřína, Bologne či na Moravském poli.⁴⁰⁴ O den později již rádio hlásilo boje v Hodoníně a u Slavkova na jižní Moravě, spolu s náletem na Brno,⁴⁰⁵ o další den později proběhl nálet na Plzeň.⁴⁰⁶ Hitler převzal vrchní velení v Berlíně a do Protektorátu přestaly proudit obvyklé zprávy z jeho hlavního stanu.⁴⁰⁷

Za to se začaly šířit mezi běžné občany zprávy o rozpuštění internačního tábora ve Svatobořicích⁴⁰⁸ na Moravě. V deníku se píše, že byl určen pro příbuzné českých emigrantů, avšak utajovaná skutečnost byla mnohem horší.⁴⁰⁹

Škodovy závody propustily 25. dubna všechny totálně nasazené dělníky z tankového oddělení a začalo se zde pracovat se zkrácenou pracovní dobou – od 6.00 - 14:00 od pondělí do pátku, v sobotu dostali dělníci volno. Továrna pro ně najednou neměla se snížením výroby práci a uvažovalo se o úplném propuštění tzv. totálníků.⁴¹⁰

V noci na 29. dubna šla smutná zpráva po Hradci Králové. „*Na včerejšek v noci byl 5ti ranami zastřelen u Hakaufovy továrny⁴¹¹ 22letý student Šimek, syn škpt., přistižený při sabotáži (přestřihání drátů u podminovaného mostu).*”⁴¹² Možná s bouřlivými událostmi se v některých lidech vzedmula vlna odvahy a vlastenectví.

Události se ještě zrychlily dobytím Berlína a smrtí Adolfa Hitlera.⁴¹³ Změnily se vlády dobytých zemí, vojska postupovala zemí, Němci utíkali do Sudet a Německa.

⁴⁰¹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 16. 4. 1945.

⁴⁰² *Tamtéž*, zápisy z 24. 4. 1945 a 30. 4. 1945.

⁴⁰³ *Tamtéž*, zápis z 12. 4. 1945.

⁴⁰⁴ *Tamtéž*, zápis z 16. 4. 1945.

⁴⁰⁵ *Tamtéž*, zápis z 17. 4. 1945.

⁴⁰⁶ *Tamtéž*, zápis z 18. 4. 1945.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, zápis z 23. 4. 1945.

⁴⁰⁸ Více o internačním táboře a jeho obyvatelích dostupné z: <https://www.svatoborice-mistrin.cz/internacni-tabor/> [k 6.7.2021]

⁴⁰⁹ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 18. 4. 1945.

⁴¹⁰ *Tamtéž*, zápis z 27. 4. 1945.

⁴¹¹ Pamětní deska k uctění památky Karla Šimka a jeho čtyř kamarádů je umístěna v areálu továrny. Více o ní je dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/gumovka-j-hakauf-a-synove-v-hradci-kralove/detail> [k 6.7.2021]

⁴¹² Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápis z 30. 4. 1945.

⁴¹³ *Tamtéž*, zápis z 2. 5. 1945.

Pro přesnější představu, jak převrat ve dnech 5. a 6. května vnímala Božena Kautzká a její rodina uvádím přesný deníkový záznam v nezkrácené podobě z těch dvou revolučních dnů v Hradci Králové:

„Převrat

5/5. *Včera ráno as k 10té hodině přijel na kole do naší ulice p. Matějovský a volal: vlajky ven! V té chvíli pověsily už četné rodiny připravené československé vlajky a v téže době začalo v městě nepopsatelné vzrušení. Nikdo neměl podrobnějších zpráv, co se vlastně děje, ale každý byl krajně rozrušen. Starosta Pilňáček prý přijal starostenství a národní výbor v městě zahájil svou činnost. Vyjednávalo se prý se zdejším něm. vojskem, aby složili Němci zbraně. Pražský rozhlas vysílal v krátkých intervalech vzrušující zprávy a během dne se liblické stanice zmocnili Němci. Naši však uchránili podzemní stanici poplachovou, kterou je také dobře slyšet.⁴¹⁴ Sláveček přišel v poledne z továrny celý vzrušený. Vypravoval nám jak v 9 hod přijelo do Škodovky ozdobené auto s čs. praporem a hlásilo konec války. Závodní inženýr svolal na dvůr celé osazenstvo, dal vztýčit čs. vlajku a všichni k slzám dojati zpívali národní hymny. Pak šli domů. Město už bylo ozdobeno prapory. Mnozí Němci utíkali s ranci a kufry neznámo kam.*

6/5. *Mezitím volala Praha o pomoc. Národní výbor od včera vyjednává s K. H. Frankem a bylo ujednáno, že po dobu vyjednávání nebudou Němci bojovat. Slibu, jak hlásí radio, nebylo dodrženo a v Praze vzplály prudké boje, které po celý den trvají (píši v neděli v 5 hodin odpoledne). Ruští vojáci generála Vlasova, bojující dosud s Němci přidali se k našim a teď v pozdním odpoledni prý dospěli ke Praze. Dnes ráno, za opět trvajících deště, jsme vyvěsili vlajky as v ½ 10té, za chvíli však ve všech domech strážníci vyřizovali, že se mají stáhnout a vyvěsit, až k tomu město dá pokyn. Ve vzrušených hodinách není mi možno zapsat sem vše, jak to každou chvíli rozhlas hlásí, snad bude možno pak schovat všechny noviny. Jen teď, v 5 hodin řekli, že za pár hodin bude Praha osvobozena a poslali první pozdrav D^m Benešovi do Košic.*

Včera byl Slávek naposled ve Škodovce.

*Máně Tobolové padl na barikádách muž. Fanouš Tobola raněn na barikádách.*⁴¹⁵

⁴¹⁴ Zřejmě je myšlen vysílač, který ilegálně sestavili pracovníci Východočeských elektráren a umístili na její budovu u vlakového nádraží.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: Hradec Králové, Praha 2017, s. 530.

⁴¹⁵ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947), zápisy z 5. 5. 1945 a 6. 5. 1945.

Závěr

Po válce se život rodiny pomalu vracel do běžnějšího režimu. Slávek se vrátil do školy a v roce 1947 si dodělal maturitu. Stejně tak jeho tehdejší dívka, a nakonec manželka Jaruška, se kterou se zřejmě seznámil při svém umístění ve Škodovce.

Otec rodiny, Viktor, byl po válce na udání předveden před vojenský soud, který jej však zbavil všech bodů obžaloby a jeho jméno očistil. Kromě samotného rozhodnutí v soudním zápisu o tom vydala potvrzení Soudní kancelář okresního soudu v Hradci Králové, na základě doporučení Závodní rady spojených úřadoven cenné kontrol. V něm se jasně píše, že je a vždy byl národně spolehlivý.⁴¹⁶ V roce 1948 byl pro svůj věk vyřazen z armády. Místo toho zůstal u hospodářské kontroly, kde byl dekretem jmenován hospodářským ředitelem ve 4. platové třídě u vyšší pomocné hospodářské kontrolní služby v rámci politické správy.⁴¹⁷ Od 8. února 1949 byl přeložen Zemským národním výborem v Praze ke Krajskému národnímu výboru v Hradci Králové k referátu č.10 (vnitřní obchod a výživa).⁴¹⁸ Zde již zůstal až do odchodu do důchodu.

O Boženě máme jen krátkou zmínku, že pracovala jako skladová účetní,⁴¹⁹ zřejmě v tzv. tabačce. Stejně jako mnozí spisovatelé a kronikáři spíše popisovala dění okolo sebe, avšak svou osobu do psaní nezahrnovala.

Až do své smrti spolu zůstali ve svém bytě v Hradci Králové. Božena zemřela v 74. letech 16. listopadu 1969⁴²⁰, Viktor ji přežil pouze o necelé dva roky. Zemřel 21. července 1971 ve věku 82 let na interním oddělení nemocnice v Opočně.⁴²¹

Tato diplomová práce nabízí trochu nevšední pohled jedné rodiny na život okolo nich, nastiňuje dobové reálie a proniká do pro ně zajímavých oblastí života, které by možná mnohého badatele ani v dobovém kontextu nenapadly. Práce je zajímavá i proto, že Viktor nebyl typický voják, který bojuje v první linii a o kterých je dostatek literatury naší i zahraniční. Byl to voják, který řídil zázemí, ale dostal se i na válečná bojiště.

⁴¹⁶ Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Potvrzení o národní spolehlivosti, 29.5.1945.

⁴¹⁷ *Tamtéž*, Dekret o jmenování, 19.10.1948.

⁴¹⁸ *Tamtéž*, Přeložení ke KNV, 8.2.1949.

⁴¹⁹ *Tamtéž*, Úmrtní list Boženy Kautzké, 16.11.1969.

⁴²⁰ *Tamtéž*, Parte Boženy Kautzké, 16.11.1969.

⁴²¹ *Tamtéž*, Parte Viktora Kautzkého, 19.7.1971.

Zároveň si autorka nečiní nároky na zpracování všech oblastí běžného života vybrané doby. Taková práce by si vyžádala obrovské množství materiálu, času a jistě by ani tak nemohla být nikdy úplná.

Logickým pokračováním této práce je sledování dalších osudů Slávka jako dospělého muže a otce rodiny a poté život jeho dvou synů, Vítězslava a Pavla. V ní již lze použít vyprávění současníků, kamarádů a rodiny, avšak pro svou osobní povahu se v současnosti nepočítá s jejím veřejným publikováním.

Seznam literatury

Prameny

Veřejné prameny:

Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), Sbíрка matrik, Kostel sv. Cyrila a Metoděje, sgn. KAR N5, 1860-1863. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=AF6A79E460C840F1AEE45B0A8C2A0DEB&scan=294#scan294> [k 9. 4. 2021]

AHMP, Sbíрка matrik, Kostel sv. Jindřicha, sgn. JCH N25, 1857-1866. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=EF40640C3AD94CF5B836916ADD9EE40B&scan=331#scan331> [k 9.4.2021]

AHMP, Sbíрка matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR O2, 1831-1842. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=C96DD3235C5A4428ADC6BF031B2F6AF4&scan=49#scan49> [k 26.2.2021]

AHMP, Sbíрка matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR N3, 1828-1836. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=C36DFD6C3CC246E1A89E6D0E5862F498&scan=275#scan275> [k 26.2.2021]

AHMP, Sbíрка matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR N7, 1844-1845. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=611014B196FD4754924AFC3B21EA97B5&scan=143#scan143> [k 26.2.2021]

AHMP, Sbíрка matrik, Kostel sv.Rocha, do 1843 sv.Kříže, sgn. ŽKR Z3, 1844-1849. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F70553F8A5924F5EAB351F3686ABBB8A&scan=31#scan31> [k 26.2.2021]

AHMP, Soupis pražského obyvatelstva 1830-1910 (1920), Cizí příslušníci, poř.č. 292. Dostupné

z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=F89E5B0CAF7411E9970140618600A675&scan=1#scan1> [k 26.2.2021]

Federální sčítání lidu USA, Michigan, Oakland, Hazel Park, 1940. Dostupné z: https://www.ancestry.com/imageviewer/collections/2442/images/M-T0627-01803-00651?usePUB=true&_phsrc=YJS4&_phstart=successSource&usePUBJs=true&pId=83839394 [k 9.4.2021]

Národní archiv, Policejní ředitelství I., Pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství 1850-1914. Dostupné

z: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=7d3189e2ddf68eab8ee654b0dbd755e2fdf9dc06e18a10b3b4f502641baf7cf2&action=image&record=6> [k 26.2.2021]

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes spolu s mapou z The National Archives. Dostupné z: <https://jirikkucera.files.wordpress.com/2011/03/mc3bcnchner-abkommen1.pdf> [k 22.4.2021].

Státní oblastní archiv v Praze, Matrika narozených Velim 11, 1815-1950. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/13401/38> [k 9. 4. 2021]

Vojenský ústřední archiv, Velitelství II., III. a IV. sboru 1935-1939, Kmenový list Viktora Kautzkého.

Soukromé prameny:

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Dekret o jmenování, 19.10.1948.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Křestní list Viktora Kautzkého z 2. 7. 1901

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Parte Bruna Michala Kautzkého, 8.2.1946.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Parte Boženy Kautzké, 16.11.1969.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Parte Sofie Kautzké.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Parte Viktora Kautzkého, 3. 8. 1935.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Parte Viktora Kautzkého, 19.7.1971.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Potvrzení o národní spolehlivosti, 29.5.1945.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Přeložení ke KNV, 8.2.1949.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Rodný list Viktora Kautzkého.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, První deník (1928-1933).

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Druhý deník (1933-1951).

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Třetí deník (1943-1947).

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Výpis z matrik, duchovní správa v Ústí nad Orlicí 24. 2. 1910.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Vysvědčení Viktora Kautzkého z 5. 2. 1911.

Soukromý archiv rodiny Kautzkých, Úmrtní list Boženy Kautzké, 2.12.1969.

Literatura

Jindřicha BEJL, *Deník legionáře*, Praha 2013.

Jaroslav BENEŠ, *Stráž obrany státu 1936-1939*, Mladá Boleslav 2007.

Radek BLÁHA, Jiří SLAVÍK, Ladislav ZIKMUND-LENDER, *Kapitola XV. Urbanismus a architektura*, in: Hradec Králové, Praha 2017.

Vasilij Ivanovič ČUJKOV, *Staligrad: uroki istorii. Vospominanija učastnikov bitvy*, Moskva 1976.

Josef FUČÍK, *Osmadvacátníci. Spor o českého vojáka Velké války*, Praha 2006.

Josef FUČÍK, *Piava 1918*, Praha 2001.

Josef FUČÍK, *Plnění povinností, nebo velezrada? Čeští vojáci Rakousko-Uherska v první světové válce*, Praha 2018.

Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *14. březen, 15. březen*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a., 1938–1945, Praha 2006.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Autoritativní stát*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a., 1938–1945, Praha 2006.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Česká společnost a vypuknutí války*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV. a. 1938-1945, Praha 2006.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny Protektorátu*, Praha 1996.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Hospodářské a sociální poměry*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Kulturní a hospodářské klima*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006.

Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Okupace českého pohraničí a vznik Říšské župy Sudety*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006.

- Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Slovensko a HSL'S*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a, 1938-1945, Praha 2006.
- Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Strana národní jednoty*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV.a. 1938-1945, Praha 2006.
- Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Školství v Protektorátu*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV. a. 1938-1945, Praha 2006.
- Jan GEBHARD, Jan KUKLÍK, *Umění v zápase o duši českého člověka*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XV. a. 1938-1945, Praha 2006.
- Petr HOFMAN, *Všeobecná mobilizace*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929–1938, Praha 2002.
- Dáša a Jaroslav HORKÝCH, *V osmnácti do války. Legionáři v 1.světové válce – po stopách našich předků*, Praha 2018.
- Roman HORKÝ, Petr GRULICH, Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *Kapitola XI. Meziválečný Salon republiky (1918-1938)*, in: Hradec Králové, 2017.
- Jiří HUTEČKA, *Muži proti ohni. Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918*, Praha 2016.
- Miloslav JENŠÍK, *Stalingrad. Každý dům, každé okno, každý kámen*, Praha 2013.
- Vojtěch KESSLER a Josef ŠRÁMEK, *Tváře války. Velká válka 1914-1918 očima českých účastníků*, Praha 2020.
- Antonín KLIMEK, *Zakotvování zahraničních vazeb*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIII, 1918-1929, Praha 2000, s.175-177.
- Antonín KLIMEK, *Česká politika do pokusu o puč v českém pohraničí*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s. 613.
- Antonín KLIMEK, *Mnichovská dohoda*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929–1938, Praha 2002, s. 651-653.
- Antonín KLIMEK, *Hitler stupňuje požadavky*, in: Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938, Praha 2002, s.625-627.
- Alexandr KLUGE, *Der Untergang der Sechsten Armee*, Mnichov 1969.
- Kolektiv autorů, *Hradec Králové*, Praha 2017.
- Kolektiv historické komise při ústřední radě Junáka – svazu skautů v ČR, *Historie skautingu. Cestou k pramenům*, Praha 1999.
- Andrej KOVAČ, *Košický vládní program*, Bratislava 1977.

Ladislav KUDRNA, *Českoslovenští vojáci v prvním roce okupace*, in: *Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací*, Praha 2010. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/kolektiv-autoru-valecny-prozitek-ceske-spolecnosti-v-konfrontaci-s-nacistickou-okupaci/> [k 30.4.2021]

Zbyněk LUDVÍK, *Černá kniha minulosti. Košický vládní program – narudlý počátek s rudým zakončením. Vzpomínky muklů a dokumentace*, Frankfurt nad Mohanem 2001.

Jana MALIŠOVÁ, *Legionáři – rodáci a občané okresu Jablonec nad Nisou 1914-1920*, Praha 2001.

Jindřich MAREK, *Háchovi Melody Boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*, Cheb 2003.

Pavel a Olga MERTLÍKOVI, *Josefov. Kapitoly z dějin pevnosti a města*, Liberec 2019.

Marie MICHLOVÁ, *Protentokrát, aneb česká každodennost 1939-1945*, Brno 2012.

Václav NĚMEČEK, *Československá letadla (1918-1945)*, Praha 1983.

J. OSTRAVSKÝ, *Bitva o Stalingrad*, Londýn 1943.

Jiří PAVLÍK, *Václav František Červený. Doba, život, dílo*, Praha 2006.

Jiří PAVLÍK, Radek POKORNÝ, *Kapitola X. Zrod občanské společnosti (1848-1918)*, in: *Hradec Králové*, Praha 2017.

Radek POKORNÝ, *Hradec Králové v období Druhé republiky*, in: *Když nad Hradcem vlál nacistický prapor...Sborník o životě v Hradci Králové v letech 1938-1945*.

Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, *V moci hákového kříže*, in: *Hradec Králové*, Praha 2017.

Robert SPEYCHAL, *Stráž obrany státu*, Praha 2002.

Jiří SUCHÁNEK, *Mobilizace ve fotografii. Armáda a Stráž obrany státu v letech 1938–1939*, Brno 2018.

Roman ŠANTORA, *Skautské století. Dobrodružný příběh 100 let českého skautingu*, Praha 2012.

Jiří ŠOUKAL, *Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a letních vilách v éře první republiky*, Praha 2016.

Cyril ŠTĚRBA, *Z paměti města Josefova*, Josefov 1926. Dostupné z: <https://kramerius.svkhk.cz/view/uuid:06b24c19-3966-4840-92a6-b3117737e458?page=uuid:b98fe03e-b35a-11e4-8fdb-00155d010f03> [k 2.4.2021]

Jan B. UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008.

Články

Radek BLÁHA, *Nález reliktiů pravěké a raně středověké fortifikace na Kavčím plácku v Hradci Králové*, in: Archeologie východních Čech, č.10, Hradec Králové 2015, s. 80–98.

Radek BLÁHA, *Archeologické prameny, jejich využití a kombinace s jinými typy pramenů v syntéze dějin Hradce Králové*, in: Jak psát dějiny velkých měst? Brno 2016, s. 355-370.

Radek BLÁHA a Jiří Sigl, *Archeologie a zrození moderního Hradce Králové*, in: Královéhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost, Hradec Králové 2010, s. 11-23.

Libuše HOMEROVÁ, *S divizní pekárnou na frontách Velké války. Útržky ze vzpomínek bývalého c. a k. zásobovacího oficiála v záloze*, in: Archivum Trebonense, 2014, s.52.

Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/128576/56/760/1003/78/0> [k 2. 4. 2021]

Pavel HORNÍK, *Nové lužické hroby z Lochenic (okr. Hradec Králové)*, in: Archeologie východních Čech, č.13, Hradec Králové 2017, s. 37-54.

Pavel HORNÍK, *Objekt ze starší doby římské v Ruseku (okr. Hradec Králové)*, in: Archeologie východních Čech, č.14, Hradec Králové 2017, s. 205–208.

Jiří HUTEČKA, *Kamarádi frontovníci. Maskulinita a paměť první světové války v textech československých c.a k. veteránů*, in: Dějiny – teorie – kritika, ročník 11, č.2, Praha 2014, s. 231–265.

Tomáš JAKL, *Vincenc Kaizer: Deník ze zasazení ve Vládním vojsku v Itálii 7. února – 4. srpna 1945*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu, č.4, Praha 2006, s. 101–110.

Zbyšek ONDŘEKA *Skauting v Českém Těšíně a na Těšínsku*, in: Těšínsko:vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná, ročník 38, č.2, Český Těšín 1995, s. 8-12.

Jaroslav ROKOSKÝ, *Košický vládní program. Na cestě sovětizace Československa*, in: 1945: konec války a obnova Československa Ústavu pro studium totalitních režimů, Praha 2018, s. 158–165.

Pavel STUDNIČKA, *Skauting v Chrudimi*, in: Chrudimské vlastivědné listy, ročník 10, č.2, Chrudim 2001, s.1.

Závěrečné práce

Petr BJÁČEK, *Stravování rakousko-uherské armády za první světové války pohledem vojáků z českých zemí*, diplomová práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2017. Dostupné z <https://is.cuni.cz/webapps/zpz/detail/163972/?lang=en> [k 9.7.2021]

Dušan CUTIŇO, *Skauting jako fenomén v cestovním ruchu*, bakalářská práce, Fakulta informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2016. Dostupné z: <https://theses.cz/id/o7nhef/?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3DSkauting%20jako%20fenom%C3%A9n%20v%20cestovn%C3%ADm%20ruchu%26start%3D1;isslhret=Skauting%3Bjako%3Bfenom%C3%A9n%3Bv%3B> [k 9.7.2021]

Michal DOBEŠ, *Katolický skauting jako životní opora mladého člověka*, diplomová práce, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2016. Dostupné z: <https://theses.cz/id/st4d39/?isslhret=skautingu%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dskauting%26start%3D1> [k 2.4.2021]

Kristýna Dvořáková, *České střední školy v Hradci Králové ve školních letech 1938/39–1944/45*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2007. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/13141> [k 2.4.2021]

Barbora HANKUSOVÁ, *Matematika a skauting*, bakalářská práce, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava 2018. Dostupná z: <https://portal.osu.cz/wps/portal/dipl?urlid=prohlizeni-prace-detail&praceIdno=48442> [k 9.7.2021]

Martin KUBÁSEK, *Posádkové město Josefov v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, 2008, s.36-38. Dostupné z: <https://portal.upce.cz/portal/studium/prohlizeni.html> [k 9.4.2021]

Lubomír LAZAR, *Dálniční síť a sídelní systém*, bakalářská práce, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Brno 2013. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/c30g2/>. [k 9.4.2021]

Tereza PRŮDKOVÁ, *Tragédie na Dyji. Školní výlet 26.května 1936 v historickém kontextu*, bakalářská práce, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/iwwd6/diplomka_TISK.pdf [k 4.4.2021]

Martina VIKOVÁ, *Četnictvo v Josefově v letech 1918-1938*, bakalářská práce, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci, 2013. Dostupné z: <https://stag.tul.cz/StagPortletsJSR168/CleanUrlprohlizeni-prace-detail&praceIdno=24850> [k 9.4.2021]

Lucie Znachorová, *Historie skautingu v jižních Čechách*, diplomová práce, Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, České Budějovice 2020. Dostupné z: https://theses.cz/id/xdinc1/DP_-_Znachorova_Lucie_-_Historie_skautingu_v_jiznich_Cech.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dskaut%26start%3D4 [k 27. 2. 2021]

Elektronické zdroje

Centrum genderových studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Dostupné z: http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Alice_Masarykov%C3%A1 [k 26.4.2021]

Prager Tagblatt, 27. 6. 1934 - Dostupné z: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ptb&datum=19340627&seite=1&zoom=33> [k 8.2.2021]

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, č.7, Vídeň 1978, s.303-304. Dostupné z: https://www.biographien.ac.at/oeb1_7/303.pdf [k 8.2.2021]

František ULRICH, *Pisně svatební*, Hradec Králové 1925. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/pisne-svatebni-251105> [k 28.4.2021]

Hra: “Člověče, nezlob se!”, in: Polední list 1.1.1932. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:e9d79770-9084-11e3-83a0-005056825209?page=uuid:b61a28e0-9673-11e3-ad99-001018b5eb5c&fulltext=hra%20%C4%8Dlov%C4%9B%C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021]

Moravská orlice 10.12.1882, ročník 20, str.7. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0473eee6-32f0-11de-992b-00145e5790ea?page=uuid:230edd0a-32f0-11de-992b-00145e5790ea&fulltext=cena%20%C4%8Dlov%C4%9B%C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021].

Nové pařížské mody leden 1932, č.4. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1fd16950-ab83-11e3-bb86-005056825209?page=uuid:86298f00-ae64-11e3-87a3-001018b5eb5c&fulltext=hra%20%C4%8Dlov%C4%9B%C4%8De%20nezlob> [k 28.1.2021].

Oficiální web města Hradce Králové. Dostupné z: <https://www.hradeckralove.org/starostove/d-62008> [k 5.7.2021]

Léčebna pro dlouhodobě nemocné. Dostupné z: <https://www.ldnhk.cz/> [k 23.3.2021]

Vzdělávací portál Moderní dějiny. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceske-slovo-22-9-1938/> [k 22.4.2021].

Velvyslanectví České republiky v Berlíně. Dostupné z: https://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecu/patrani_po_originalu_mnichovske_dohody.html [k 22.4.2021].

Vitalion. Dostupné z: <https://nemoci.vitalion.cz/furunkl/> [k 4.1.2021]

Školské sestry de Notre Dame. Dostupné z: <http://notredame.cz/o-nas/vznik-kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame-v-cechach> [k 23.3.2021]

Oficiální webové stránky Skautu. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/historie/> [k 26. 2. 2021]

Šklárna a minipivo var Novosad a syn. Dostupné z: <http://www.sklarnaharrachov.cz/> [k 9.4.2021]

Školské sestry de Notre Dame. Dostupné z: <https://skolskesestryhk.estranky.cz/clanky/o-nas/historie-v-hradci-kralove/> [k 23.3.2021]

Školské sestry de Notre Dame. Dostupné z: <https://skolskesestryhk.estranky.cz/clanky/o-nas/zajimavosti/160-let-od-prichodu-sester-do-hradce.html> [k 23.3.2021]

Divadlo Spejbla a Hurvínka. Dostupné z: <https://www.spejbl-hurvinek.cz/o-nas/historie> [k 24.1.2021] a

Textilní továrna bratří Goldmannových. Dostupné z: <http://starepolicko.cz/bukovice> [k 1. 5. 2021]

Město a internační tábor Svatobořice. Dostupné z: <https://www.svatoborice-mistrin.cz/internacni-tabor/> [k 6.7.2021]

Pamětní deska k uctění památky Karla Šimka. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/gumovka-j-hakauf-a-synove-v-hradci-kralove/detail> [k 6.7.2021]

Takzvaný Lend-Lease zákon, či Zákon na podporu obrany USA. Dostupné z: <https://uslaw.link/citation/us-law/public/77/11> [k 5.5.2021]

Tarnopolský ústup. Dostupné z: <https://www.valka.cz/10947-Tarnopolsky-ustup-1917> [k 2. 4. 2021].

Město Vysoké nad Jizerou. Dostupné zde: <https://www.vysokenadjizerou.cz/kramarova-vila/d-1267> [k 9.4.2021]

Archiv Divadla Spejbla a Hurvínka. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110609074817/http://www.spejbl-hurvinek.cz/cz/loutky.html> [k 24.1.2021].

Ymca v České republice. Dostupné z: <http://www.ymca.cz/info-o-ymca/historie/furazena/> [k 5.4.2021]

Ymca v České republice. Dostupné z: <http://www.ymca.cz/media/zajimavosti-o-ymca/> [k 5.4.2021]

Vojenská pekárna, 1914-1918

Viktor Kautzký, rok 1918, Nikopole

Nádražní stravovna, rok 1918, Nikopole

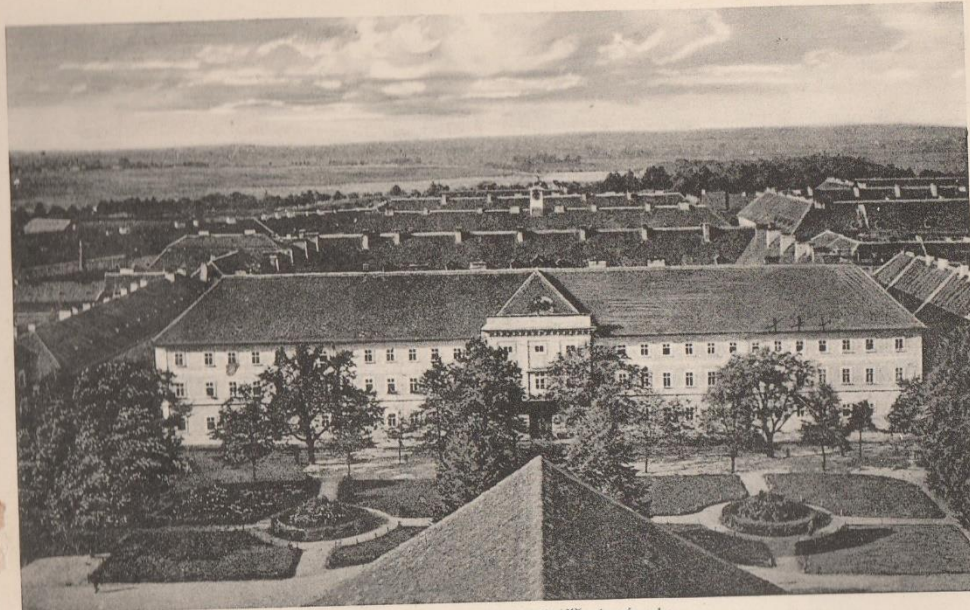

⁴²² Všechny fotografie v příloze jsou součástí Soukromého archivu rodiny Kautzkých.

Divizní proviantní sklad č. 4 – Slávkův rodný dům / Dnes muzeum

Posádkové velitelství v Josefově, Slávkův rodný dům – První deník

Josefov. Pohled s kostelní věže k západu.

Slávkův rodný dům (Posádkové velitelství v Josefově) 27. 1. 1918

Pochvala od vůdce skautů a vlčat v Josefově, 7. února 1936

Josefov 7. února 1936

Pochvalné uznání bratru

S l á v k o v i K a u t z k é m u, žáku 2. třídy školy obec.

Dozvěděli jsme se o Tvém krásném vysvědčení a máme srdečnou radost z Tvého úspěchu. Vždyť úspěch Tvůj je i úspěchem nás všech.

Věříme, že i v druhém pololetí budeš pracovat se stejnou pílí a poctivostí a tím dokážeš, že jsi hoděn nositi skautský kroj.

Proto další Tvoji práci mnoho zdaru :

S bratrským „Buď připraven „

za:

starosta míst. sdružení

sborový vůdce.

zást. okres. zpravodaje.

Josefovská vlčata, červen 1937

Nehoda oblíbené výletní lokomotivy Aninky, 11. července 1937, Vysoké nad Jizerou

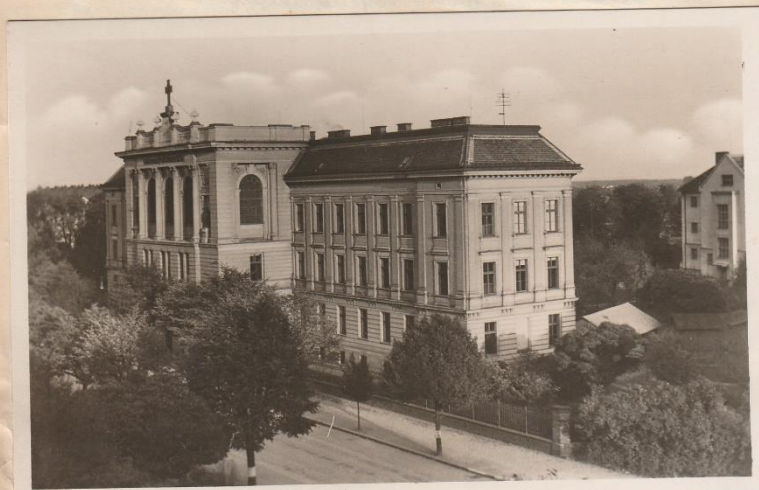

Hradecké školy, které navštěvoval Slávek – Druhý deník

Okevní školy.
kam Slávek docházel

Hradecká pedalka,
pamětní v r. 1942
na pedální gymnasium.

Klášter „De Notre Dame“
kam Slávek po 11 letech
docházel na kešní
hodiny (cti hod. peska
Alvernie a Tom)

Školní průvod na Masarykovo náměstí, 27.5.1938 – Druhý deník

Obrázky ze
školního
průvodu.

Školní průvod 27.5.1938

ROČNÍK XXI. ČÍSLO 63. H VE STŘEDU 15. března 1939

RANNÍ ČESKÉ SLOVO
50 hal., v neděli 70 hal.

Vychází v dopoledních hodinách. Majitel a vydavatel Melantrich v Praze. Tiskem tiskárny závodu. Odpovědný redaktor: Miloš Midloch. Patisk článků, státi a chráněných zpráv jest z odpovědných. Redakce a administrace: Praha II., Václavské nám. 42. TELEFON č. 214-51 až 54. NOČNÍ TELEFON č. 214-51. Vrátný telef. 214.55. Městní předplatné Kč 7.-, Dohledací pošt. úřad Praha 25. 20 hal.

Večerní České slovo

Noční rozhovor pres. Háchy s kancléřem Hitlerem.

ŘÍŠSKÉ VOJSKO OBSAZUJE ČESKÉ ZEMĚ.

V 6 hodin ráno zahájen postup od hranic.

Včera večer byla obsazena Moravská Ostrava, Místek a Frýdek. - Konec Česko-Slovenský národ neztratí rozum a rozvahu: Nastoupí odhodlaně nový život

hodině těžké zkoušky. 15/3 39

Jediná záchrana v klidu a kázni!

Každý občan národa nese kus odpovědnosti za příští osudy našeho národa.

Kalich naší hořkosti nebyl ještě vypit do dna. Báli jsme se všichni této pravdy, bránili jsme se pomýšlení, že by se měla jednoho dne naplnit, nosili jsme ji všichni v nitru většinou tajně, jako společné tajemství. To, co se stalo po záři minulého roku, bylo dost kruté. Říkali jsme si, jen aby nebylo ještě hůř. . . « Těmi slovy ohlašoval večer rozhlas předvečer nového státního přelomu, a vybízel k statečnému přijetí smutných zpráv, které byly a ještě budou ohlášeny.

Sotva se trochu začala uklidňovat hladina, rozbouraná mnichovským a vídeňským rozhodnutím o okrájení republiky, praví věrejší odpovědných mužů, abychom se nedali zmýlit, abychom se za žádnou cenu nedali ukolébati do pohodlných dojmů, že je to celkem už s námi v pořádku a že se obloha nad našimi hlavami vyjasní. „Bylo by přímo katastrofální, kdyby široké vrstvy věřily, že přešlo již všechno nebezpečí a kdybychom mátlí veřejnost, jako by se mohly díti nějaké zázraky,“ prohlásil předseda vlády v lednu. Vryjte si taťto slova do nitra a připomeňte si je, abyste se znovu neprohřešili na dalším našem národním a státním osudu důvěrou ve zprávy příjemnější, než připouští naše nová skutečnost.

Vstup německého vojska do Prahy. 16/3 39

ČTK. — V Praze 15. března. Ve středu dopoledne byla Praha ve znamení vstupu německé svrchovanosti na českou půdu. Na pražských budovách, obydlených Němci, vlály říšskoněmecké prapory a v ulicích byl zvýšený ruch od časných ranních hodin, a všude se rozléhal místní rozhlas, který dával nezbytné informace občanstvu v řeči české a německé. Na zvláště určených místech shromáždili se pražští Němci, zvláště německá mládež, aby uvítali slavnostně průjezd motorisované říšské armády. Zatím co české obyvatelstvo zachovávalo všude důstojný klid, vítali pražští Němci s neobyčejným nadšením a provoláváním „Sieg Heil“ a „Wir danken unserm Führer“ německé vojáky, kteří projížděli pražskými ulicemi. Zvláště na Václavském náměstí a na hlavních tepnách Prahy byly nepřehledné zástupy Čechů a Němců. Středeční dopoledne mělo naprosto klidný průběh.

Každý nepřítel bude nemilosrdně zničen.

Výstražný příklad obce Lidic.

Každý Čech si musí být vědom vážnosti situace. *n. Klavina*

Znovu a znovu bylo v nesčetných projevech i novinových člancích řečeno jasné a každému srozumitelné, že Říše za žádných okolností nestrpí činnost Říši nepřátelskou a že podle válečného práva potrestá každý takový čin co nejostřeji. Nebylo opominuto také nic, aby každý i v nezapadléjší vesnici byl informován o vážnosti situace, vytvořené atentátem na Zastupujícího říšského protektora. Připomeneme-li si všechny tyto výstrahy, vysvětlíme, jak lehkomyšlně a zločinně jednali obyvatelé bývalé obce Lidic. Již řadu dní po atentátu sbíhaly se stopy po pachatelích do této obce, nepříliš vzdálené od Prahy. Pachatelé tu našli ochranu v takových rozměrech, že není vůbec myslitelné, že by to nebylo obyvatelstvu vesnice obecně známo. Při důkladných domovních prohlídkách byly pak nalezeny přímo otřásající důkazy. Vedle velkého množství štvavých protizákonných letáků byla tu nalezena nejmodernější úplně vybavená anglická vysílačka, pomocí již bylo udržová-

no spojení s nepřátelskou cizinou. Ukázalo se, že řada synů lidických rodin slouží v nepřátelské armádě. Ve všech lidických staveních bez výjimky byly nalezeny neuvěřitelně velké zásoby potravin, podléhajících vázanému hospodářství. Tak v každém stavení bylo mimo jiné hned po několika velkých kbelících omastku. Byla nalezena celá skladiště zbraní a střeliva. Jedno z těchto skladišť nebylo nalezeno ani při důkladných prohlídkách a vybuchlo teprve, když příslušné stavení bylo zapáleno. Obyvatelé této obce si musili být vědomi, co je čeká, až budou odhaleni. Příklad Lidic ukázal, že Říše je rozhodnuta zničit právě tak bezohledně nepřítel uvnitř, jako bojuje proti nepřítelům v zahraničí. To dnes musí vědět každý Čech! Osud českého národa se dostal do nebezpečné zatáčky. Musí být úkolem všech rádných Čechů, zvláště pracujícího obyvatelstva, učinit vše, aby český vůz byl uchráněn před pádem do propasti.